Hayat

TARİH

MECMUASI

Sayı: 9

Ekim 1969 - 250 Kuruş

farubi

İzmir'de Atatürk anıtı.
Fotoğraf: Dikmen Diköz

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

İlk Türk - Amerikan Ticaret Anlaşması 4
Osmanlı Tarihçilerinden Seçmeler: I. Kosova 8
XVI. yüzyılda Hamamlar ve Temizlik 14
Hammer'in Kitapları ve Mührü 19
Millet Meclisi'ndeki Kara Örtü 21
«Moltke» Grubunun Faaliyeti 24
Fâtih'in Yunanistan'ı Fethi 32
Hunzalılar 35
Kars'ta «Çift Çıkarma» Âdeti 41
Eski Spor Kulüplerimizin Tarihi: Beşiktaş 44
Kurtarılan Hazine 53
Türkiye Kaleleri 58
Yunan Mezalimi 60
60 Yıl Önceki Türkiye 62
Formoza'nın Tarihî Âbideleri 64
Hürriyetin İlânı 71
Preveze Zaferi 80
Tarihe Akan Bir Ay 87
Ülkeler ve İnsanlar 88
Karikatür 92
Kitaplar Arasında 94
Tarih Postası 96

Hayat TARİH MECMUASI

Aylık Kültür Mecmuası

1 Ekim 1969 Yıl: 5 Cilt: 2
Sayı: 9 Sıra: 57

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22, İstanbul
TEL: 27 95 10 (5 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-İstanbul TEL: 27 61 10

İlk Türk-Amerikan Ticaret Anlaşması

Yazan: İhsan Ilgar

RUSLAR'IN durmadan güneye, sıcak denizlere inmek arzusu, ilk defa Deli Petro'nun realist planıyle gerçekleşmişti. Prut'ta uğradığı felâket onu yıldırmamış, Poltava'da kazandığı başarı, 1711'den 1820'ye kadar geçen kısa bir zamanda onu Avrupa'nın büyük devletleri sayılan İngiliz ve Fransızlar'la dostluk anlaşması ve işbirliği kuracak hale getirmişti.

Sıcak denizlerin yolu, Türkiye'den geçiyordu. Zamanla, Türkiye ve İran'a karşı giriştiği saldırılarla adım adım bu hedefine ulaşmaktaydı.

İngiliz ve Fransızlar'la, 1827'de anlaşan Ruslar, bir baskınla Navarin'de donanmamızı yakarak isteklerinin birini daha gerçekleştirdiler.

Türk deniz gücüne indirilen bu ağır kayıp, o zamanki Türk yetkililerini düşündürmüştü. Daha önce Ege'de, Amerikan savaş gemilerini gören Kapdân-ı Deryâ Mehmed Husrev Paşa, yeni bir donanma meydana getirmek için Amerikalılar'dan faydalanmayı düşünmüş ve Bâbıâli'ye de bu fikrini açıklamıştı.

1828 Aralığında Amerika'nın İzmir konsolosu David Offley, bir ticaret anlaşması için Istanbul'a kadar gelmiş, Bâbıâli ile münasebet kurmaya başlamıştı.

Devletin dış işlerine bakan, Reisülkütab Mehmed Said Pertev Efendi, Kapitülasyonlardan ağzı yanık olduğundan bu yeni hükümetten daha fazla bir kazanç istiyordu. O zamana kadar Avrupalılar, gümrükte % 3 bir vergi vermekteydiler. Pertev Efendi, bunu karşılığı olmadığı için Amerika'dan % 5 almak kararındaydı.

David Offley, diğer Avrupa devletlerinden ayrı bir şarta bağlı olan bu muameleyi kabul edemezdi. Buna elbette ki, kendi hükümeti de razı olmayacaktı. Diğer devletlerin aracılığıyle yapılan ticaret de Amerika'yı tatmin etmemekteydi.

1830'da, ticaret ve dostluk anlaşmasının yapılmasına ısrar eden Amerika, bu defa Akdeniz filosu amirali James Bidlle ile tüccar Charles Rhind'i de görevlendirerek bir ticaret anlaşmasının mutlaka yapılmasını istemişti. Charles Rhind, İzmir'le ticarî ilgisi olan bir Amerikalı'ydı. Önce yalnızca stanbul'a gelmiş, Bâbıâlî'nin isteklerini öğrenmiş, ve **«Eğer bir ticarî anlaşma yapılırsa Amerika Birleşik Devletleri'nin Türk donanmasına savaş gemisi verebileceği»** yollu bazı vaidlerde de bulunmuştu.

Böyle bir vaade sevinen Bâbıâli, ikinci defa hariciye nezaretine gelen Mehmed Hâmid Efendi'yi, ticaret anlaşması için görüşmelere başlamaya memur etmiş bulunuyordu. 6 şubat 1830'daki ilk konuşmada, Charles Rhind, Istanbullu bir Levanten olan Nicholas Naon adlı bir tercümanın aracılığıyle görüşmelere başladıysa da anlaşma kolay olmadı. Padişah

II. Mahmud olayı yakinen izlemekte, sık sık bu konuşmaların özetini rapor halinde almaktaydı.

Klişesini sunduğumuz ve II. Mahmud'un hattı da olan bu belgelerden biri, olayı bütün açıklığıyle anlatmakta, devletin dış siyasette İngilizler'den ne kadar çekindiğini belirtmiş bulunmaktadır.

7 mayıs 1830'da tamamlanan anlaşma, gemi verme bakımından bir de gizli maddeyi taşımaktaydı. Rhind, bu maddeyi Mehmed Hâmid Efendi'nin baskısı karşısında kabul etmek mecburiyetinde kalmıştı. İzmir'den imzaya gelen komodor James Biddle ve David Offley, ticaret muahedesini kabul etmekle beraber bu gizli maddeye itiraz etmişler, imzadan çekinmişlerse de, bu takdirde bütün ticaret muahedesinin suya düşmesi korkusu karşısında, Washington tasdik ettiği takdirde imza ve tasdiklerinin geçerli olması kaydıyle imzalamak mecburiyetinde kalmışlardı.

Amerika'nın Türkiye ile ticaret anlaşması için yaptığı müracaatları ve padişaha sunulan, Başbakanlık arşivindeki fotokopisi verdiğimiz belgede özetle şöyle denmektedir:

«Büyük şahsiyetiniz tarafından bilindiği üzere, Amerika öteden beri bizimle ticaret anlaşması yapmak isteğinde bulunmuş ve yedi, sekiz sene evvel de Istanbul'a bir delegesini göndermişti. Rusya elçisi de bu hususta iltimasta bulunmasına rağmen, İngiltereli'nin kuşkulanmaması için bir anlaşmaya gidilmemişti. Sonra da, devletimizin iç ve dış olaylarla meşgul olması, kendilerine kandırıcı bir cevap vermek imkânını sağlamıştı. Amerikalılar'ın ticaret gemileri ve tüccarı, İzmir'e gelip gitmekte olduklarından, buralarda daima bizimle dostane harekette bulunduklarını ve bir ticaret muahedesi yapılırsa, çok faydalı hizmette bulunacaklarını söylüyorlardı. Evvelki yıl, üç devletin elçisi Istanbul'dan ayrılmadan önce, yine bir ticaret anlaşması için Serasker Paşayla da temas sağlamışlardı. Bütün bu geciktirmeler, İngiltere'nin kuşkulanarak araya bir fesatlık sokarak huzursuzluk yaratmaması içindi. İzmir'de bulunan Amerikan Konsolosu ve kumandanıyle, Galata'da oturan Tüccar Galvani, muhtelif zamanlarda bu ticaret anlaşması için yazılı ve şifahî olarak müracaat etmişler ve Amerika'yla yapılacak ticaret muahedesi, İngiltereli'ye verilen imtiyazlar şeklinde olduğu takdirde, **Türkiye'ye mükemmel savaş gemileri, veyahut kırk bin kese para,** verebileceklerini söylemiş-

İlk Türk - Amerikan ticaret anlaşması A. B. D. Başkanı Andrew Jackson zamanında imzalanmıştı.

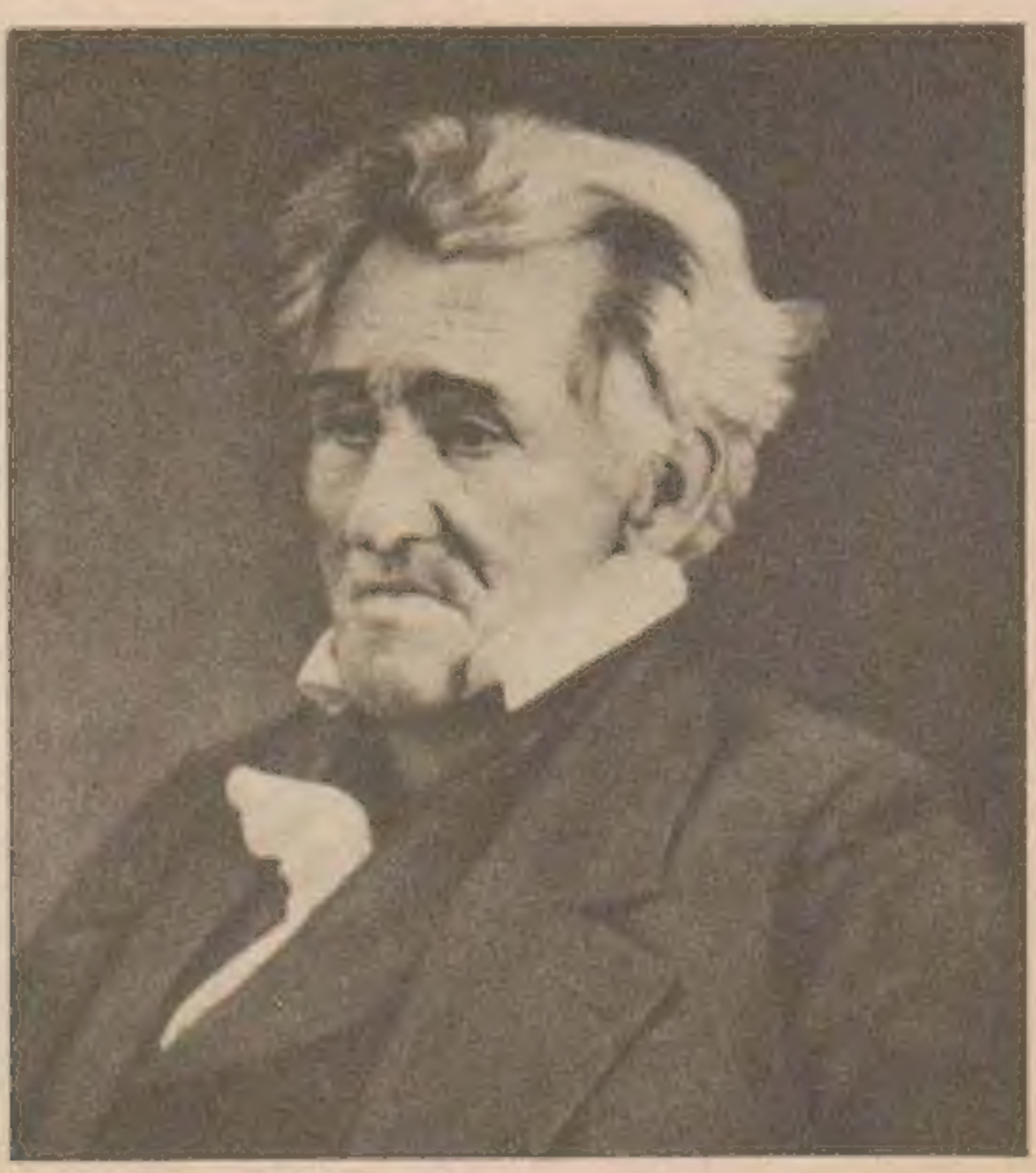

İlk Türk - Amerikan ticaret anlaşmasını tasdik eden II. Sultan Mahmud.

lerdir. Ayrıca gümrük resmi de, yüzde üç hesabiyle kabul edildiği takdirde, beş altı firkateyn verebileceklerini ifade etmiş, bu hususu İzmir'deki konsolosa da yazarak, Amerika'dan muvafakatini dahi alabileceğini bildirmişti. Bu yolda bizden resmî bir yazı istenmişse de, resmî bir yazı verilmemiş, yalnız birkaç satır tarihsiz ve imzasız bir müzekkere yazılıp verilmişti. Konsolos, buraya gelerek bizimle bazı a-fâkî sohbetten sonra, diğer devletler gibi aynı şartlar altında karşılıklı bir ticaret anlaşması yaparak, kendi ticaret gemilerinin de serbestçe Karadeniz'e çıkabilmesini istemiştir.

Ayrıca, yapılacak ticaret muahedesinin diğer devletlerle yapılan şekilde ve şartlarda, hüviyette olabileceğini söylemiş, Reisülküttap da her devletin muahedeleri birbirine benzemediğini, her devletin hususiyetine göre özel şartlar olduğunu bildirmiştir. Evvelce, birkaç savaş gemisi verileceği hakkındaki vaadleri hatırlatılmış ise de, «Bu yolda bir isteğiniz olacağını zannetmezdim,» diyerek karşılıklı menfaatin ticaret maddelerinin gümrükten geçerken alınacak vergi ile meydana geleceğini söyleyerek ısrar etmiştir. Biz de «Amerika Cumhuru tarafından birkaç savaş gemisi verilmesini yazmış ve ifade etmiş ise de, bu babda tarafınızdan ısrar olunacağını memûl etmezdim dedikte sizin taraftan böyle aksine söz ve ısrar olunacağını hiç düşünmemiştik. Bu hususta konuşmamızda hazır bulunan tercümanınız Navoni ve Başkâtibiniz Galvani, birkaç defa yanımıza gelerek böyle söylediler ve teşvikte bulundular, hatta bahisten hariç olarak Amerikalı deniz kuvveti güçlü olması dolayısıyle, savunma ve bir te-

cavüze karşı ittifak dahi yapılabilir, yollu sözler söylediler. Eğer şimdiki halde sizin böyle bir teklife niyetiniz yoksa bilelim. Halbuki şimdi sözü değiştirip, devletin gerek menfaatince ve gerek politikaca işine yarayacak bir şey gösterilmeyerek Amerikalı'nın menfaati gözetilmiş oluyor. Tüccarınızın getireceği maldan menfaat yine kendilerine aittir. Bundan bize bir menfaat denilecek şey görmüyorum,» cevabını verdik. Ve yine Amerika'nın uzaklığı dolayısıyle bir savunma ve tecavüz karşısında ittifak etmesinin imkân dahilinde olmadığını, kendi adamlarının yanlış beyanda bulunarak bizi aldattıklarını kabul ederek, olayı Amerika'ya yazmak, alacağı cevaba göre gerekli kararı vermek üzere İzmir'e gitmek istedi. Biz de kendisine, «Yalnız bize söylediğiniz başka, oraya yazacağınız başka olmamalıdır. Bu türlü ikiyüzlü hareket, her iki taraf arasında anlaşmazlıklar doğurabilir,» dedik. Amerika, ticaret muahedesi yapılması için gemi ve para verme vaadine katiyen yanaşmayarak, yalnız diğer devletler gibi bir geçiş vergisi vermek istediklerini, ayrıca Amerika'da bugün kullanılan su içinde gemi yakma usul maddesini devlete verebileceklerini söylediler. İzmir'e gelen gemilerde de fazlaca ticaret maddesi olup, bunların gümrüğünden yetmiş, seksen bin kuruş bir ücret elde edilebileceğini ve aynı zamanda memlekette azalan istihlâk maddelerinin yokluğunun gideri-leceğini ortaya atmıştır. Konsolos, bütün konuşmalarında kendi menfaatlerini koruma hünerini göstermiş, biz de kendi menfaatlerimiz üzerinde ısrar edince meyusen dönüşe tâlip olmuştur. Biz de devletin şimdi meşguliyeti fazladır, bu defalık bir ticaret anlaşması yapılamamışsa da, zamanı gelince elbette imkânı düşünülecektir. Veyahut, Sardunya muahedesi gibi bir şey yapılıp, Karadeniz'e gidip gelecek ticaret gemilerinden İsveçliler'inki gibi geçiş resmi alınabileceği gibi, şıklardan birisinin tatbik edileceğini söyledik. Bu hususta nasıl bir irade-i şahânenin verileceği beklenmektedir, ona göre hareket edelim, veyahut bir kere de Meclis-i Şûrâ'da bu husus görüşülerek bir karara varılmasını yüksek katınızdan dilemekteyim» denilmektedir. Padişahın da Sadaret kaymakamına verdiği emirde:

«Amerikalı'ya verilen cevap ve görüşmeler tarafımızdan görüldü. İşte Batılılar'ın halleri böyledir. Sözlerinde durmazlar. Ancak şu günlerde İngiltere'nin hareketleri izlenerek bu yolda ne düşündükleri öğrenilmeli ve anlaşmanın görüşülmesi bunun sonuna bırakılması münasip görüldüğünden, reis ona göre harekete dikkat etsin.»

Denmektedir.

Türk - Amerikan ticaret antlaşması Türkçe metninin baş tarafı.

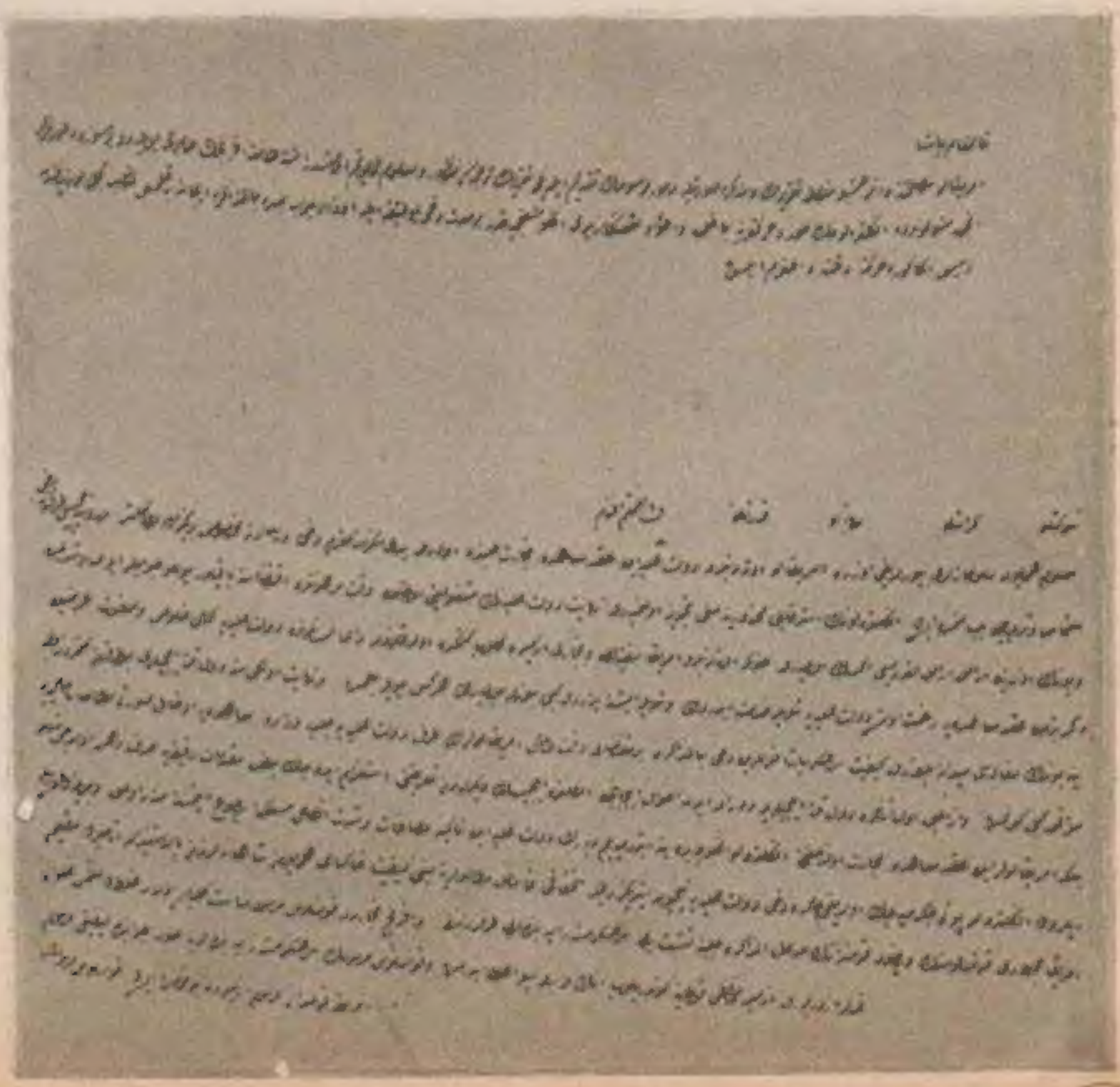

Osmanlı Tarihçilerinden
Seçmeler: 2.

Neşrî

1. KOSOVA ZAFERİ (1389)

Sadeleştiren: Yılmaz Oztuna

Mehmed Neşri Efendi, XV. asır Osmanlı tarihçilerinin en büyüklerindendir. «Kitâb-ı Cihân - Nümâ» ve «Târih-i Neşri» diye bilinen Osmanlı Tarihi, kuruluşundan, kendi zamanına kadar ilk devir Osmanlı tarihini inceler ve bu devir üzerindeki kaynaklarımızın en mühimlerinden sayılır. 1492'de II. Sultan Bâyezid'e (1481 - 1512) sunulmuştur. Daha XVI. asırda Batı dillerine çevrilmiştir. İfadesi çok basittir. Tatlı bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Birinci Kosova zaferine ait sayfalarını, talaffuzları bugünkü söyleyişimize göre düzeltip pek az sadeleştirerek veriyoruz.

SULTAN Murad Hudâvendigâr Ulu Ova'dan göçtü. Karatonlu (Kratova) nâm yerde bir zamân karâr etti. Anda Sırb'dan elçi geldi:

— İşte ben hazırım, diye Sırb hükümdarının söylediklerini nakletti ve devam eyledi:

— Üç aydan beri eğer elin kanda olsa üzerime gelmeliydin. Eğer er isen gel, vuruşalım. Eğer gelmezsen, hazır olasın, ben varırım. Her gün avla meşgul olup «şimdi vardım» deyü bizi ihmâl edersin!

Hunkâr bu sözü işitince gazab etti:

— Eğer elçiye ölüm olsaydı filhâl seni tepelerdim, dedi; inşâ'Allah hükümdarına Türk erliğini göstereyim!

Elçiyi kovdu. Devlet erkânını ve saltanat âyânını bir yere cem' edip müşâvere kıldı. Evvel kimse dahi söz söylemeden, Sultan Murad, Hacı Evrenoz'a hitâb etti:

— Evrenoz, bu kâfirle nice buluşup ceng etmek gerektir? Bu işin kolayı ne vechile olur?

Evrenoz Gazi, duâ kılıp yer öptü, şöyle dedi:

— Ey Hudâvendigâr! Ben değersiz kulum. Benim fikrim ve re'yim ne ola? Süleyman yanında karıncanın ne fikri ola ve ne mikdârı ola ki söz söyliye? Leşker yasamak ve ceng ahvâlin bilmek, sultânımın harcıdır.

Hunkâr söyledi:

—Beyler, eğerçi Hak inâyetiyle çok çeri sıyıp ceng ettim; ammâ bu, kalan ceng gibi değildir. Müşâvere etmek Peygamberimiz'in sünnetidir. İttifak edip gönül berkitmek vâcibdir. Evrenoz Bey, nice zamandır ki seni bu uc'da kodum. Kâfirin âyînin, erkânın bildin ve tecrübe ettin. Senin fikrin, herkesin fikri gibi değildir.

EVRENOZ GAZİ İLE YILDIRIM BÂYEZİD'İN SÖYLEDİKLERİ

Evrenoz Gazi cevap verdi:

— Bana şöyle hoş gelir ki, Hak Taâlâ'ya tevekkül edip, erkenden varıp muharebe yerinin iyisin alalım. Kâfir bizden sonra gele. Hele cenge kâfir başlıya. Zira kâfir toplanıp durunca demirden bir hisâr olur. Ona zafer bulmak kolay olmaz. Ammâ cenge başlayınca biribirinden ayrılır. Savaşması gayet kolay olur. Kulunun bildiği bu kadardır. Kalanını Sultânım yeğ bilir.

Sultan Murad, bu fikri beğendi. Oğlu Yıldırım Bâyezid'e döndü:

— Ey canım oğul, dedi; senin dahi bu bâbda fikrin nedir?

Şehzâde:

— Söz sultânımın gönlündeki ve Evrenoz Bey'in dediğidir, dedi.

Vezîr Ali Paşa da aynı reyde bulundu. Hunkâr emir verdi:

— Sabâh olunca leşker göçsün. Ammâ Gazi Evrenoz, Paşa Yiğit'le önden gidip geçidi geçsin, gazilere yol etsin!

O gece geçti. Sabah olunca Gazi Evrenoz, Paşa Yiğit'le birkaç dilâver alıp önde yürüdü. Geçide erdiler. Gayet kısık yerdi. Atlı, bir bir geçerdi. Gazi Evrenoz, yoldaşları ile geçide girdi. Sırb dahi o sırada geçide otuz bahâdır kâfir gönderip Türk'den esir almayı emretmişti. Gaziler bundan habersizdi. Bu kâfirler bir tarafa durmuştu. Gazileri görüp ansızın üzerlerine at saldılar. Bir mübâriz kâfir Evrenoz Bey üzerine hücum etti. Gazi Evrenoz, kâfirin kılıcını def etti. Tirkeşinden bir ok çıkarıp kâfiri göğsünden vurup arkasından çıkardı. Kâfir helâk oldu.

Bu kâfirlerin beşin onun öldürüp, sekizin diri tutup Hunkâr'a getirdiler. Hunkâr şâd oldu. Karatonlu'dan göçtü. Geçiti geçti. Küçük Morava ırmağına varıp atladı. Orada konmayı revâ gördü.

Hunkâr'a gelen Sırb elçisi, hükümdarına vaziyeti anlattı. Hunkâr'a söylediklerini, Hunkâr'ın gazabını, cümle macerayı haber verdi. Sırb hükümdarı Vulkoğlu:

— Evvel yalnız ben Türk'e yeterim, dedi; gayrı kimse lâzım değil!

Yanındaki Venedik, Eflâk ve başka müttefikleri bu sözden mest oldular.

OSMANLI ORDUSU KOSOVA SAHRÂSI'NDA

Hunkâr, Küçük Morava'dan göçünce bin mıkdârı bayrak ve sancaklar çözüp davul ve nakkaareler çaldırdı. Saflar tu-

Kosova'da eşsiz bir zafer kazanan Türk hükümdarı I. Sultan Murad Hân.

Kosova meydan muharebesinde Türk süvarilerinin bir hücumu.

tulup alaylar düzüldü. Erenler ve bahâdırlar ve yegâneler ve gaziler pür-silâh yürüdü. Rüstem gelse, bunların gözüne sivrisinek görünmezdi. Ali Paşa, Sultan Bâyezid, Eyne Bey Sübaşı, Şehzâde Yâkub, Sarıca Paşa ve Hunkâr, sırasıyle askerleriyle geldiler. Azametle Gümüşhisâr önüne kondular. İki kâfir tutuldu. Hunkâr:

—Kâfir leşkeri nerededir? diye sordu; yoksa bizi işitip Sırb kaçdı mı? Bu kâfirler:

— Sizden Sırb kaçar mı? Sizin gelmenizi bekler. Şol arada oturur, dediler.

İslâm askeri dalgalanan denize benzerdi. Çadırlar, ada ve ulu yelkenler gibi görünürdü. Aceb deryâ idi ki, içine giren, selâmet bulmazdı.

Evrenoz Gazi, kâfir askerin gördü. Gelip Hunkâr'a haber verdi. Hunkâr: «hemen tutuşmak gerek!» deyince:

—Sultânım, dedi; şimdi gün kızgındır ve leşker yorgundur, düşman azgındır. Bu gün dinlenelim. Erte gün Allaah'a tevekkül edip tekbîr getirelim. Sultânımın önünde can ve baş oynatırız.

HARB DİVÂNI

Hunkâr dahi bu sözü sevâb gördü. Ol gün orada karar tuttular. Ertesi gün Hunkâr, oğlu Bâyezid'le ata bindi. Bir yüksek yere çıktı. Küffâr leşkerine nazar etti. Gördüler ki, baştan başa bir ovayı leşker kaplamış, askerden yeryüzü görünmez. Gûyâ ki gömgök demirden bir dağdır ve bu askerin içinde tamam beş yüz tekfur vardı. Atlıdan ve yayadan böyle orduyu kimse görmemişti. Hunkâr bile şaşmıştı:

— Bu mel'ûn ne çok leşker cem'eylemiş, dedi; şimdi bizim topladığımız ordunun üzerine ordu olmaz sanırdım. Bu mel'ûnun leşkeri, bizimkinden iki def'a, hattâ daha da artık! İlâhî! Peygamberimiz'in hürmetine bu mü'minlere sen inâyet kıl ve beni mü'minlerin helâkine sebeb kılma!

Hunkâr keşiften sonra çadırına geldi. Evvelâ oğlu Bâyezid Hân'a nazar etti:

— Ey ciğer köşem, dedi; bu kâfirle uğraşmak hakkında sen ne tedbîr edersin? Zirâ ben bu kâfirin leşkerin bu kadar tasavvur etmez idim. Biz kendi leşkerimizin önüne deve tutalım mı? Yoksa şöyle yüzyüze mi vuruşalım?

Bâyezid Hân, cevâb etti:

— Hunkâr'ın fikrine bizim tedbirimiz ermez. Ammâ ben çâresize şöyle gelir ki, nice yıldır kâfirle ceng ederiz, hiç önümüze deve tutmadık, şimdi dahi tutmazız. Kâfirin leşkeri ne denlü çok ise, Hakk'ın inâyeti bizimledir. Eğer Hak Taâlâ'dan inâyet olursa, yalnız ben kulun dahi askerimle bu kâfirin işin tamâm ederim. Şimdiye dek her cengde mansûr ve muzaffer olduk. Şimden gerü dahi gam yeme. Yine nusret senindir. Hele ben hîç teşvîş çekmem. Eğer öldürürsek saîd, ger ölürsek şehîd oluruz!

Sultan Murad Gazi, Bâyezid Hân'ın re'yini beğendi ve sözünü kabûl etti. Zîrâ bu Bâyezid Hân, şecâat sâhibi, tedbir ehli ve yüksek himmetli bir kişiydi. Vezîr

Ali Paşa söz aldı:

— Şükür Hudâ'ya ki, dedi; ömrümüz müddetince mansûr ve muzaffer olageldik. Ümîddir ki, yine nusret bizim ola. Hâşâ Hak Taâlâ'nın kemâl-i kereminden ki, bu kâfir ıklîminde bunca ehl-i İslâm'ı helâk ede!

Andan Gazi Evrenoz Bey konuştu. Murad Hân Gazi dahi sözü bağladı :

— Okçuları öne tutalım ki, sağa ve sola ok yağdıralar. Sonra gaziler dahi bir ağızdan tekbîr edip küffâra hücûm edelcr. Ya taht ola, ya baht! Ömrüm boyunca bunca gazâlar ettim, sonunda bu gazâda şehîd olup iyi adla âlemden göçem ve her dirliğin âhırı ölmek olduktan sonra ne teşvîş çekmek gerek?

SULTAN MURAD'IN TANRI'YA YAKARIŞI

Gece yel esip âlemi öyle toz tuttu ki, adamdan at seçilmezdi. Murad Hân Gazi, herkes yattıktan sonra abdest aldı. İki rek'at hâcet namâzı kıldı. Yüzünü toprak üzerine koydu. O karanlık gecede cân ve gönülden Hak Taâlâ Hazreti'ne yakardı:

— İlâhî, dedi; bunca kerre hazretine duâmı kabûl edip beni mahrûm kılmadın. Yine benim duâmı kabûl eyle. Bir yağmur verip bu karanlığı ve tozu def'et. Âlemi nûrânî kıl. Tâ ki kâfir leşkerini iyice görüp yüzyüze ceng edebileyim. Mülk ve kul senindir. Sen kime istersen verirsin. Ben dahi bir nâçiz kulunum. Benim fikrimi ve sırlarımı sen bilirsin. Mülk ve mal benim maksûdum değildir. Buraya mülk ve kul için gelmedim. Hemen hâlis ve muhlis senin rızânı isterim. Yârab! Beni bu Müslümanlar'a kurbân eyle. Tek bu mü'minleri küffâr elinde mağlûb edip helâk eyleme. Yâ İlâhî, bunca nüfûsun katline beni sebeb eyleme. Bunları mansûr ve muzaffer eyle. Onlar için ben cânımı kurbân ederim. Tek sen kabûl eyle. Askerim için teslîm-i rûh etmiye râzıyım. Tek bu mü'minlerinin ölümünü bana gösterme. İlâhî, beni civârında mihmân edip, mü'minler uğruna beni fedâ kıl. Evvelce beni gazi kıldın, şimdi şehâdet nasîb et!

Çünkü Sultan Murad Gazi bu resmile baş açıp yüz yere koyup duâ kıldı, Hak Sübhânehu Taâlâ duâsın müstecâb kıldı. Hemân gökyüzünü bir bulut çevirdi. Yağmur, yeryüzünü rahmete boğdu. İslâm askeri üzerinden duman kalktı. Kâfirin üzerine karanlık bulutlar, toz ve toprak çöktü.

Kâfirler o gece içki içip biribirlerine Türk alıp satmayı hayâl ederlerdi. Herbir mel'ûn sarhoş oldu. «Yuvana» adında bir kâfir vardı, Sırb kralına:

— Bu Türk'ceğizleri ne ürkütürsün? dedi; Türk'e itibar mı olur? Sabâh olunca herbirini dirice tutalım. Kimini esîr edip satalım ve kimini öldürüp kanını yere katalım!

OSMANLI ORDUSUNUN SAF TERTİBİ

Sabâh oldu. Sultan Murad Hân Gazi buyurdu ki, kösler çalınıp, her taraftan zurna ve nefîr ve nakkaare âvâzı ayyûka çıksın. Mehterin heybetinden niceler can verdi. Alaylar bağlanıp saflar düzüldü. Şehenşâh-ı âzam ve Sultân-ı muazzam, kutb-ı dâire-i zamân ve iftihâr-ı Âl-i Osmân, Ga-

I. Sultan Murad'ın şehid edildiği ânı gösteren temsilî bir resim.

zi Murad Hân bin Orhan, ordunun kalbinde İskender gibi durdu. Öte cenahta büyük oğlu Bâyezid Hân vardı ki, heybetinden Sâm-ü Nerîmân ve Rüstem-i destân can verirdi. Ol dahi alayların bağlayıp sağ kola durdu. Murad Hân'ın küçük oğlu Yâkub Çelebî sol kola durdu. Gazi Evrenoz sağa ve Eyne Bey Sübaşı sola cenâh oldular. Saruhan ve Aydın alayları, yayabaşı olan Sarıca Paşa'nın ardında durdular. Azab ağası Kurd, İncecik Balaban, Tovuca Balaban ve Hamza Beyler, yerlerini aldılar. Top atmakta üstâd-ı kâmil olan Topçu Haydar, ortada yer aldı.

Düstûr-i devrân ve âsaf-ı zamân Ali Paşay-ı kâmrân, Kur'ân'ı açtı. «Yâ eyyühe'n - Nebiyyü câhidi'l - küffâre ve'l - münâfıkıyn» (Ey Peygamber, kâfirler ve münâfıklarla cihâd et, IX, 74) âyet-i kerîmesi çıkınca Ali Paşa, şâd oldu. Mushafı öpüp başına koydu. Hemân ata binip gelip Hunkâr'a haber verdi. Hunkâr dahi şâd oldu.

Sırb ve Bosnalı ve Freng ve Eflâk ve Arnavud ve Macar ve Çeh ve Bulgar alayları, cenâhların gösterdiler. Herbirinin başbuğları seherden birkaç kadeh çekip mest olmuşlardı. Herbiri Turk'ü esir edip satmak sevdâsında idiler. Bunun için urganlar ve zincirler hazırlamışlardı. Aralarında bir kâfir vardı:

— Size gülerim, dedi; zirâ ömrümde görmedim ki Türk'ü bir düşmanı zincîre veya ipe dize. Ammâ hemîşe Türk gelir, düşmanını ipe ve zincîre dizip alır, gider. Korkarım ki yine ol Türkler sizi kendi zincirlerinize ve iplerinize dizip alıp gideler!

Kâfirler:

— Hey maskara mel'ûn, dediler; bunun gibi sözü ko. Nâgâh tekfur duyar, seni harâb eder!

Sultan Murad buyurdu, bin okçu sağa durdu. Reisleri, Hamîdoğlu'nun Malkoç'u idi. Ve bin okçu dahi sol kola durdu ki reisleri Hamîdoğlu'nun oğlu Mustafa Çelebî idi. Bunların herbir ok atmada sanki Sâ'd-i Vakkas idi. Hacı Evrenoz Bey ve Mihaloğlu İskender Bey, Hunkâr'ın nazarına geldiler. Evrenoz eyitti:

— Eğer kâfirle uğraşırken kaçarsam, Devletlü Hunkâr bizi görünce gerçek kaçar sanma. Hazret-i Peygamber «el - harbu hud'atun (savaş hiledir)» buyurmuşlardır. Bu kâfirler gök demirler giyip, ellerinde meç tutup azılı domuz gibi doğrulup gelince önüne kimse durmak ihtimâli olmaz. Kime erseler, çalıp ikiye bölerler. Asla geri dönmek bilmezler. Yolundan ayırıp bozdoğanla tepe tepe, vura vura hakkından gelmek gerek. Zirâ zırhlıdır. Artık geri dönmeğe mecâlleri olmaz.

TÜRK TOPÇU ATEŞİ İLE MEYDAN MUHAREBESİ BAŞLIYOR

Hunkâr tasvîb buyurdu. Topçulara emir verdi. «Bismillaah» deyip kâfirler topa tutuldu. Alayları sarsıldı. Domuz gibi biribiri ardına sığıştılar. Sonra Hunkâr eyitti. Okçular, kâfiri oklamaya başladı. Karadeniz çağlar, Yeşilırmak dalga vurur gibi kâfir alayları sallandı. Murad Han, kâfir saflarını yara yara geçti.

Bal ve yağ ve pirinç yüklü kâfir katırları ve atları biribirine tokuştu. İki deryâ karıştı. Süngülerden yel olsa esmezdi. At ayağından sil olsa geçmezdi. Ok yere gökten dolu gibi yağardı. Figan ve feryad, yerden göğe duman gibi ağardı. Kılıç kılıca ve süngü süngüye ve çomak çomağa erişip boru seslerinden canavarlar can verirdi.

Bu hengâmede Bâyezid Hân, sağ kolda ayrılmayıp vekarla sâkindi. Gördü ki, İslâm leşkeri münhezim olmak üzeredir. Hemen borularını çaldırıp alaylarını kaldırdı. Şehzâdenin kaba sesli dilâverleri:

— Hây gaziler, ne durursuz? Kâfir sındı, kaçdı, diye askeri teşvik ederlerdi. Bunlara «bozguncular» derlerdi. Böyle bağırıp düşmanı sindirirlerdi.

ŞEHZÂDE BÂYEZİD, YILDIRIM GİBİ YETİŞİYOR

Sonra Bâyezid Hân, şevketle kâfire yıldırım gibi yetişti. Kurt koyuna, şâhin kargaya girer gibi tekbîr getirip: «Yâ Allah» deyip Hamza gibi nâra attı. Derhâl kâfir ordusunu dağıtmaya başladı. Onu görüp Ali Paşa da Hazret-i Alî gibi kendi askerin kâfir askerine vurdu. Andan diğer başbuğlar alaylarını kaldırdılar.

O esnâda Bâyezid Hân'ın atı ceng ederken sürçüp düştü. Yedek at hazırdı. Şehzâdenin altına çektiler. Ata iki yerden kolan çekilmişti. Bâyezid Hân, yıldırım gibi sıçrayıp ata süvâr oldu. Kâfiri kırmağa başladı. Düşmandan yüz döndüren asker [illegible] gördü ki, cihâ İslâm kal'a galebe göstermektedir, yüreklenip yine dönüp kâfire kılıç vurmağa başladılar.

Allaahü ekber kebîrâ! Kâfiri ele alıp bir vechile kırdılar ki, Âdem zamânından beri bu vechile ceng olup kırgın olmamıştı. Kâfir kanı Nil ve Ceyhûn ve Fırât gibi aktı. Henûz dahi gün zevâle ermemişti ki, kâfir askeri, zevâle erdi. Başlar, çakıl taşları gibi yığıldı.

Küffâr leşkeri sındı. Kıyassız kâfir kılıçtan geçti. Ve kurtulan kaçtı. Gaziler, küffârı kıra kova gittiler.

SULTAN MURAD'IN ŞEHÂDETİ

Murad Hân gazi, muharebe meydanını seyrederken bir kâfir vardı. «Miloş Kopi-

Kosova da büyük bir kahramanlık gösteren veliahd Yıldırım Bayezid, babasının şehadeti üzerine harb meydanında hükümdar ilan edilmişti.

le» derlerdi. Gayet bahâdır mel'ûn idi. «Türk'ün beyini öldüreyim!» deyü dâvâ ederdi. Bir hançer saklamıştı. Yaralı olduğu halde düşman cesetlerinin arasına saklanmıştı. Gazi Murad Hân bu kâfirin üzerine doğru gelince, kâfir dahi Hunkâr'a doğruldu. Çavuşlar men'etmek istediler. Gazi Murad Hân, murâd-bahş idi: «bir maksûdu var ola, kon, gelsin!» dedi. Ol mel'ûn yeninde hançer saklamıştı. Gelip Hunkâr'ın özengisin öper gibi olup hemân Hunkâr'a hançer sançtı. Kazâ geldiği vakit göz kör olur. Ecel orada mukaddermış. Murad Hân'ın ruh kuşu, melek gibi, Cennet'e uçtu

Mutlak gazi idi, muhakkak şehîd oldu. Hemân ol kâfiri anda pâre pâre ettiler. Murad Hân'ın üzerine çadır tuttular. Sultan Bâyezid'i sancak dibine getirdiler. Sırb hükümdârını oğlu ile tutmuşlardı. Hemen getirip tepelediler. O gece asker içinde ıztırâb oldu. Ertesi gün Sultan Bâyezid'i tahta geçirdiler.

Bu mâcerânın tarihi hicretin yedi yüz doksan birinde vakı' oldu. Ve Gazi Murad Hân'ın dahi altmış sekiz yıl ömrü oldu. Babası Orhan vefâtında otuz yedi yaşında idi ve müddet-i saltanatı otuz bir yıl oldu. Bursa'da Kaplıca'da defnolundu. Ve bu ol Sultan Murad'dır ki, şimdiki zamanda buna «Gazi Hunkâr» demekle meşhurdur.

Bu Gazi Murad Hân dahi babası gibi hayır sahibi idi. Âdil ve kâmil, dindar, himmetli, fakir dostu, rey sahbi, tedbirli ve yiğitti. Ömrünü Allah yolunda gazâya sarfetmişti. Osmanoğulları'nda onun ettiği gazâyı hiç bir padişah etmedi.

Kâfirin şevketini zâil eden odur. Hiç bir ferd kapısına gelip mahrum gitmezdi. Avı gayet severdi. Nice bin altın ve gümüş halkalı av köpeği vardı. Doğanları da öyleydi. Bursa'da Kaplıca imâretini o yaptı. Hem imâret ve hem cami ve hem medresedir. Ve dahi mahabbet ettiği dervişlere zâviye yaptırırdı. Nitekim Baba Postînpûş'a Yenişehir'de zâviye yapıverdi. Gayri şehirlerde dahi cum'a namâzından sonra âdetiydi, fukarâya akça üleştirirdi. Sultan Murad Hân'ın menkıbeleri kıyassızdır. Basîret ehline bu kadarı kâfidir. Allaahü Taâlâ rahmet eylesin!

XVI. Yüzyılda

Temizlik ve Hamamlar

Yazan: Metin And

XVI. YÜZYILDA Türkiye'ye gelen yabancı seyyahlarda en çok hayranlık yaratan şey, Türkler'in temizliği olmuştur. Richer 1540'da yayınlanan kitabında Türkler'in ev içinde ayakkabılarını çıkardıklarını, hamamların çok olduğunu, yeme ve içmede temizliğe büyük itina ve titizlik gösterdiklerini anlatır. Pierre Belon ise, Türkiye üzerine 1553'te yayınlanan kitabında, Türkler'in dünyanın en temiz milleti olduğunu söyleyip temizlik üzerine kitabında ayrı bir bölüm açıyor: Kundaktaki çocukların temizliğini, bebeklerin altlarının değiştirilmesindeki titizliği, çok sık bez değiştirdiklerini anlatıyor. Fakat Belon'un asıl hayranlığını uyandıran hamamlar olmuştur. Hamamları, burada yapılan masajı, büyük, temiz peştemalları, havluları, hamamların güzelliğini, iki paraya yıkanmaktan, masaja, berberden, iki havluyla kurulanmaya kadar her türlü hizmetin görüldüğünü imrenerek anlattıktan sonra bu temizliğin Avrupa'da da olmasını dilediğini, böylece salgın hastalıkların önü alınacağını belirtiyor.

Başka çağdaş tanıklar da, Türk ordusundaki temizliği övmektedir. 1570 tarihli kitabında Paolo Giovio, Türk askerlerinin ne kadar temiz ve sıhhatli bulunduklarını, halbuki Avrupa ülkelerinde kokudan geçilmediğini, bu yüzden de yalnız göze ve burna hoş olmamakla kalmayıp, salgın hastalıklara yol açtığını anlatmaktadır.

HAMAM ÂDÂBI

1520'de Bassano da Zara, Türk hamamını uzun uzun anlatarak, bunları Roma'da Diocletian çağı hamamlarına benzetiyor. Hamamda önce yuvarlak, kubbeli, geniş bir yere girildiğini, bunun ortasında mermer bir havuz ve dört fıskıyesi olduğunu, tuğladan yapılmış oturma yerleri bulunduğunu, bu oturacak yerlerde, taştan ve üstü tahta kaplı kol koymak için çıkıntılar bulunduğunu, bu kesimin tonozlarının tamamen kesme mermer dilimlerinden olduğunu, oturulacak yerlerin yeter genişlikte olup, yıkanacakların burada soyunduklarını söylüyor ve hamam âdâbını ve hamamı şöyle anlatıyor:

«Hamama giren önce hamamın bakıcısıyla konuşur, sonra da yüksekçe bir yerde oturan gişeye uğrar. Bundan sonra soyunulur. Ancak soyunurken her yerini göstermemeye, peştemalsız ortaya çıkmamava dikkat edilmelidir, voksa müşteri hamamdan dışarı atılır.

Soyunduktan sonra müşteri üstünden çıkardıklarını katlayıp koyar, üzerine de sarığını, başlığını bırakır. Bunlara bakmak için birini peylemek gerekmektedir.

Gömleği çıkartmadan hamamdan büyük bir peştemal verilir, müşteri bununla örtünür. Bundan sonra hamamın birinci kesimine girilir, burada hamamın büyüklüğüne göre on beş kadar görevli vardır, bunlar traş eden, masaj yapan, yıkayan kimselerdir. Bundan sonra çeşitli odalar gelir, her biri bir öncekinden daha sıcaktır, bunların her yeri mermerle kaplıdır Burası da öteki odalar gibi kubbeli ve sıkıca kurşunla kaplı ve kapalı camlar bulunmaktadır. Ortadaki kubbe çok yüksektir. Kışın hamamlar gece yarısı ısıtılır (yazın herkes soğuk su dökünür), böylece çok odun yakılmaktadır. Odun olarak, bir insanın beli kalınlığında çam kütükleri, ve az sayıda meşe kullanılır. Odanın ortası ki buna hamamın kalbi de denebilir, burada mermerden dört köşe bir taş vardır, bu damarlı bir somaki taşı olup, dört parmak kalınlığında, bir insan uzunluğunda ve yerde bir karış yüksekliğindedir. Dört mermer top üzerine oturtulmuştur. İçeri gelenler bunun üzerine boylu boyunca yatarlar. Bir masajcı, müşterinin kollarını gererek çeker. Sonra tersine döndürerek gene müşterinin kollarını bir Herkül gücüyle çeker. Buradan kalkınca, müşteri hamamda istediği bölüme geçer. Odaların sıcaklığı değişik olduğundan herkes kendisine uygun sıcaklığı seçer. Merkezdeki yerin çevresinde süslü guzel hücreler vardır, ve bunların her birinde bir kurna ve buna akan biri sıcak, öteki soğuk iki musluk bulunmaktadır. Müşteri istediği kadar su kullanabilir, iki musluğun sıcaklığını ayar ettikten sonra açık bırakır. Bundan sonra kurnanın bitişiğinde yere yatar, buradaki görevli ona tasla su döker, bir başkası yıkar. Eğer yeterince kimse yoksa

XVI. yüzyılda bir hamam ve hamama giderken kadınlar.

XVI. yüzyılda yapılmış iki hamam planı: Kulhan, ısı su haznesi, tıraşhane, şadırvan, camekân, sofa, halvet, soğuk su haznesi, havuz, dehliz, ısı halvet, külhan odası, orta halvet sofa, halvet soğuk sofa, camekân sofası, ocak gibi bölümler ayrı ayrı gösterilmiştir.

aynı kimse hem su doker, hem yıkar. Fazla para veremiyecek olanlar, kendileri yıkanır. Çünkü burada çalışanlar bahşiş koparmak için paralı kimselerin hizmetlerine koşuşurlar. Koyu, kalınca bezden yapılmış bir kese ile keselerler, eğer müşteri sabun getirmemişse hamam sabun vermez. Traş olmak veya kıllarını aldırmak isteyenler için de hamamın özel adamı vardır. Kıl almak için özel bir macun vardır, Turkler bedenin belirli yerlerinde kıl kalmasını hoş görmezler. Kadınlar bu konuda daha titizdirler. Bu iş de bittikten sonra, daha önce giyilen peştemal çıkarılıp futa denilen bir başka peştemal giyilir, bir görevli, müşterinin arkasında onun ayaklarını yıkar. Bundan sonra müşteri eşyalarını bıraktığı ilk odaya gider. Nemli olduğu için burada ateş yakınında eşyalar kurutulur. Orada otururken gene görevliler müşterinin ayaklarını yıkarlar, bunu yapana müşteri teşekkür anlamına sağ elini görevlinin başına götürüp sonra ağzına götürür. Bundan sonra hizmet edenlere bahşişleri verilir. Belli bir ücret yoktur, kimi bir, iki, üç akça verir, fakat çoğunlukla dort akça verilir.»

Bassano da Zara, nalın, takunyanın sözünü etmiyor. Halbuki kendisinden sonraki çağlarda, Türk hamamlarını anlatan yabancı gezginler, bunlar üzerine de bilgi verir. Venedik'ten geldiği sanılan nalınlar, hamamlarda, sıcak mermer zeminden ayak tabanını korumak, hem yaş, kaygan yerde kaymamak, hem de yerdeki kirli suya ayakların değmemesi için kullanılır

KADIN HAMAMLARI

Bassano da Zara, XVI. yüzyıldaki kadın hamamları üzerine de bilgi veriyor. Bundan da bazı yerleri okuyalım:

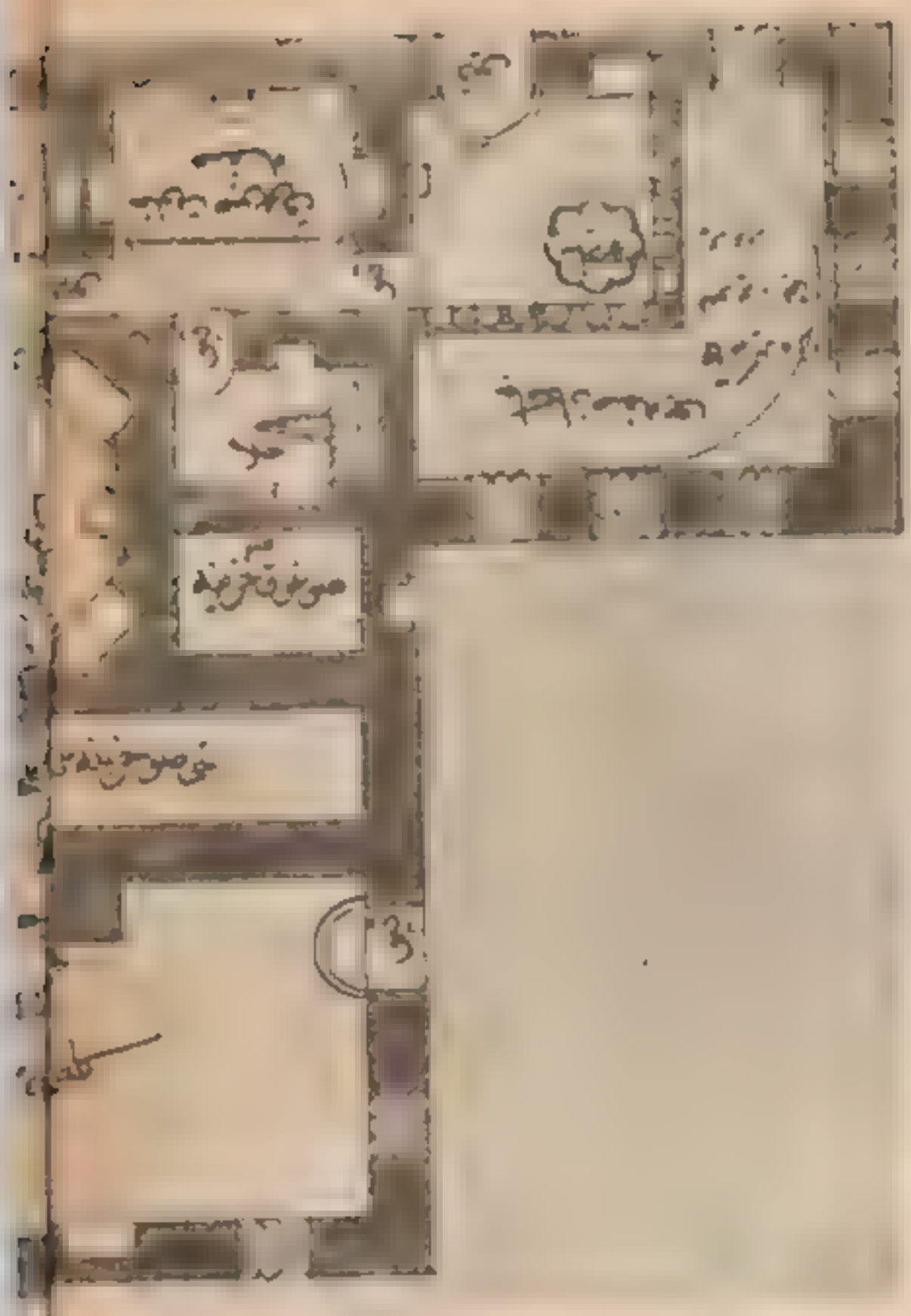

«Evlerinde kendi hamamı olan erkekler kendileri yıkanmazlar, onları kadınlar, köleler yıkar. Kadınlar ise, yirmi kişilik gruplar halinde hamama gidip birbirlerini yıkarlar. Ancak hamamdaki bu içli dışlılıktan ötürü birbirlerini başka gözle gören kadınlar da olur, Sık sık birbirlerine âşık olan kadınlara raslanır. Türkiye'de Bassano da Zara'nın tanıdığı Rum ve Turk kadınlardan bazısı güzelce bir kız görünce onu çıplak gormek ve yıkamak arzusunu duyduklarını söylüyor. Çok defa bazı kadınlar daha başıboş olmak için kendi mahallelerinden uzak hamamlara gider. Kadınlar hamama topluca gidıp, sabahın erken saatlerinden akşam yemeğine kadar kalırlar. Kibar ailelerin kadınları kendi konaklarında hamam olduğu için halk hamamlarına gitmez. Halktan, orta sınıftan kadınlar, hamama haftada dort, bazen üç, bazen de bir defa giderler. Aksi halde kadın kendisini kirli ve kaba bulur. Fakat bundan daha önemli iki sebep vardır. Önce, namaz kılmak için temiz olmaları gerekir, sonra da hamam, evlerinden ayrılıp, dışarı gitmek için bir bahane olur. Bazı kadınlar da hamama gidiyorum diye başka yerlere giderler. Bu kadınların halayıklarından biri, başının uzerinde yüksek fakat büyuk olmayan leğen boyunda bir bakır kap taşır. Bunun içine uzun pamuklu bir gömlek koyarlar. Bunların değeri dokunuşuna göre değişir. Yıkandıktan sonra nemi alan ve bedeni kurutan bu gömlekleri erkekler bile giyer.

Ayrıca beyaz gomlekler, temiz çoraplar, bol sayıda havlular da aynı kabın içine konur. Bu kabın üzeri ipek ve sırma yapraklar işlenmiş bir örtüyle örtülür. Ayrıca yanlarına kilim ve yastık da alırlar. Hamama gelince kilimi yere sererler, bakır kap da yere konulur, hanım buna oturur, hizmetçileri onun iki yanında durarak yıkarlar. Yıkanması bitince orta sıcaklıkta bir odada dinlenilir. Kimi kadınlar yanlarında yemekler de götürürler, hamamın iştah açıcı havası içinde yerler.

Bassano da Zara'dan sonraki çağlarda daha pek çok yabancı gezgin, hamamlar uzerine bilgi vermişlerdir. Tavernier, Topkapı sarayındaki hamamı, Thévenot, Lady Mary, Wortley Montagu, Miss Pardoe, Mrs. Harvey ve başkaları da halk hamamlarını uzun uzun anlatmışlardır.

Lohusa hamamı, düğun hamamı gibi çeşitli gorenekleriyle apayrı bir folklor dalı olan hamam, Türkler'ın sosyal hayatında ayrı bir önem taşır. Kadın hamamlarındaki yıkayıcılara hamam ustası, erkekler hamamında ise natır ve dellâk denilirdi. Hamamlarda Bassano da Zara'nın belirttiği gibi bir giriş bölümü veya camekân (Apodyterium), soğukluk bölümü (tepidarium), terlenilen ve yıkanılan yer halvet (caldarium) vardır. Camekânın dışında, hamamın öteki bolümleri, kubbelerdeki cam gözlerle aydınlatılır.

Burada XVI. yüzyıla ait iki hamam planı veriyor, fakat bunların hangi hamamların planı olduğunu bilmiyoruz, ancak plandaki eski Türkçe yazılardan bunu bir Turk'ün yaptığı, sonra da yabancı tanığın bunu buradan kopya ettiği akla geliyor.

İki planda, kapılar, camekân ve şadırvan, halvet ve sofa, tıraşhane, soğuk su haznesi, dehliz, havuz, külhan, su hazneleri, ısı halvet, orta halvet, sofa, soğuk sofa, camekân sofası, helâ v.s. gösterilmiştir.

XVI. üzyılda Istanbul'da hamamların sayısı kabarıktı. Bunlar arasında Haseki Hurrem Sultan hamamı, Sultanahmet'te

Hamama giden kadınlar ve çocuklar (XVI. yüzyıl).

Sultanahmet'teki hamam. Mimar Sinan'ın eseridir.

Mimar Sinan'ın yaptığı çifte hamam, Barbaros'un Zeyrek'teki Çinili hamamı, Küçük Ayasofya yakınında Çardaklı hamam, Bâvezid hamamı, Vâlide-Sultan'ın Çifte hamamı, Mihrimah Sultan Camii yakınındaki hamam ve daha başkaları bu arada savılabilir. Yalnız Sinan, saraylarda yaptığı hamamlar dışında, Istanbul'da 23 hamam yapmıştır.

Hamamlar, Türk edebiyatında, Hamamname denilen bir edebiyat turunun doğmasına ol açmıştır. XVI yazyılda Deli Birader diye bilinten Gazâlî'nin, Cafer Çelebi'nin, Nihâlî Câfer Çelebi'nin, Vücûdî'nin ve başkalarının böyle hamamnâmeleri bulunmaktadır. Câfer Çelebi'nin Hevesnâmesi'ndeki Agâh Sırrı Levend'in yayınladığı «Sıfat-ı Hamam» bölümünün içinden şu mısralarla bu konuyu kapatalım

Bu sahn içinde var bir turfa hammam
Ki mislin görmemişdur çeşm-i eyyam
Binası dil-güşâ rûşen fezâsı
Lâtîf û mu'tedil âb u hevâsı
Gülî anber suyu mânend-i kevser
Sıvâsı zaferan û müşk-i ezfer
Muazzam muhtepem sahib-i hezine
Açuk dun gün kapusı vâridine
Tışı kulhan içi gul-zar-ı hurrem
Evi cennet-veşâ altı cehennem

HAMMER'İN KİTAPLARI VE MÜHÜRLERİ

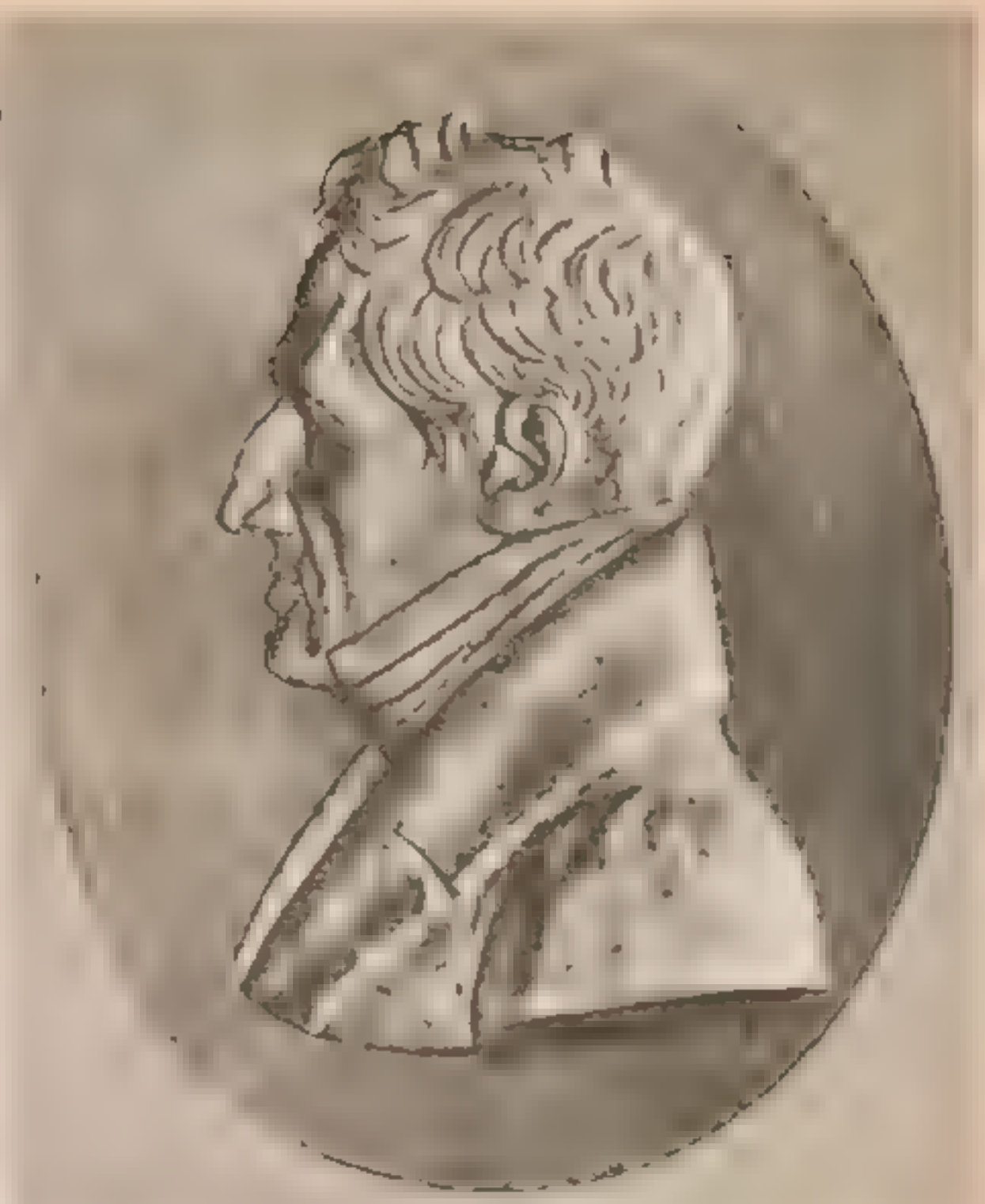

Tarihçi Joseph Hammer

Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver

JOSEPH Hammer, çok iyi bildiği Türkçe, Arabça ve Farsça'sıyle, Avusturya müsteşrikliğini kuran ve «Devlet-i Osmâniye Tarihi»ni en güvenilir şekilde yazan bir ilim adamıdır. J. Hammer, yahut kendi Türkçe ifadesiyle Yusuf Hamer'in binlerce Türkçe, Arabça ve Farsça yazmadan mürekkep kütüphanesi Viyana'da National Biliothek'tedir. Son seyahatimde bu kitapları gözden geçirdim.

15 gün zarfında Flügel kataloğunun A.F., N.F., Mixt., His., Osm. bölümlerinde mevcut kitaplardan 325'ini birer birer inceledim. Araştırmalarımı kaydederken bir husus dikkat nazarımızı çekti. Kitapların Farsça ve Arabça karışımı ve ayrıca Arabça bir kıt'a halinde ibareleri olan mühürlerinden bilhassa bu ikincisiyle mühürlendiğini gördük.

Bu mühürler hakkında şimdiye kadar bir yerde izaha rastlamadım. Hammer, Devlet-i Osmânîye Tarihi'ni Almanca yazmış ve neşretmiştir. Atâ Bey merhum da bunun Fransızca tercümesinden isimleri ni verdiği yardımcılarıyle Türkçe'ye çevirmiş ve izahlarla yayınlanmış, fakat bu mühürler hakkında bir bilgi vermemiştir.

Viyana Millî Kütüphanesi yazma eserler dairesindeki yetkililer de bu mühürler üzerine bir yorumda bulunamamışlar ve «okuyamadık, bilemedik» demişlerdir. Ben bu hususta dikkat nazarlarını çektim. O zaman ilgilenir gibi oldular.

Viyana'da Hammer'in ismi verilerek «Hammer - Purgstall - Gesellschaft» isminde bir cemiyet kurulmuştur. Ziyaret ettim, hüsnükabul gördüm, hattâ beni izâz ve ikram ile Viyana civarında bir köyde hayatı boyunca oturduğu kitâbeli evini ve yine biraz ileride o köyün mezarlığında Türk usulü mezar taşlarını ve kızının mezar kitâbesini ziyaret ettirdiler. Bu cemiyetin Avusturya ve bilhassa Viyana'da tahsillerini yapmaya gelen Türk, Arap ve İran uyruklu olanlara hususî Almanca dersleri verdiğini de öğrendim.

O cemiyet idarecileri, Hammer'in şiirlerini, kitabını, hakkında yazılanlarıyle, eski

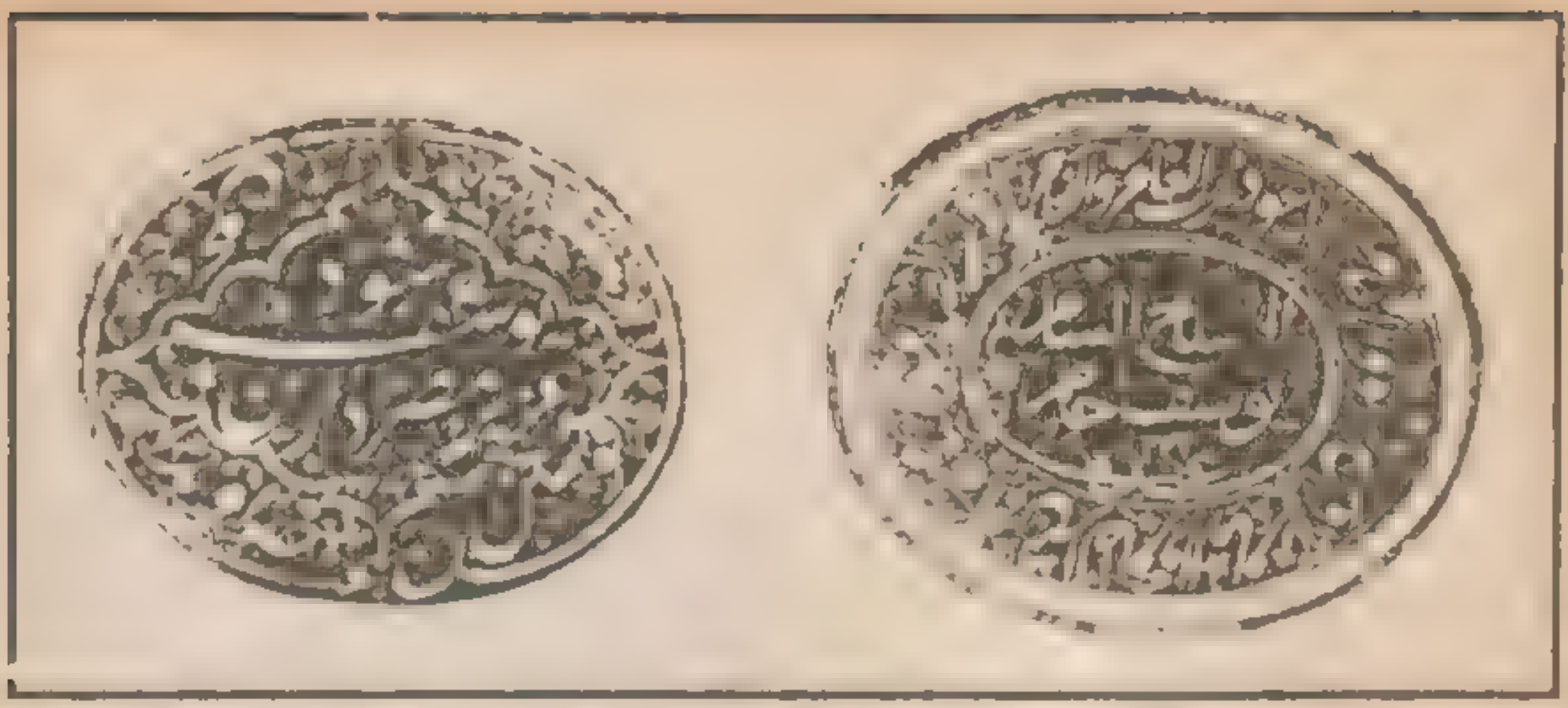

Solda, Hammer'in kitapları için kullandığı ilk mühür (1792 - 93). Sağda, kütüphanesindeki bütün kitaplara bastığı ikinci mührü (1808).

resimlerini verdiler. Buna mukabil kitaplarında muhürleri olduğunu da benden duymuş oldular.

Bizde henüz yayınlanmamış resimlerini, kızının ve bilhassa kendisinin Arabça, Türkçe, Farsça, İspanyolca, Almanca, Fransızca, İngilizce ve Portekizce kitâbeli mezar taşlarını da bir hâtıra olarak acı tatlı, lâkin hususî bir itina ile tarihimizi yazması şerefine mühürleriyle birlikte yayınlıyoruz.

325 kitap içinde yalnız birinde Cod. N. F. 24, 24 a ve 26'da gördüğüm büyükçe beyzî ve ta'lik istifiyle mükemmel olarak 1207 (1792 - 1793) de Hakkâk Rahmi tarafından kazılmış mühürdeki ibarenin Türkçeye çevrilmesi böyledir.

«Ey Allah'ım, kulun Yusuf, Kaabe Kavseyn hakkı çün, iki dünya Mısr'ının azizi olur».

Diğer aynı büyükluğe yakın 1223 (1808) tarihli Arabça mührü de ismi ortada sülüs ve kenarında bulunan kıt'a da ta'lik ile mükemmel bir surette ve meharetli bir istifle Hakkâk Azmi tarafından kazılmıştır. Mütehassıs Mehmed Safayhi tarafından yapılan tercümesi budur:

«Geceleri uyumayıp konuşan Yusuf Hammer; harabelerin, mamur yerlerin, cömert zenginlerin, pirelerin, ev yılanlarının, benzerlerinin, kızılderililerin şerrinden bunların rabbine sığınır.»

Bu vesileyle şunu da belirteyim ki Hammer bilindiği üzere memleketimize Avusturya ile vaktiyle hemhudut olmamız dolayısiyle birçok sıkı münasebetlerimiz olduğundan en vukuflu bir tercüman olarak hizmet görmüş ve bir ara Mısır'a da gitmiştir.

İlk gelişi III. Sultan Selim zamanına, ikincisi de Adli Sultan Mahmud'un saltanatının ilk senelerine rastlar. Kütüphanelerimize devam ederek yazma kitaplarımızı gözden geçirmiş. Çarşı ve pazarlardan birçok yazma kıymetli eserler tedarik ettiği gibi, yazma kitapların satıldığı terekelerden de bir hayli kitap elde etmiştir.

Viyana'da gördüklerimiz yalnız tarih konularında değil, divânlara, akli ve nakli ilimlere kadar ne bulduysa almış ve mükemmel bir hususî kütüphane kurmuş. Ayrıca dostları da kendilerinde mevcut Şark yazmalarından birçok kıymetli nüshaları ona hediye etmişlerdir ki, bunların hepsi bugün Viyana'da Milli Kütüphane'de yazmalar dairesinde bir arada durmaktadır. Şimdi hususî kütüphanesindeki kitaplarının ayrı kataloğunun hazırlanması ile meşgul bulunmaktadırlar.

Şunu söyleyelim ki başta bunlar olmak uzere, Viyana Milli Kütüphanesi çok değerli ve nadide yazma kitaplarımıza sahiptir. Bunlardan «Subhatu'l - Ahbar» ın Avcı Sultan Mehmed'e takdim olunan minyatürlü nüshası, «Şevket Rado» dostumuz tarafından aslı gibi nefis bir suretle bastırılmış ve bu suretle kütüphanelerimize bir benzeri girebilmiştir. Bu, Viyana'da daha pek çok nefis eserlerimizin mevcudiyetine bir misaldir. Orada bize ait olan bu koleksiyondan müstağni kalmamamız gerektiği kanaatindeyim.

«Haberler Tesbihi» nin nefis tıpkısı basıldıktan sonra, Viyana'daki Millî Kütüphane'ye bir şukran borcu olarak sunulan matbu nüsha da, yazma aslı ile beraber bir güzel mahfaza içinde saklanmakta ve isteyenlere birlikte gösterilmektedirler.

Türkiye Büyük Millet Meclisindeki

Kara Örtü

Yazan: Kerim Yund

TÜRK'ün geçmişinde gönül alıcı göğüs kabartıcı anılar, bayramlar çoktur. Fakat çağ çağ, üzücü, tasa verici olaylar da görülebilir. Milletimizin iradesini temsil eden başbuğlarımız, alplerimiz bu gibi can sıkıcı durumları, mızraklarının ucuna takılan bayrak dalgasıyle çok geçmeden itelemişler, yurt topraklarını kara bulutların sıkıntısından kurtarmışlardır. İşte bu gibi üzücü olaylardan biri, Milli Mücadele günlerimizde Bursa'nın düşmanlarca elde edilmesidir. Ülkeyi sefil düşmanın saldırısından kurtarmak için uğraşan Türkiye Büyük Millet Meclisi, onun en değerli bir vatan parçasını almasına, Osmanlı devletinin kurucusu Osman Gazi'nin yattığı yerlere ayak basmasına çok içlenmiş; Bursa, Yunanlılar'dan kurtuluncaya kadar, B.M.M. Başkanlık kürsüsüne kara bir örtü yaymayı kararlaştırmıştır. Bu yazımızda Kara Örtü hikâyesini dile getireceğiz Bursa'nın kurtuluşunu kutlamış olacağız

15 mayıs 1919'da İzmir'e uğursuz ayaklarını basan Yunan askerleri, yer yer karşılaştıkları millî kuvvetlerle çarpışa çarpışa ilerliyorlardı.

19 mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gelmesi, 23 nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kurulması, düşman saldırılarını engelleyememekte, yurdun goğsünde ilerlemesini durduramamaktadır. 9 temmuz 1920'de Yunanlılar, Bursa'yı almışlardır.

MECLİS BİNASI

Enver Paşa'nın Ankara'da yaptırdığı «İttihat ve Terakki Kulübü» binası T.B.M.M. binası olmuştur. Bu yapı, şimdi T.B.M.M. müzesi olan yapıdır. O zaman Ankara'nın en güzel, en sağlam taş binalarından biriydi. Fakat yapının henüz çatısı örtülmemişti. Çatıya yetecek kadar kiremit yoktu. Ankaralılar evlerinin çatısından kiremit söküp kucak kucak buraya getirerek, çatının bir an önce kapanmasını sağladılar.

Yapısı biten meclis binasının içinde başkanın, milletvekillerinin oturacağı kürsü, sandalya da yoktu. Hattâ akşamları yakacak bir lamba bile yok... Ne yapmalı? Kahvelerden lâmba, öğretmen okulundan sıra getirildi. Bir de yüksek kürsü sipariş edildi. Bu kürsüyü yapan marangozlar para almadılar. Kürsünün altına bir halı çakıldı. Sonradan Piyer Loti'ye armağan edilen halı, bu halıydı. Üstüne kara örtünün örtüldüğü kürsü de bu kürsüydü.

KARA RENK

Kara renk, kara giymek, karaya bürünmek, dünyanın birçok yerinde, hele Türk ve Müslüman ülkelerinde genel olarak mateme işarettir. Hattâ bu renk, Hıristiyanlık'ta ve başka dinlerde de kederin, tasalanmanın simgesidir. İstiklâl savaşımızda da «kara» bu anlama gelmiştir.

«Ay-yıldızlı kırmızı bayraklar rüzgârda

sallanırken, onun altında, yani balkonun demir parmaklığından aşağıya doğru siyah örtü sarkmıştı.

«Demir parmaklığın siyah örtüsü üzerinde bir insan denizi ile karşı karşıya gibiydim,» diye 23 mayıs 1919'daki Fatih mitingini anlatan Halide Edib Adıvar, 6 haziran 1919 cuma günü Sultanahmet mitingini anlatırken de, «Minarelerin dar şerefelerinde siyah bayraklar havada dalgalanıyordu. Caminin önünde yerde yüksek bir kürsü vardı, o da siyah bir örtü ile kaplı idi,» demektedir.

İstiklâl Savaşı'nın hemen sonlarında Gazi, Adana'yı şereflendirdiğinde, yolda karalar giymiş Hatay kızları: «Bizi de kurtar» der gibi durarak büyük adamı duygulandırmışlardı.

KARA ÖRTÜ

9 temmuz 1920'de Bursa'nın Yunanlılarca alınması, bütün yurttaşlar arasında ve T.B.M.M. üyeleri arasında da sonsuz üzüntüler yaratmıştır. Bu acı içerisinde başkanlığa bazı milletvekilleri şöyle bir önerge verdiler:

31. İçtima
Birinci Celse

18 temmuz 1336 (1920) C. ertesi

Reis: Reis-i sanî Celâleddin Ârif Bf.

Kâtip: Cevdet B. (Kütahya) - Refik B. (Konya)

Sf: 244'den:

Reis-i Sani: ... Bursa'nın sefil Yunanlılar tarafından işgaline dair makam-ı riyasete verilmiş olan otuz imzalı bir takrir vardır. Okutuyoruz:

Riyaset-i Celileye

Birinci makarrımız olan Bursa'nın, sefil Yunanlılar tarafından işgali ve bu işgal neticesiyle din ve vatan kardeşlerimizin dûçar olduğu mezalimin tesiratına iştirak ettiğimizin bir nişanesi olmak üzere celsenin 20 dakika tatili ile riyaset kürsüsünün pûşîde-i siyah ile örtülmesini teklif eyleriz.

10 temmuz 1336 (1920)

Çorum (Ferit), Istanbul (Ahmed Muhtar), Trabzon (Hamid), Çorum (Sıddık), Dıyar-ı Bekir (Kadri), Kastamonu (Rüşdü), İzmit (Hamdi), Karahisar-ı Sahip (Mehmed Şükrü), İçel (Mehmed Şükrü), Antalya (Halil İbrahim), İçel (Şevki), Lazistan (Esad), Erzurum (Mustafa Torak), Eskişehir (Halil İbrahim), Antalya (Ali), Biga (Hamid, Hulusi, Hayri), Canik (Süleyman), Canik (Ahmed Hamdi), Isparta (Hüseyin Hüsnü), Biga (Ahmed Hamdi), Beyazıt (Âtıf), Beyazıt (Mehmed Nuri), Sinop (Hakkı Hami), Kastamonu (Murad), Karahisar-ı Şarki (İbrahim Şevki, Vasfi, Mustafa).

Reis-i Sani: Efendim, bu takriri kabul edenler lütfen ellerini kaldırsınlar (eller kalkar) kabul edildi. Efendim, Makam-ı riyaset pûşîde-i siyah ile örtülecektir. Celseyi 20 dakika tatil ediyorum. (Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi - İkinci 1336 - 1338, Ankara Büyük Millet Meclisi Matbaası, 31. İçtima sf: 241 - 245).

ÖRTÜNÜN KALDIRILMASI

Üçüncü İçtima Senesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 22. Cilt, 1338 - 1340, Ankara Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası adlı derginin 519. sf.'sinden:

Üçüncü İçtima Senesi:87. İçtima
9.6.1338 (1922)
Birinci Celse
Reis: Reis Vekili Vehbi Ef. Hz.
Kâtipler: Ziyâ Hurşid B. (Lâzistan), Enver B. (İzmir)

Istanbul meb'usu Mazhar Bey'in, Zafer-i ahire münasebetiyle riyaset kürsüsündeki siyah pûşidenin kaldırılarak, yeşil örtü konulmasına dair takriri.

B.M.M. Riyaset Celilesine

Meşgul memleketlerimizin kalblerimize doldurduğu hüzün ve teessür illeti ile (bin) üç yüz otuz altı senesinde meclis-i âlinin kararı üzerine kürsi-i riyasetin üzeri siyah bir pûşide ile setr edilmişti. İhsân-ı Huda'ya hamd olsun ki, bugün bütün memleketlerimizin büyük bir kısmının re's ve fevkinde semaya, al sancağımız mütemevviçtir. Mütebakilerin istirdadı bir gün ve zaman meselesi halindedir. Binaenaleyh, hüzün ve teessür zamanının mahsulü olan bu matem renkli pûşîdenin, ref'i ile yerine yeşil bir sütrenin vaz'ını arzve teklif eylerim.

6 eylül 1338
Istanbul
Ahmed Mazhar

Reis: Efendim, takririn hülâsası: bazı memleketlerimizin düşman eline geçmesi dolayısıyle buraya bir siyah örtü konmuştu, şu siyah örtünün bugün kaldırılma zamanı gelmiştir. Kaldırılsın, yerine yeşil bir örtü konsun, deniyor (muvafık sesleri). Kabul buyuranlar lütfen el kaldırsınlar. Kabul edilmiştir.

Kürsî-i riyasete örtülen siyah pûşidenin ref'i hakkında

Heyet-i Umumiye Kararı:
Karar Tarihi: 6 eylül 1338 (1922)
Karar Sayısı: 280
Bazı memleketlerimizin düşman eli-

Buyuk Millet Meclisi açılınca, Turkiye'nin kalbi burada atmaya başlamıştı.

ne geçmesi dolayısıyle kürsî-i riyasete örtülen siyah pûşîdenin, muzafferiyât-ı ahire üzerine ref'ine karar verildi.

Düstur 3. tertip, 2. basılış C. 3

Samed Ağaoğlu (Kuvây-ı Millîye Ruhu) adlı kitabında «Kara örtü» olayına temas eder. Burada önergenin 31 imzalı olduğu yazılıdır. Önerge 31 imzalı değil, 29 imzalıdır. Yine «Takrir kabul edilmiş ve kursü «pûşîde-i siyah» ile örtülmüştür. Bu örtü büyük zafere kadar, Büyük Millet Meclisi'nin buyuk vazifesini gösteren bir bayrak olarak kalacak ve Bursa kurtulduğu gün kalkacaktır» denmektedir.

Bu sözler de gerçeğe uymamaktadır. Çünkü kara örtü, 6.9.1922 günü kalkmış, Bursa 12.9.1922 günü kurtulmuştur.

Bu yanlışlığa İslâm Ansiklopedisi de düşmüştür. Orada da kara örtünün Bursa'nın alındığı 12.9.1922 gününün ertesi 13.9.1922 günü kaldırıldığı Dr. Abdülhak Adnan Adıvar'ın bir şerhi olarak belirtilmişse de yanlıştır.

9 temmuz 1920'de Yunanlılar Bursa'yı işgal etmişler, bu durum 12 eylul 1922'de Türk ordularının Bursa'yı geri almalarıyle sona ermiştir. Bursa, 2 yıl. 2 ay, 4 gün işgal altında kalmıştır (Türkiye Ans. 188. Vilâyetlerimizin Tarihi: 77).

Mehmed Âkif Ersoy'un çok içli «Bülbül» şiirini Bursa'nın işgali dolayısıyle yazdığı hakkında genel bir inanış var. Fakat işgal olayı ile şiirin yazılış tarihi arasında on aylık bir gecikme vardır. Şiir 9 mayıs 1921'de yazılmıştır.

Bursa'nın düşman eline geçmesi, Ersoy'un yüreğinde bir üzüntü yaratmış, ancak on ay sonra Ankara bozkırlarına baharın ve bülbüllerin gelmesi onun duyup da söyleyemediği acıyı dile getirmiştir.

Bu vesileyle «Bülbül» şiirinden birkaç mısrai sunuyoruz:

Ne zillettir ki nâkuus inlesin beyninde Osmân'ın
Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın
Ne hicrandır ki en şevketli bir mâzi serâb olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun türâb olsun.
Çökük bir kubbe kalsın mâbedinden Yıldırım Hân'ın
Şenâatlarla çiğnensin muazzam kabri Orhân'ın!

KARA ÖRTÜ NEREDE?

10 temmuz 1920 günü T.B.M.M. kürsüsüne örtülen kara örtü, 6 eylül 1922 tarihinde kaldırılıp yerine yeşil bir örtü serilmiştir. T.B.M.M. Müzesi'nde bulunması gereken bu örtü müzede yoktur. İlgililerden sordum, bilmediklerini söylediler.

Büyük bir zaferin sevinci içinde olan milletvekilleri örtüyü yırtıp attılar mı, yoksa bu bir hâtıra olur diye katlayıp bir yere bıraktılar mı, bilinemiyor.

"Moltke,, Grubunun Faaliyeti

Yazan: İhsan Aksoley

Em. Gnl. Dr. Muh.

Hâtıratın muharriri Millî Mücadele sırasında, malzeme ve şahısların İstanbul'dan Anadolu'ya kaçırılmasını düzenlemek için bir teşkilât kurmaya memur edilir ve Kurmay Yüzbaşı Neş'et Bey'le çalışmaya başlar

İLK gün bir çalışma ön planı hazırladık Hatırımda kaldığına göre bu plan şöyle idi:

1 — Gruba gizli ad verilmesi ve bir mühür kazdırılması.

2 — Emin bir çalışma yerinin ve çalışma zamanlarının tespiti.

3 — Gerek Ankara'dan istenecek ve gerek ikimizden birinin seçeceği personeli emniyetle Anadolu'ya gönderme imkânlarının temini.

4 — Istanbul'daki askerî depolardan malzeme kaçırılması ve bu malzemeyi Anadolu'ya emniyetle göndermek için vasıta temini.

5 — Anadolu harekâtına ait haberlerin Istanbul'a yayılması.

6 — Anadolu'daki personelin Istanbul'daki aileleriyle muhaberelerinin temini.

7 — Ankara'dan doğrudan doğruya emir almak üzere bir telsiz irtibatının temini.

8 — İngiliz, Fransız ve İtalyan askerî karargâhlariyle irtibat sağlanması ve bu maksatla bu karargâhlardaki Türk irtibat subaylarından faydalanılması (Bu işlerle ben meşgul olmadım).

O gün doğan grubun adını Neş'et Bey koydu: «Moltke».

Çalışma yeri, şimdilik kaydıyle, Hüseyin Hüsnü Eczanesi'nin tavan arası. Çalışma zamanları, yine şimdilik kaydıyle, hergün öğleden önce saat 9-12.

O gün fazla bir iş yapamadık. Ancak grubun mührünü kazdırmak, diğer çalışma konuları üzerinde hazırlık yapmak ve pazartesi günü buluşmak üzere, aldığımız yeni vazifenin sevinci ve heyecanı içinde, ayrıldık

Moltke adı çok sürmedi. Neş'et Bey'in grup reisi olduğu zaman zarfında grubun adı sırasıyle: Hamza, Mücahit ve Muharip oldu. Grubun Felâh adını ne zaman aldığını bilmiyorum.

Ben hemen Beyazıt'a gittim Molteke mührünü kazdırdım. Neş'et Bey'in ilk olarak Molteke adını alması, herhalde Moltke'ye hayranlığından ileri gelmiş olsa gerek.

GRUBUN FAAL ÜYELERİ

Diğer mühürleri de zaman zaman ve başka başka mühürcülerde ben kazdırdım.

Ben Istanbul'dan ayrılıncaya kadar,

benden sonra sırasıyle Topçu Yüzbaşı Rasim (Gözlüklü Rasim - Ekrem Baydar'ın İstanbul Polis Müdürlüğü zamanında, İstanbul Polis Müdurluğü'nde çalışmıştır) ile Topçu Yüzbaşı Kerim (yüksek levazım tahsili yapmış ve sonradan levazım sınıfına geçmiştir) beyler gruba iltihak ettiler.

Bu iki arkadaşımdan sonra Neş'et Bey'in ansızın Istanbul'dan ayrılma mecburiyeti karşısında kendisinin yerine geçmek üzere önce o tarihlerde Istanbul Erkânı Harbiyei Umumîye İstihbarat Şubesi'nde çalışan Kurmay Yüzbaşı Seyfi Bey (Anadolu'ya geçtikten sonra Garp Cephesi, zannederim, Zat İşleri Şubesi Müdürü, Rusya ataşemiliteri olan General Seyfi Akkoç) birinci yedek reis ve bir müddet sonra da yine Istanbul Erkânı Harbiyei Umumiye Harekât Şubesi'nde çalışan Yüzbaşı Ekrem Bey (Korgeneral Ekrem Baydar) ikinci yedek reis olarak gruba iltihak ettiler.

ÇALIŞMA ŞEKLİ

Yukarıda adlarını açıkladığım arkadaşlarımın gruba iltihaklarından sonra da aramızda bir iş taksimi yapmadık. Ben, Rasim ve Kerim beyler ayrı ayrı işlerle meşgul olduk. Ben münhasıran telsiz ve telli malzeme ve cihazlarını temin ettim. Rasim ve Kerim beyler de hafif ve ağır silâh ve mühimmatını temin ederdi. Ben ayrıca 3 reisle müştereken yapılan toplantılara katılırdım ve mühim yazıları şifrelerdim.

ŞİFREMİZ

Şifreyi, Seyfi Bey'in gruba iltihakına kadar Neş'et Bey, Seyfi Bey'in gruba iltihakından sonra da Seyfi Bey resmî dairesindeki kasasında saklardı.

3 reisten Neş'et Bey saraydan, Seyfi ve Ekrem Beyler de vazifelerinden istifade ederek Ankara'ya faydalı olacak bilgileri temin ederlerdi.

Istanbul'un 16 mart 1920'de, kelimenin tam mânasıyle işgalinde; Harbiye Nezareti'nin (Milli Savunma Bakanlığı) Beyazıt'taki binasının üst katındaki Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, uzun müddet, İngilizler tarafından kapatıldı. Bu kata çıkılan merdivenlerin başlarında ikişer

Milli Mücadele'nin temelini teşkil eden kongrelerden biri Sıvas'ta yapılmıştı. Resim, Mustafa Kemal'i, Sıvas'ta Heyet-i Temsiliye üyelerîyle birlikte gösteriyor.

süngülü İngiliz eri nobet tutardı ve her saat başı özel merasimle nöbet değiştirirlerdi.

Bir gün Seyfi Bey evime erkenden geldi. İngilizler'in Erkân-ı Harbiye-i Umumîye Riyasetine girip çıkmayı yine yasakladıklarını, şifrenin kasada kaldığını, bu yasak uzun sürerse çok acele ve önemli haberlerimizi zamanında Ankara'ya gönderemiyeceğimizi söyledi ve kasanın anahtarını bana uzatarak:

— İhsan Bey. Şifremizi bir an önce kasadan almanın çaresini arayalım, dedi.

— Peki efendim.

Seyfi Bey gittikten sonra biraz düşündüm. Harbiye Nezareti'nin üçüncü katındaki odaya, bir gece yarısı pencereden girmek.

O tarihlerde Istanbul itfaiyesi askerler tarafından idare edilirdi. Sınıf arkadaşım Hüsnü Bey (Tulumbacı Hüsnü - Hüsnü Akbıyık) Beyazıt itfaiye bölüğünde idi.

Sınıf arkadaşları birbirlerini iyi tanırlar. Karakterlerini de bilirler. Ben sınıfın en küçüğü olduğum için sınıf arkadaşlarımı ağabey (el'an da öyledir) telakki ederdim, onlar da beni küçük kardeşleri gibi severlerdi. Hüsnü Bey'e gittim ve maksadımı anlattım. Geceleyin bir itfaiye merdiveninden istifade ederek pencereden Seyfi Bey'in odasına girmemi temin etmesini rica ettim.

— İhsan, Sen itfaiye merdiveninde muvazeneni temin edemezsin. Düşer ölürsün. Hem seni kaybederiz, hem de başımıza büyük dert açarız, dedi.

— Peki ne yapabiliriz?

Şifreyi alamamak gruptaki çalışmalarım sırasında üçüncü başarısızlığım olacaktı. Birincisi; bir Fransız subayının yardımı ile Maçka silâhhanesinden silâh kaçırma işi, ikincisi Ankara ile telsiz irtibatı işi. Hüsnü Bey üzüntüme dayanamadı ve kendisine has yayvan konuşmasıyle:

—Haydi İhsan seninle Harbiye Nezareti'ne gidelim. Harbiye Nezareti'nin yangın işlerine bakan subay benim güvendiğim bir arkadaşımdır. Her halde o, yangın söndürmede kullanılan su kovalarını kontrol için Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin bulunduğu kata çıkar ve bu işi yapar.

Harbiye Nezareti'nin yangın işleriyle meşgul olan subay bize çok kolaylık gösterdi. Zaman zaman bir itfaiye neferinin yangın kovalarının suyunu tamamlamak için her tarafı dolaştığını ve bu vazifeyi bu nefere yaptırabileceğini söyledi.

— Arkadaşlarım. Nefer kasayı açmasını ve şifreyi bulmasını beceremez. Ben şifrenin bulunduğu yeri ve zarfı biliyorum. Bu işi müsaade ederseniz, ben itfaiye neferi kıyafetine gireyim, bizzat yapayım, dedim.

— Muvafık.

Boylece itfaiye neferi kıyafetine girdim. Kışla subayından Seyfi Bey'in odasının anahtarı alındı. Ben, itfaiye subayının emri altında önce, Beyazıt kulesinin bulunduğu taraftaki orta kat merdiveninin civarındaki yangın kovalarının suyunu tamamladım. Bu arada iki süngülü Hintli İngiliz nöbetçisiyle karşılıklı gülüştük. Artık üst kata çıkmaya karar verdim. İngiliz nöbetçi erlerinin önünde durmadan ve tereddüt etmeden merdivenlerden üçüncü kata çıktım. İtfaiye subayı beni İngiliz nöbetçilerinin yanında bekledi. Ben ilk seferde İngiliz nöbetçilerinin görebileceği yerlerdeki su kovalarının suyunu tamamlayarak çabuk indim. İkinci seferim biraz daha uzun sürdü, üçüncü ve son seferde yavaşça Seyfi Bey'in odasına girilen aralığın kapısını açtım. Her zaman bu aralığın köşesinde oturan ihtiyar odacının hayalini görür gibi oldum. Seyfi Bey'in odasına girdim. Kasayı açtım. Şifre zarfını pantolonumun cebine yerleştirdim. Kasayı ve koridor kapısını yavaşça kilitledim.

Heyecandan nefes nefese idim. Bunu yorulduğum şeklinde karşılayan itfaiye subayının arkamdan kakıştırması takip etti ve su ikmal işini bitirdi.

ÇALIŞMA YERLERİ

Ben Istanbul'dan ayrılıncaya kadar buluşma ve çalışma yerlerimiz aşağıda gösterilmiştir:

1 — Grubun ilk kurulduğu günlerde; gündüzleri Hüseyin Hüsnü eczanesinin tavan arası, geceleri de bazen benim Selimiye'deki evim, bazen de Neş'et Bey'in Beylerbeyi'ndeki Hâşim Paşa yalısı.

2 — Seyfi ve Ekrem beylerin gruba iltihaklarından sonra; gündüzleri buluşma yerimiz Seyfi Bey'in Harbiye Nezareti'ndeki çalışması odası veya Karaköy'deki Cenyo birahanesi, geceleri de — Seyfi ve Ekrem Beyler'in iştirakiyle — Neş'et Bey'in Beylerbeyi'nde oturduğu Haşim Paşa yalısı.

O akşam evimin sokak kapısının merdivenini koşarak çıktım ve kapının zilini devamlı çevirdim. Normal halimi ifade eden bu duruma sevinçli bir yüzle annem kapıyı açtı.

— Anne, Anadolu'ya gitmekten vazgeçtim. Saray erkân-ı harbiyesinde vazifeli olan Neş'e Bey'le beraber çalışacağım.

Anneme yeni vazifem hakkında bir bilgi vermedim. Annem tamamen huzura kavuştu.

Hâtırat yazarının Anadolu'ya kaçırdığı meşhurlardan: Ruşen Eşref.

— Ağabeyini görmekten mahrum kaldım, dedi.

— Onu izinli olarak getirtmeye çalışırım.

— Çok iyi olur.

İDAMDAN DÖNENLER

Anadolu'ya; ya Ankara'dan ismen istenen, ya da benim güvendiğim personeli veyahut Ankara'ya gönderdiğim personelin ı yahut da Istanbul'da güvendiğim tanıdıklarımın tavsiye ettikleri personeli gönderirdim. Benim vasıtamla ve grubun vesikası ile Anadolu'ya giden subaylardan ikisi idama mahkûm edildi.

İdam kararının tebliğ edileceği gün, Ankara'ya geldiğimi duyan bu iki subay beni şahit olarak gösterdi. İstiklâl Mahkemesi'nde yaptığım müdafaa üzerine mahkeme heyeti karar odasına geçti. İdam kararını, bu subayların Istanbul'a iade edilmesi şeklinde değiştirdi. Tekrar bu iki subayı müdafaaya başladığım sırada mahkeme reisi İhsan Bey:

— Seni de bu subaylarla müşterek suçlu olarak ittiham etmek mecburiyetinde kalacağım, dedi.

— Şimdi karşınızda şahit olarak bulunuyorum. Beni maznun olarak mahkemenize celb etmeye muvaffak olursanız, kendimi o zaman müdafaa ederim, dedim. Mahkemenin bu kararına karşı yaptığım ısrarlı müdafaa sonunda, mahkeme heyeti tekrar karar odasına geçti.

Alınan son karar, bu subayların Şark cephesinde istihdamı şeklinde idi.

Anadolu'ya personel göndermek için; ilk günlerde Çubuklu'daki Mısır hıdivine ait ormandan ve koruculardan faydalandım. Bu maksatla Neş'et Bey beni Mısır hıdivinin özel doktoru Rasim Ferit Bey'le tanıştırdı (Dr. Rasim Ferit Talay, sonra Anadolu'ya iltihak etti ve milletvekili oldu). Kendisini Çubuklu'daki Mısır hıdivine ait köşkün alt katında, denize ve Çubuklu iskelesine bakan, köşedeki odada buldum. Korucubaşı'yı çağırdı ve:

— Bundan böyle İhsan Bey'in emrindesin. İhsan Bey'in getireceği arkadaşlarını, en itimat ettiğin korucular vasıtasıyle, Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde olan topraklara geçirecek ve neticeyi İhsan Bey'e haber vereceksin, dedi.

— Baş üstüne efendim.

Bu yol gençler için eğlenceli idi. Fakat yaşlılar için güçtü. Hususiyle yanlarına eşya alamamak gibi mahzur da vardı.

Anadolu'ya gidecekler birer birer akşama doğru Çubuklu'daki köşke gelirdi. Karanlık basarken bu arkadaşlarımı korucubaşına teslim eder ve kendilerine hayırlı volculuklar dileyerek veda ederdim. O geceyi heyecan içinde köşkte geçirirdim. Ertesi gün korucubaşı bana arkadaşlarımın salimen Mustafa Kemal Paşa'nın topraklarına geçtikleri haberini getirirdi.

Bundan sonra köşkten ayrılarak arkadaşlarımın bıraktıkları mektupları postaya verirdim.

Çubuklu'daki Mısır hıdivine ait bu köşkün önünden geçerken, el'an aynı heyecanı duyarım ve Millî Mücadele'ye katılan arkadaşlarımdan şehit olanların ruhlarına bir fâtiha okurum

Karadeniz'e gidecek vapurlardan istifade edebilmek için; mahalleden ilmuhaber almak ve polis dördüncü şubeden de seyahat varakası çıkarmak lâzımdı. Bazı arkadaşların nüfus kâğıtları yoktu. Bazılarının da nüfus kâğıtlarında subay oldukları yazılıydı. Özellikle mahalleden ilmühaber almak mahzurlu idi. Anadolu'ya gidecekler derhal mahallece belli olurdu

Bir gün Kadıköy vapurunda I. Dünya Harbi'nden arkadaşım ve kendisine çok güvendiğim yedeksubay Fahreddin Bey'i gördüm (Fahreddin Bey, sonra Anadolu'ya geçti, hariciyeye intisab etti ve Azerbaycan'da konsolosluğa tayin edildi). İstanbul polis müdürlüğü birinci şube müdürü olduğunu söyledi

O tarihlerde birinci şube Divanyolu'nda, Çarşıkapı civarında ve Samatya tarafla-

Millî Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Orbay, Ruşen Eşref, Cevat Abbas Beyler.

rına inen yollardan birindeki bir konağa yerleşmişti. Fahreddin Bey'e gittim. Gizli vazifemi anlattım. Anadolu'ya personel göndermek için bana yardımcı olmasını ve — şayet tanıyorsa ve itimat ediyorsa — dördüncü şube müdürü ile beni tanıştırmasını rica ettim.

Cağaloğlu'nda, şimdiki Sağlık Müdürlüğü karşısından Sirkeci'ye inen yollardan birisinde harap bir binaya yerleşmiş olan polis dorduncü şubeye Fahreddin Bey'le beraber gittik. Beni dördüncü şube müdürü Şukrü Bey'e takdim ettim. Ziyaret maksadımızı anlattı. Şukrü Bey, orta boylu, esmer, pala bıyıklı ve babacan, çok hoş bir zattı.

— Bu ulvi maksat için sizinle gonulden beraberim. Emrinizdeyim İhsan Bey, dedi.

— Seyahat varakası çıkarmak için bana kolaylık gosterilmesini, mahalle ilmühaberi istenmemesini ve nüfus kâğıtlarında subay yazılı olanların seyahat varakalarına subay yazılmamasını rica ederim, diye ricalarımı saydım.

— Ben size istediğiniz kadar nüfus kâğıdı temin ederim. Anadolu'ya gidecek arkadaşların iki adet resmini siz şahsen bana getiriniz. Ertesi gün de benim hazırlayacağım nüfus kâğıtları ile beraber seyahat varakalarını siz şahsen benden alınız. Yalnız bu arkadaşlarınızın Anadolu' va iltihaklarından sonra size vereceğim nüfus kâğıtlarını ve seyahat varakalarını bana tekrar geri getiriniz.

Şukrü Bey bana fındık, yağ ve tütün tüccarı kayıtlı birçok nufus kâğıdı temin etti. Bu işim artık çok kolaylaşmıştı. Ankara'ya gidecek arkadaşlara nufus kâğıtlarını ve seyahat varakalarını verirken; mümkün mertebe tüccar kılığına girmelerini ve kendilerine ait olmayan nüfus tezkereleri ile seyahat varakalarını, İnebolu' daki irtibat subayımız Yüzbaşı Şevki Bey'e (Partal Şevki) vermelerini rica ederdim. Yüzbaşı Şevki Bey, bu nüfus teskerelerini ve seyahat varakalarını bana iade ederdi. Şükrü Bey'den ayrıldıktan sonra sevinçle en kısa yoldan Sirkeci'ye inerken, Meriç otelinin kahve kısmında cam önunde I. Dunya Harbi'nde Trablusgarp'ta kurmay başkanım olan Yarbay Abdurrahman Nafiz Bey'i gordüm (Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gurman). Beni yanına çağırdı. Edirne'deki kolordunun kurmay başkanlığına tayin edildiğini ve hareket etmek üzere olduğunu söyledi ve beni yanına aldırmayı düşündüğünü ilâve etti. Ben, kendisine meşgul olduğum gizli işi anlattım. Memnun oldu ve bu vazifenin daha muhim olduğunu soyleverek muvaffakiyet temenni etti.

Anadolu'ya kaçmava karar verenler, bu fikirlerini ve hareketlerini, ailelerinden ve en yakın arkadaşlarından da gizlerlerdi. Bana bıraktıkları mektupları, vapurun hareketinden sonra postaya verirdim.

Anadolu'dan istendiklerini kendisine tebliğ ettiğim her şahıs, bir istisnasıyle, kayıtsız ve şartsız daveti kabul eder; derhal harekete hazır olduğunu söylerdi. İstisna teşkil eden bu şahsı, muhtedilere bir örnek olarak ve hâfızamda derin iz bırakan bir - iki vak'ayı da aşağıda anlatacağım:

— Ankara'dan gelen bir emirde, İstanbul Erkân-ı Harbiye-i Umumiye İstihbarat Şubesi Müdürünün Ankara'ya gönderilmesi isteniyordu. Bu şahsa bu tebliği yapmaya memur edildim. Ankara'nın davetini tebliğ ettiğim şahısla aramızda şöyle bir konuşma geçti:

— Bu tebligatı sizin büyüğünüz bana yapsın.

—Efendim, benim büyüğüm benden bir rütbe büyüktür.

— Sizin aklınız ermez. Onun da büyüğü vardır.

Fazla ısrarda bir fayda gormedim. Bu şekil karşılanma, benim tebligat yaptığım eşhas arasında ilk defa vaki oldu. Herkes beni güler yüzle karşılar, hüsn-i muamele eder ve daveti büyük bir memnunlukla kabul ettiklerini ifade ederlerdi.

Durumu Neş'et Bey'e anlattım. Bir gün sonra bu şube müdürüne aynı tebligatı yaptı. Neş'et Bey de aynı şekilde cevap alınca; altında Miralay İsmet imzası bulunan ve grubun kendi riyaseti altında teşkil edilmesi hakkında alınan emri kendisine okutmuş. Bunun üzerine bu şube müdürü Ankara'ya gitmek için bazı şartlar ileri sürmüş. Bu şartları aşağıda açıklayacağım.

O gece Beylerbeyi'nde toplanmaya karar verdik. Akşam karanlığından sonra birer birer yalıya geldik. Yalının üst katında bir tarafı denize, bir tarafı arka bahçeye bakan büyük sofada yanan ufak bir sobanın yakınına çektiğimiz masanın yanına oturduk. Ertesi gün hareket edecek vapura yetiştirilecek yazıları hazırladık. Arkadaşlarımın yatmasından sonra ben, bir müddet daha çalıştım. Şifreleri tamamladım. Bu saatte artık soba sönerdi. İşimi tamamlayamadığım geceler, üşümeye başlayınca, Çengelköy tarafındaki bir odada hazırlanan yer yatağıma girer, battaniyeyi arkama alır ve küçük idare lâmbasının ışığı altında çalışmaya devam ederdim. İşim bitince evrakı ve şifreyi yastığımın altına kovar, yatağımı kapının ar-

Milli Mücadele'de Türk kadını da erkek gibi çalışmıştı. İşte mermi yapan Türk kadınları.

kasına çeker ve uyurdum. Bu gecelerin sabahlarında geç kalkardım. Diğer arkadaşlar erkenden vazifelerine giderler, bir mecburiyet olmadıkça, beni uyandırmazlardı. O gece şifrelediğim ve istihbarat müdürünün şartlarını ihtiva eden yazı, hatırımda kaldığına göre şöyledir:

1 — Hanedân-ı saltanat azâsından bir şehzâde ile beraber gelmek,

2 — Bu şehzâdeyi Anadolu'da bir cephe kumandanı yapmak,

3 — Kendisi de bu şehzâdenin erkân-ı harb reisi olmak.

Tabii bu şifreye menfi cevap geldi ve kendisine Neş'et Bey tarafından tebliğ edildi.

1921 yılının sonbaharında Sakarya muharebeleri sırasında başkumandanlık karargâhı ile beraber Polatlı'ya gelmiş ve Polatlı tren istasyonunun yanındaki sahada, kumandanı olduğum telsiz istasyonunu kurmuştum. Dördüncü Grup Kumandanı Kemaleddin Sâmi Paşa'nın kurmay başkanı olan Binbaşı Neş'et Bey, böbreklerinden hastalanarak tedavi olmak üzere Ankara'ya giderken bir gece benim çadırımda misafir kalmıştı. O gece bu müdür de Neş'et Bey'le görüşmek üzere benim çadırıma geldi. Ben çadırdan çıktım ve iki misafiri başbaşa bıraktım. Neş'et Bey bir ara Garp Cephesi Kumandanlığı karargâhına gitti ve döndü. Müdür, Neş'et Bey'le görüştükten sonra çadırımdan ayrıldı. Neş'et Bey, yalnız kalınca, bana aşağıdaki durumu anlattı. Garp Cephesi Kumandanlığı Kurmay Başkanlığı'na tayini için Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa nezdinde tavassutta bulunmasını rica eden Istanbul İstihbarat Şubesi Müdürü bir müddet önce, Istanbul'da teklif ettiği şartlara uyarak, Şehzâde Ömer Faruk ile beraber İnebolu'ya gelmiş, her ikisi de Istanbul'a iade edilmiş, kendisine Anadolu'ya gelmek istiyorsa, yalnız gelmesi tebliğ edilmiş.

Büyük elçilerimizden ve tanınmış yazarlarımızdan Ruşen Eşref Bey'in (Ruşen Eşref Ünaydın) Ankara'ya gönderilme-

si emri gelmiş ve bu emir topçu yüzbaşısı Rasim Bey tarafından yerine getirilmişti. Bir müddet sonra da eşi Saliha Hanımefendi'nin (Saliha Ünaydın) Ankara'ya gönderilmesi emri geldi. Bu emrin yerine getirilmesi işi bana verildi.

Nişantaşı'nda oturan Salih Hanım'ın dairesinin zilini çaldım. Kapıyı genç bir hanım açtı. Saliha Hanımefendi ile görüşmek istediğimi söyledim.

— Benim. Lütfen içeri giriniz, dedi.

Odada bir zat daha vardı. Önce Ruşen Eşref Bey'den gelen mektubu kendilerine verdim.

Saliha Hanım:

— Beyefendi yabancı değildir, konuşabiliriz, dedi.

— Haşim Beyefendi'yi tanırım. Bir zamanlar Azerbaycan mümessili Yusuf Vezirof Bey'in yanında çalışıyorlardı galiba?

— Evet. İhsan Bey'in Enver Paşa'ya hitaben yazdığı mektubun, Enver Paşa'ya gönderilmesi işiyle meşgul olmuştum. Kendilerini oradan tanırım.

Saliha Hanımefendi'ye Anadolu'dan gelen tebligatı okudum ve ne zaman hareket edebileceğini sordum.

— Hemen... Hazırım. Derhal harekete hazırım, dedi.

— Bana vesikalık iki resminizi veriniz. Muameleniz iki gün sonra hazırdır.

— Bana tek kişilik bir kamara bileti temin edebilir misiniz?

— Ne günü için?

— Yarından sonra hangi gün olsa hareket edebilirim.

Hep beraber apartımandan çıktık. Kapıyı kilitlerken, Saliha Hanım'ın çantasında ufak bir tabanca olduğu gözümden kaçmadı.

O günlerde ilk hareket edecek olan Ümit vapuruna Saliha Hanım'ı bindirdim. Kurye zarfını kendisine verdim ve bir tehlike ile karşılaşırsa, zarfı denize atmasını tenbih ettim. Ayrılacağım sırada:

—Zannederim sizin bir tabancanız olacak, dedim.

— Evet. Yanımda. Ama onu bırakamam. O, Mustafa Kemal Paşa'nın eşime hediyesi. Ayrıca eşimin, Anadolu'ya giderken, bana bıraktığı bir hâtıra. Bir tehlike karşısında kalırsan kullanırsın, demişti.

— Peki ama, Boğaz'dan çıkıncaya kadar üzerinizde bulunmasın. Belki bir arama olur. Bir yere saklayalım.

— Nereye saklayabiliriz?

Kamaranın dışından geçen ve dümeni çeviren zincirlerin geçtiği kutunun kapağını açtım. Tabancayı bir gazete kâğıdına sararak içeri doğru koydum.

—Boğaz'ı geçtikten sonra aynı yerden tabancanızı alırsınız.

— Teşekkür ederim. Mükemmel. Çok güzel. İyi bir fikir ve buluş.

Salıha Hanım'a veda ederek bir kayıkla Sirkeci'ye çıktım. Bâbıâli'de İleri Gazetesi'nin matbaasına gittim. Başyazar Ferit Cavit Bey beni görünce:

— İhsan Bey. Çok mühim ve çok acele bir haberim var. Derhal Neş'et Bey'i görmek istiyorum, dedi.

— Bu saatte Neş'et Bey'i bulamam. Haberinizi bana söyleyiniz. Kalkmak üzere olan kuryemize yetiştireyim.

— Size veremem. Bu haberin derhal Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşması lâzım. Gecikmesinden ilerde siz mes'ul olursunuz ve mânevî ıstırap çekersiniz.

— Bu haberi hemen bana vermemekle, ilerde siz de benim durumuma düşersiniz. Bunun üzerine Ferit Cavit Bey oda kapısını kilitledi. Kasadan çıkardığı zarfı bana uzatarak:

— Bu zarf, Hind Müslümanları'nın mümessili Mustafa Sagir'e gönderilmek üzereyken elime geçti. İçinde gizli yazı vardır. Mustafa Sagir'in casusluğunu ispat edecek yegâne vesikadır. Bu zarfın en emin bir vasıta ile ve süratle Mustafa Sagir'e değil, Mustafa Kemal Paşa'nın eline verilmesi ve durumun anlatılması lâzımdır. Aksi halde Mustafa Kemal Paşa'yı kaybederiz.

Mustafa Sagir, Hind Müslümanları adına Anadolu'ya çok miktarda para getireceğini ifade eden ve fakat hakikatte İngiliz casusu olan bir adamdı. Yanında Mehmet Ali Paşa'nın oğlu (ismini unuttum) bir deniz subayı ile birlikte İnebolu'ya gitti. Bu adam Istanbul'da birçok işler çevirmiş, kendisinin Hind Müslümanları'nın hakikî mümessili olduğuna Istanbul ve Anadolu halkını inandırmaya çalışmış, İngilizler tarafından takip ediliyormuş hissini verdirmek için çocukca hareketler yaparak kendisini İngilizler'den gizlemeye çalışır gibi göstermiş —güya çok tecrübeli— bir casustur. Anadolu'da halk kendisini büyük tezahüratla karşılamış, araba ile geçtiği yollara halılar sermiş ve hüsn-i kabul görmüştür.

Ben Anadolu'ya geçtikten sonra Genel Kurmay Başkanlığı telsiz telgraf istasyon kumandanlığına tayin olunmuştum. Bir taraftan Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in, diğer taraftan da Rus sefaretinin telgraflarını ilgili yerlere çeker ve gelen cevapları da kendilerine verirdim. Bir gün Istanbul İşgal Kumandanı (zannederim General Harrington) karargâh telsizi beni aradı ve çok acele ve mühim bir telgrafı olduğunu bildirdi.

(Devamı var)

Fâtih'in Yunanistan'ı Fethi

Yazan : Ord. Prof. Dr. F. Babinger
Çeviren : Şevki Yazman

FATİH Sultan Mehmed Istanbul'u zaptedince, Bizanslılar'ın bilhassa zengin ve muteber tabakalarının büyük kısmı Yunanistan'da Peloponez yarımadasına kaçtı. Her halde Korent korfezinin kuzeyini pek emin görmedikleri için mümkün olduğu kadar güneye sığınıyorlardı.

Bunların içinde eski Bizans imparatorunun iki kardeşi de vardı. Birbirleriyle pek de iyi geçinmeyen bu kardeşlerden Demetrius Isparta'da, Thomas, Patras'ta yerleşmişler ve kendilerine müstakil birer hükümet kurmuşlardı.

Fâtih ilk zamanlar bunların üzerine yürümedi, birbirleriyle geçinemediklerini, daima ihtilâf halinde bulunduklarını biliyordu. Buna rağmen onlarla müzakereye girişmeyi ve her sene iki kardeşin birlikte ödeyeceği 10.000 altın karşılığında buralarda hükümet icra etmelerine razı oldu.

Bu anlaşmaya rağmen 1457 tarihine kadar iki kardeş, Osmanlı devletine tek kuruş ödemediler. Bunun üzerine Fâtih kendilerine şu haberi gönderdi:

«Sizinle yaptığımız anlaşma gereğince bana senede on bin lira vergi ödeyecektiniz, ben de buna karşı size o diyarda hükümranlık yapmanıza müsaade etmiştim. Şimdiye kadar hiç bir vergi ödemediğinize göre, sizin için yapılacak iki şey vardır; ya şimdiye kadar ödemediğiniz verginin hepsini ödersiniz, yahut bulunduğunuz diyarı terk edip gidersiniz. Bu işin başka çıkar yolu yoktur.»

Bu ihtar üzerine de Paleologlar'dan ses seda çıkmayınca 1458 senesi mart ayında bizzat Fâtih'in komutasında Rumeli ve Anadolu askerlerinden kurulu bir ordu, Edirne'den Yunanistan'a doğru harekete geçti.

Denilebilir ki bu ordu hemen hiç bir mukavemet görmeden tekmil Kuzey Yunanistan'ı aştı, Atina'ya uğramadan doğru Korent kalesi istikametinde Peloponez yarımadasına geçti

Öyle anlaşılıyor ki Paleologlar gibi, Yunanistan'ın öteki komutanları da kendilerini kurtaracak tek kale olarak Korent'e güveniyorlardı. Burası, üç sur ile çevrili ve sağlam bir kaleydi. Fâtih, 15 mayıs 1458'de kalenin önüne geldi. Kale etrafında karargâh kurdu ve muhasaraya başladı. Usulen, kale kumandanına teslim olmasını teklif etti. Yalnız Fâtih'in burada ve yarımadadaki diğer ufak kalelere kar-

şı yaptığı teslim teklifi, Müslüman kumandanlarca âdet olan şekilden başka idi. Fâtih, teslim olacakların dinlerini değiştirmesini, Müslüman olmasını şart koşmadığı gibi, bunların serbest olarak her tarafa ve bizzat Istanbul'a muhacir sıfatıyle gelebileceklerini vaad ediyordu. Buna rağmen kale kumandanı, ilk teklifi reddedince muhasara ordusuna kâfi kuvvet ayırdıktan sonra, diğer bir ordu ile Peloponez'de guneye doğru yürüyüşe devama karar verdi. Korent kalesinin çok sağlam duvarlarını delmek ve yıkmak için yeni toplar dökülmesini ve mermerden gülleler yapılmasını emretti.

Tam cenuba doğru harekete geçeceği gün, Paleologlar'ın bir murahhası ile karşılaştı. Murahhas, Bizanslı kardeşlerin para bulma sıkıntısı içinde olduklarını, bu sebepten şimdiye kadar taahhüd ettikleri senelik vergiyi ödeyemediklerini, şimdi güçlükle 5.000 altın gonderdiklerini ve mühlet verildiği takdirde diğer borçlarını ödeyeceklerini bildiriyorlardı.

Fâtih, bu teklifi reddetmedi. Parayı aldı ve zaten güneye yonelmiş olduğunu, kardeşlerin bulundukları şehirlere de geleceğini ve kendileri ile bizzat görüşerek işi halledeceğini söyledi. Peloponez'in güneyine yürüyen ordu, evvelâ dağlık bir mıntıkada Tarsos kasabasına çattı. Burayı savunanlar daha ziyade Yunanlı Arnavutlar'dı. Karşı koyamıyacaklarını anlayınca teslim olmaya razı oldular.

Daha sonra Philius kasabası muhasara edildi. Buranın dışardan gelen suyunu da kesince, muhasaradakiler, ekmeklerinin hamurunu yuğurmak için kestikleri sığırların kanlarını kullanmak zorunda kaldılar. Bu halde burası da uzun zaman dayanamadı.

Arkadan Akribe kuşatıldı ve az zaman sonra teslim oldu. Bu halleri gören Paleologlar, Peloponez'i terk ederek daha cenupta Yunan adalarına kaçtılar. Nihayet haziran ayı ortalarında Fâtih'in ordusu

Fâtih Sultan Mehmed.

tekrar kuzeye dönerek Korent kalesi önüne geldi. Şehirde müdafaayı idare eden Asenas, hâlâ surlara güveniyor ve bir yumuşama görünmiyordu. Fakat şehirde yiyecek sıkıntısı başlamıştı. Fâtih'in döktürdüğü topların mermer gülleleri de duvarları delip yıkmaya başlayınca, şehir kumandanını telâş aldı. Nihayet halka hiç dokunulmayacağı ve kaçan Paleologlar, senede 3.000 altın vergi ödemeye razı olurlarsa, güneydeki ufak kasabalardan birinde oturabilecekleri tebliğ edilince, 6 ağustos 1458'de Korent kalesinin anahtarlarını Fâtih Sultan Mehmed'e teslime razı oldular. Bu suretle de Peloponez'de 250 kasaba ve şehir Osmanlılar'a teslim oldu.

ATİNA'NIN, FÂTİH TARAFINDAN ZİYARETİ

Fâtih, eski Yunan âlimlerinin kıymet ve değerini tetkik etmişti. Atina'dan «Bilgeler Şehri» diye bahsederdi, bu sebeple oraya bir muharip ve istilacı vaziyetinde girmektense, bir ziyaretci ve araştırıcı sıfatıyle girmeyi tercih etmiş ve Peloponez'de geçen muharebelerin muvaffakiyete ermesini beklemişti. Netekim, 6 ağustosta Korent duşünce, ertesi gün Atina'nın yolunu tuttu.

Şehrin ve bilhassa Akropol'un durumu Fâtih üzerinde çok tesir etmişti. Vakıa şehirden birçok halk kaçmış, nüfusu 50.000 kişiye inmişti ama, «Bilgeler Şehri» eski havasını ve hattâ ihtişamını kısmen de olsa muhafaza ediyordu.

Fâtih burada halkla temasta bulundu, tevazu gösterdi, dertlerini, isteklerini dinledi. Orada kalmış değerli şahsiyetlerin ve umumiyetle halkın isteklerini yerine getirdi. Bunların başında Latin kilisesinin Yunanlılar, Yunan manastırları ve Akropol üzerinde tatbik ettirdiği tahakkümü ortadan kaldırdı. Buralardaki Latin papazlarını uzaklaştırdı

Fâtih bu işleri yaparken, onların eski saraylarında ve muhteşem binalarında da kalmadı. «Zeytinlik Akademisi» adıyle tanınan yerin çok güzel bahçesine kendi otağını kurdurarak yatmayı tercih etti ve beş gün burada kalarak etrafını, Pire'yi ve civardaki Venedik adalarını tetkik etti ve Atina'dan toplattığı esnaf ve sanatkârların Istanbul'a göç etmek isteyenlerini yanına alarak Edirne istikametinde hareket etti.

Denebilir ki Fâtih'in bu hareketiyle Rumeli'nde en kolay işgal ettiği diyar Yunanistan olmuştur.

Fâtih'in Atina'ya girince ziyaret ettiği Akropol.

Hunzalılar'ın kendilerine has kıyafetleri var. Yukarıda görülen yaşlı büyük kayınbaba ile 16 yaşındaki gelinin elbisesi, görülen kıyafetlerdi.

HUNZALILAR

Yazı ve Fotoğraflar: Edibe Dolu

DÜNYANIN en uzun yaşayan insanlarının ülkesi diye bilinen Keşmir'de, Karakurum dağlarına yayılan Hunza'nın geçmişi hakkında kesin bilgiyi bir Türk tarihçisinden alabileceğimi işittiğim zaman inanamamıştım. Nasıl inanabilirdim? Bizde henuz ismi bile çoğunlukla bilinmeyen, Orta Asya'nın bir kenarındaki küçücük bir emirliğin tarihi ile bir ilim adamımızın ilgileneceği hiç aklıma gelmemişti. Fakat bu bir gerçekti.

Batılılar'ın, bilhassa Amerikalılar'ın «Dünyanın damı», Doğulular'ın ise «Shangri-La — Dunyadaki Cennet» dedikleri Hunza, XIV. yüzyılda Marco Polo'nun geçişinden sonra önem kazanmış bir ülke.

Hunza, Batı Keşmir'de, Pakistan'ın Gilgit bolgesinde bulunan küçük bir ülkedir. Kuzeyden Doğu Turkistán ve Kuçük Pamir, kuzey - batıdan Rusya ve Afganistan, güneydoğuda ise Hindıstan'a sınırı olan Hunza, bu bolgedeki hükumdarlıkların en unlusudur. 40.000 nüfusu vardır. Halkının çoğunluğu Çin Turkistanı'ndan gelmiştir. Geçmişte Çin ile Batı'yı birbirine bağlayan ipek kervan yolu üzerinde olduğu halde, Hunza, butun âdetlerini olduğu gibi korumasını bilmiş bir emirliktir.

Pakıstan'ın kuzeydeki hava alanı Gilgit'ten bindiğim bir jeep ile Hunza nehri kıyısından, uçurumlar boyunca uzayıp giden inış ve çıkışlarla dolu yolda ilerlerken gördüğüm insanların tipleri değişiyordu. Hunza sınırlarında artık çıkık elmacık kemikli, çekik gözlü, nisbeten ufak tefek, açık renk gözlü insanlar görunmeye başlamıştı. Mogol tipine uyan bu insanların konuşurken «su», «çay» gibi Türkçe kelimeler de kullandığını işittim.

PROF. TOGAN BILIYOR

Hunza emiri'nin, dışarıdan kâgır, içerden ahşap inşa edilmiş, vadiye bakan sarayında ise beni, başka bir sürpriz bekliyordu. Emir Muhammed Cemal Han, bilhassa eşi ve kızları Osmanlı saraylarındaki Çerkes asıllı cariyelere benziyorlardı. Hepsinin bizim «Fâtih Burnu» dediğimiz, uzun ve ince burunları vardı. Emir ile konuşurken önce bu benzerliğe işaret ederek, Hunzalılar'ın menşeini sordum.

— Bugüne kadar Hunza'nın bir tarihi yazılmamıştır, diye cevap verdi. Belki de şimdiye kadar buna bir sebep yoktu. Fakat son zamanlarda Hunza hakkında yazılan kitaplar, ileri sürülen çeşitli görüşler karşısında buna ihtiyaç duymaya başladım. Bu hususu bir açıklığa kavuşturabilmek için ben bizzat meşgul oluyorum. Elimizde yazılı bir kaynak yok. Onun için eski hikâyelerimiz, halk şarkı ve türküleri bize yol gösteriyor. Bu hikâvelere dayanarak bugün 900 yıl geriye kadar gidebildik. Dünyanın ünlü ilim adamları ile de temastayım dedi ve sonra:

— Yemekten evvel viski mi, yoksa «Hunza Water» mi içmek istersiniz? diye sordu. Benim cevabımı beklemeden o, «yani Hunza Suyu mu?» diye ekledi. Yolda da «su» dendiğini işitmiştim. Hunza'da Türkçe kelimelerin yaygın olduğuna inanıyordum neredeyse. Bu konuya temas edince emir, Çin Türkistan'ından devamlı gelen Turk asıllı halkın yerli dil «Brushaski»ye kendi dillerini de soktuklarını söyledi. Bu kelimelerin telaffuzları bizimkilerden farklı. «Brushaski» ise ne orijini, ne de bileşimi belli olan bir dildi. Benim bu Türkçe kelimeyle ilgilendiğimi görunce, emir, bıldığı diğer Turkçe kelimeleri de saymava başladı. «Su verin, kışla, otur, anam, hanum» vs. Emir:

— Bazı Batılı bilginler benim, yani emir ailesinin doğrudan doğruya Buyuk İskender'in veya onun bu bölgedeki seferi sırasında yaralanıp Hunza'da kalan bir generalinin soyundan geldiğimi iddia ediyorlar. Hattâ birkaç yıl evvel buraya Batılı bir antropolog gelmiş ve benim yüz hatlarımı ölçmüştü. Bu ölçülere dayanarak benim Grek veya Makedonya ırkından olduğumu savundu. Başka bir grup da benim İran'dan gelip buraya yerleşmiş ve Hunzalılar'ı idaresine almış bir İranlı generalin soyundan gelmiş olabileceğim ihtimalini ileri sürüyor. Onlara göre de emir ailesinin fertlerinde Pers'lerin görunuşu hâkimmiş. İki yıl evvel Avrupa'dan dönerken Istanbul'da kaldım. Orada Orta Asya'yı ve Orta Asyalar'ı çok iyi bilen Prof. Zeki Velidi Togan ile tanıştım. Konuşmamız sırasında Prof. Togan'ın bizim hakkımızda geniş bilgisi olduğunu gördum.

Emir, nedense bu konuda fazla bilgi vermek istemiyordu. Biraz ısrar edince, bu susuşunun sebebinin Prof. Zeki Velidi'den evvel bir yayın yapma hatâsından korkması olduğunu anlamıştım. Sonunda konuşmaya razı olmuştu.

— Prof. Togan, Timurlular'ın Kafkasya'yı zaptettikten sonra, bir kısım halkın Kafkasya'da «Hunza» denilen dağlık bir bölgeye yerleştiğini ve orada kaldığını söyledi. Zamanla bu halk, çeşitli sebeplerle Doğu'ya doğru göç etmeye başlamış. Kafkasya'daki ülkelerine benzeyen bugünku Hunza'ya gelip yerleşmişler. Böylece eski ülkelerinin ismini, dilini, örf ve âdetlerini de beraberlerinde getirmişler. Bu Turk profesörünün izahı bana Batılı bilginlerin yaptığı izahlardan daha akla yakın geldi.

Hunza Emiri her sabah sarayının önünde bir divan kuruyor ve tabiasının davalarına **bakıyordu.**

BENZER ÂDETLER

Yolda işittiğim Türkçe kelimeler, tanıdık yüzlerden sonra Hunza'da âdetlere dikkat etmeye başlamıştım. Emirin sarayında, bu bölgeye has âdetler görülmüyordu. Erkekler Batılılar gibi giyinmişti. Kadınlar ise Pakistan'ın kuzey bölgesinde giyilen «Şalvar ve Kemiz» giyiyorlardı. Hattâ bütün dünyanın bildiği ünlü Hunza şapkasını bile giymiyorlardı. Bunun sebebini sonradan Emir bizzat anlattı. Eşi ve kızları çok renkli ve değişik bir havası olan Hunza şapkasıyle, Hunza dışına çıktıkları zaman etraflarını meraklı kütlesi alıyor ve hanımlar rahatsız oluyormuş.

Yemeğe oturduğumuz vakit hayretim daha da arttı. Gümüş şamdan[illegible] lattığı, kırmızı karanfillerle [illegible] masaya oturduğum zaman kendimi, yakın zamana kadar dış dünya ile ulaşımını katır kervanlarıyle yapan bir ülkeden çok zengin bir Avrupalı'nın sofrasında sandım.

Beyaz örtülü masada, emirin armasını taşıyan tabaklar, gümüş sahanlar içinde servis yapan, özel kıyafetli uşaklar, İngiliz usulü yemekler hiç de Hunza'ya has şeyler değildi.

Rani (bu deyim Hindistan dilinde kraliçe anlamına gelip, emir veya mihraceların eşleri için kullanılıyormuş), masanın başında oturuyordu. Onun sağında ben, karşımda emir, yanımda da emirin erkek kardeşi oturuyordu. Rani ile benim kristal bardaklarımıza berrak bir su, emir ile kardeşininkine de kirlimsi, gri renkte bir içki konulmuştu. Benim kendi bardaklarına baktığımı gören emir:

— Size «Spring Water» yani menba suyu verdim. Biz Hunzalılar, bize uzun yaşamamızı, sıhhatimizi sağladığına inandığımız «Glasiye Sutü» içiyoruz, dedi.

Anlaşılan Hunza'da her şeyin ismi başkaydı. Daha evvel de «Hunza Suyu» demiş, şarap ikram edilmişti. «Buzul Sutü» de, Karakurum Dağları buzullarından gelen, bileşiminde dünyada mevcut bütün madenlerden, hattâ altın tozu ve mika bile olan kuvvetli bir maden suyuymuş.

Yemek boyunca konuşmalarımız Hunzalılar'ın geçmişiyle ilgili konulara yöneldi. Bir ara emir, yine ailesinin Grek soyundan geldiğini savunanların fikrine temas etti. Onlarca, Büyük İskender, Hindistan [illegible] sırasında Baktria Kralı'nın kızı Roksana ile evlenmiş. Bilindiği gibi Baktria, Afganistan'da, bugunkü Hunza'nın sınırındadır. İskender kısa bir süre sonra ölmüş. Ölümünden sonra eşi Roksana bir erkek çocuk dünyaya getirmiş. Bu kaynaklara göre Hunzalılar'ın tarihi 2.000 yıl evvelinden başladığına göre, M.Ö. 327 yılında evlenen Büyük İskender ile aynı devreye rastlamaktadır. Bu grup, Emir'in benzemediği halde Akdenizli bir Avrupalı'ya ben-

Hunza'da çoğunlukla evlerin pencereleri yok. Damlardaki delikler baca ve pencere vazifesini görüyor, halk, günlerinin çoğunu damda geçiriyordu.

zeliğini belirterek kendisinin bizzat İskender soyundan geldiği fikrini yaydığını iddia ediyormuş.

Bu iddiaların hangisinin doğru olduğu henüz bilinemiyor. Yalnız bilinen bir husus var: Emîr ailesi dışarıdan kız almadığı için nesil karışmamış. Yine emirin söylediğine göre ataları, yüzyıllar önce bu bölgeye geldikleri zaman Hunza nehrinin iki kıyısında uzayan topraklarını iki kardeş arasında taksim etmişler. Boylece bugünkü Hunza ve Nagar Emîrlikleri doğmuş. İşte bu ayrılıktan sonra, iki tarafın veliahtları sadece birbirinden kız almayı âdet edinmişler.

ANADOLU KASABASI GİBİ

Diğer bir âdete göre, ailenin en büyük erkek çocuğu emir oluyor. Veliahtin küçüğü, ağabeyinin veliahlığı ve emirliği süresince evlenemiyor ve emirin sekreteri, daha doğrusu iç işlerine bakan yardımcısı oluyor. Cemal Han, 900 yıldan beri bilinen emîrlerin kırk beşincisi. Her emîr ortalama 50 - 60 yıl tahtta kaldığına göre bu erkek kardeşlere evlenmek için çok az bir şans kalıyor.

Hunza'da yabancıların kalması için tek bir otel var. O da ancak iki yıl evvel yapılmış. Hunza'ya Emir Cemal Han'ın davetlisi olarak gittiğimden, ben sarayın misafirhanesinde kaldım.

Burası, içiçe geçmiş iki oda ve bir banyodan meydana gelmiş küçük bir daireydi. Oturma odasında yerler ve duvarların bir kısmı kıymetli Afgan ve Çin halıları ile kaplıydı. Halılar eski, fakat mobilya moderndi. Yatak odasına geçtiğim zaman gözlerime inanamadım. Bugün bile pek çok Anadolu kasabasında görebileceğimiz bir havası vardı buranın. Küçük pencerelerdeki uçları renkli iplikle işli perdeler, konsol, bir köşeye yerleştirilmiş küçük bir masa ve en önemlisi madenî çubuklu karyola ve üzerindeki yorgan... Bunlar, Pakistan'da başka hiç bir yerde görmediğim cinstendi. Pakistan'da gezdiğim her yerde İngilizler'in kullanmakta oldukları tipte yorgan ve yastık vardı. Hunza'da ise yastıklar şekil olarak, yine bizdeki gibi uzun olup üzerine iki ucu işli kılıf geçirilmişti. Hattâ bu renkli işlerin motifleri bile bizimkilere benziyordu.

Bir gece yemeğimi misafirhanede yiyordum. Emîrin bana tahsis ettiği mihmandar Sultan Ali, uşak yemeğimi hazırlarken

durmadan özür diliyordu. «Etimiz yok. Biz yılda ancak bir, iki defa hayvan keseriz. Bu sarp dağlarda hayvancılık yapamıyoruz, olanları da yemek için kullanmıyoruz. Biz, hep sebze yiyoruz,» diyordu.

Bütün bu bilgi veriş o akşam bana yemekte et ikram edemiyecekleri içinmiş. Yemeklerde görünüş bakımından bizimkilerle bir benzerlik bulmak mümkündü. Salçalı patates pişirmişlerdi. İkinci yemek ise pirinçli ıspanaktı.

Yemeklerin tadı çok başkaydı. Yağlarının farklı bir kokusu vardı. Bunun, her derde deva olarak kullanılan kayısının çekirdeğinden çıkarılan bir yağ olduğunu mihmandardan öğrendim. Yemekler yarı çiğ idi. Bunun sebebi de yakacaklarının yeteri kadar olmayışıymış.

450 LİRASI OLMAYAN EVLENEMEZ

Hunza'da bize benzeyen diğer bir husus da, evliliklerde kullanılan başlık usulüydü. Halbuki Hunza'nın bugün bağlı bulunduğu Pakistan'da drahoma usulü revaçtaydı. Yani evlenmelerde kız tarafı gerekli bütün masrafı karşılıyordu. Hunza'da ise evlenecek bir erkek, kız tarafına bizim paramızla en az 450 lira başlık vermek mecburiyetindeymiş. Ortalama yıllık kazancın 350 - 400 lira olduğu bir ülkede bu, küçümsenmeyecek bir miktardır.

Evlenmek için yaş ortalaması kızlarda 16 - 18, erkeklerde ise 20 - 23 imiş. Fakat kısa kalışım süresince 13 - 14 yaşında yeni gelinler gördüm. Hunza'da boşanma kabul ediliyor, fakat boşanmak için emirin izin vermesi şart. Boşanmalarda da en makbul ayrılık sebebi çocuk olmaması. Hattâ bu sebep, bir erkeğin ilk eşi kabul ederse, ikinci defa evlenmesine bile imkân veriyor.

Hunza'da bize benzer yonler buldukça araştırmalarıma devam ediyordum. Doğu'nun misafirperverliği onlarda da vardı. Bir gün ülkenin en eski kalesi, Altit kalesi'ni dolaşırken peşimizde bir çocuk elinde bir tabakla dolaşıyordu. Mihmandarım Sultan Ali, bir ara gezimizi keserek: «Bu çocuk size kayısı ikram etmek istiyor,» dedi. Önceleri korkuyla bizi izleyen çocuk, tabaktan birkaç tane kayısı alınca hemen güldü ve koşarak yanımızdan ayrıldı.

Siyasî yönden Pakistan'a bağlı olmasına rağmen, Hunza emirinin özel bir bayrağı var. Halkı, emire bir ilâh gibi tapıyor. Emir, siyasî tutumunu şöyle anlattı:

—Keşmir meselesi çıkana kadar biz bağımsız ve tarafsız bir emirliktik. Fakat, 1947'de Pakistan ile Hindistan ayrılırken

Hunzalılar Müslüman'dır. Resimde görülen 'Cemaathane' onların ibadet yerlerinden biridir.

[illegible] istendi. Biz, Müslüman olan Pakistan'ı seçtik. Anlaşmamıza göre biz, dışişleri, millî savunma ve ulaştırma yönünden Pakistan'a bağlı olacaktık. Diğer iç işlerimizde serbesttik. Fakat son yıllarda Pakistan hükümeti bize, millî eğitim ve sağlık işlerimizde de yardımcı oldu. Boylece bizim için yeni çalışma imkânları da çıktı. Bunların dışında Hunza'nın hâkimi benim.

Konuştuğum kimseler, emirin halkı demokratik bir şekilde yönettiğini söylüyorlardı. Emir, her sabah saat onda sarayının önünde «Darbar» denen bir muhakeme heyeti topluyor. Emir, siyah üzerine altın sırma işli bir cüppe, başına da tüylü bir şapka giyerek bu mahkemeye başkanlık ediyor. Mahkemenin diğer üyeleri Hunza'nın ihtiyarları veya okumuş kişileriydi. Muhakeme sırasında davalar önce bu ihtiyar heyetince dinleniyor, eğer bir sonuca varılamazsa o vakit emirin huzuruna çıkılıyor, iki taraf şikâyetini anlatıyor, sonra emirin kararı kesin sonucu tayin ediyor. Yani yargıtaysız, danıştaysız mutlak karar oluyor bu.

Katil ve hırsızlık olaylarında emirin kararı çok ağır oluyor. Bazı hallerde suçluları derhal sınır dışı ediyor. Böylece adamın artık ailesi veya ülkesiyle tekrar temas kurması imkânsız oluyormuş. Hunza'da hapishane yok. Emir Cemal Han:

— Biz, bazı suçluları Hunza'nın iklim yönünden en kötü bir bolgesinde oturmaya mahkûm ederiz. Oradan çıkmasına imkân yoktur. Suçlarımız çoğunlukla iki tarla arasındaki anlaşmazlık ve adî suçlardır. Edindiğimiz bilgiye göre son 900 yılda Hunza'da sadece altı tane öldürme olayı tesbit edebildik. Ben 1945 yılında tahta çıktım. Bu süre içinde tek bir katil olayı ile karşılaşmadım. Bu yüzden bizim hapishanemiz, polisimiz, jandarmamız yoktur. Ben, her sabah saat onda sarayın önünde toplanan mahkemeye giderim, görülecek dâva yoksa içer girerim, ki bu daha çok olur, dedi. Bir ara durdu ve:

— Bu sabah olduğu gibi, diye ekledi. Bizim meclisimiz, mebusumuz, dosyalarımız, vergimiz de yoktur. Yoklarımızı sayarken askerimiz de yok, otomobilimiz de yok diye uzatabiliriz.

Gerçekten de Hunza'da ne otomobil, ne de otobüs vardı. Sadece beş tane jip vardı ki onlar da emire aitti. Halk gideceği yere yayan gidiyordu. Ben, hepsi zayıf, fakat sıhhatli yüzlü olan Hunzalılar'ı düşünürken Hunza emiri:

— 1958 yılında Pakistan hükümeti bize bir jip yolu yaparak dış dünya ile bağlantımızı kurdu. Ondan evvel bizim ulaşımımız, tâ Marco Polo devrinde olduğu gibi katır sırtında olurdu. Artık ülkemize radyo ve benzerleri gibi medeni ihtiyaçlar gelmeye başladı. Bunların hepsi güzel, fakat beni korkutan bir nokta var, bu medenî ihtiyaçlarla birlikte kötü huyların da ülkeme girmesi. Bugün belki de dünyanın hapishanesi olmayan tek ülkesiyiz, o vakit hapishaneli, polisli bir ülke olacağız.

Hunza'da bir şey daha dikkatimi çekti. Civar şehirlerdekilerin aksine Hunza'da hiç dilenci yoktu. Halbuki her hallerinden fakir oldukları anlaşılıyordu. Eskiden Hunza'nın bütün toprakları emîrliğe aitmiş. Şimdiki emirin büyük babası ve Hunza'nın en ünlü ve ileriisini gören emîri diye bilinen Sir Muhammed Nâzım Han, topraklarının bir kısmını köylüye dağıtmış. Emîr, bu toprak sahiplerinden hisse veya vergi almıyormuş. Kendisine ait olan toprakları da kendisi işletemediği için topraksız köylü arasında bölmüş. Köylü toprağı ekiyor, sonra çıkan mahsulü emir ile boluşuyorlarmış. Eskiden bu bölüşme yarı yarıya olurmuş. Son yıllarda emîr, mahsulün üçte ikisini de köylüye vermeye başlamış.

HUNZA'DA DİN

Emîr ile konuşurken, Pakistan ile birleşmelerinde Müslüman'lığın rol oynadığını söylemişti. Halbuki ben Hunza'da ne bir cami, ne de minare görmüştüm. Yalnız emirliğin eski sarayı ile Altit kalesinde birer mihrap ve minberli odalar vardı. Cemal Han şu bilgiyi verdi:

— Hunzalar, eskiden, bütün bu civar halkı gibi Budist'tiler. Müslümanlığın yayılmasından sonra biz de bu dini kabul ettik. Başlangıçta Şiî mezhebini kabul etmiştik. İki yüz yıl evvel, I. Ağa Han zamanında İsmailîlik Hunza'da yayılmaya başladı. Nüfusumuz 40.000'dir. Bugün nüfusumuzun sadece iki bini Şii, kalanı İsmailî'dir. Ben aynı zamanda Orta Asya'daki bütün İsmaililer'in lideriyim.

Anlaşılan Hunzalılar İsmaililiği kabul ettikten sonra şehirlerinin isimlerini de değiştirmeye başlamışlar. Eskiden Baltit, Altit gibi isimleri olan şehirlerine şimdi Kerimâbâd, Aliâbâd, Hasanâbâd gibi İsmailî büyüklerinin isimleri verilmiş.

Hunza'da okulu ilk defa şimdiki Ağa Han'ın büyükbabası yaptırmış. Kerim Ağa Han da büyükbabasının izinde yürüyerek hem onun yaptırttığı okulların ihtiyacını karşılıyor, hem de yenilerini inşa ettiriyormuş. Emir gülerek, «Pakistan hükümetinden alamadığımızı, Hazır İmam, Kerim Ağa Han'dan istiyoruz,» diyordu.

Kars'ta Çift Çıkarma Geleneği

Yazan: Adil Eğitor

KARS vilâyeti Sarıkamış kazasının Yenigazi köyünde çok eski bir âdet vardır. Çift çıkarma: Çift ekmeği adlı bu âdet yıllardır köy eşrafı tarafından tekrarlanıp durur. Köyü 1864'te Kafkas Mücahidi Şeyh Şâmil'in Ruslar'a esir olmasından sonra Kafkasya'dan anayurda hicret eden göçmen Türkler kurmuşlardır. Karlı dağlardan gelen ve o dağlar için asırlarca Ruslar'a kan kusturan bu insanlar örf, âdet ve törelerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Büyük folklorcu İhsan Hınçer onların bu hasletlerini şöyle terennüm ediyor:

Göç etse de yitirmez
Türk olanlar harsını
Seyredin on asırlık
Türk yurdunun Kars'ını

Nisan-mayıs ayları içinde Çift Çıkarma (kara sapanı ilk sefer toprağa vurmak) âdeti tekrar edilir. Karların erimesinden sonra tarlalara tohum atma mevsimi yaklaştı mı şenliği yapan aile reisi köyün ihtiyarlar heyetinden gün tespit edilmesini ister ve gün tespit edilir. O gün bütün köy halkı o ailenin evi önünde toplanır. İmece usulü bir yardımlaşma ile yaşlı kadınlar yemekler hazırlamaya başlarlar, ocaklar kurulur, maya kazanlar dolusu yemek hazırlanmaya başlanır. Tandırlar yakılır, ince yufka ekmekleri ve tepsiler dolusu içi patates ve rayihalı otlarla hazırlanmış üzeri yağlı ekmekler pişirilir. Delikanlılar da şenliği yapan aile reisini hazırlamakla meşgul olurlar. Üzerine ters çevrilmiş büyük bir kürk giydirilir. Kürkün dışarı gelen tüylerine şekerler bağlanır. Beline kemer yerine urgan ve ip bağlanır. Beline tohum peştemali asılır. Başına börk geçirilir, ayağına çarık giydirilir. Eline uzun bir çubuk verilir. Sapanı renk renk boyalarla nakışlar yapılarak süslenir. En besili öküzleri hazırlanır. Boyunlarına muskalar, boncuklar, dağdağanlar (nazarlıklar) asılır. Boynuzlarına yağ sürülür. Boyunduruğa koşularak kapının önünde hazırlanır. Köyün bütün aile reisleri, çocuklar aile reisi ve hazırlanan öküzleri çiftini çubuğunu da alarak törenle tarlaya götürmek üzere yola çıkarlar

Çiftin önünde birkaç delikanlı ellerinde burki dolu topsilerle herkese dilim dilim çift ekmeğini dağıtırlar, delikanlılar çiftçinin sırtına yumurta atarlar, üzerine su serperler, sırtına paçavralardan kuyruk bağlarlar, yüzüne is sürerler. Koyun ileri gelenlerinden en yaşlı olanı iki adet çiğ yumurtayı öküzlerin alınlarına vurarak kırar ve öküzlere çift ekmeği yedirir.

Muhtelif dualar okunur ve herkes «Allah kabul etsin, bereketi bol olsun» diye hep bir ağızdan teşyi ederler.

Bir yandan davul ve zurna, daçu (balaban veya çift borulu kamıştan yapılmış bir nevi zurna) çalınır.

Gençler Lezginka — Maggalon — Şâmil

Şımka ve Çeçen adı verilen muhtelif oyunlar oynayarak koyun dışındaki tarlaya kadar gelinir. Delikanlılar Çifti boyunduruğa bağlarlar

Çiftçi peştemalına tohum doldurur; köyün hocası bu tohumdan bir avuç alır; ona dualar okur ve tekrar peştemala döker bunu müteakip büyükler bu tohumun içine atılmak üzere bozuk paraları toplar ve buğdaya karıştırırlar. Çiftçi besmele çeker ve eteğindeki tohumları toprağa serpmeye başlar başlamaz çocuklar paraları ve şekerleri toplamak için onun arkasından uşuşürler ve yaşlılar mutebessım, gençler kahkahalarla bu manzarayı seyrederler. Sonra çift toprağı sürmeye başlar ve şenlik en neşeli anını yaşar. Toplu halde tarlanın boyunca birkaç sefer gidilip dönülür. Hagos'lar (sapanın toprağı yararak bıraktığı çizgiler) bir evlek (on iki - on üç çizgi) olunca çift tekrar açılır. Boyunduruğa tersine aşılarak, tarladan koye muteveccihen yola çıkılır. Köye donen çift alayını yaşlı kadınlar grubu karşılar. Eğlencelere bir müddet ara verilerek yemek için sofralar hazırlanır. Bahçelere çimenler uzerine uzun yaygılar serilir. Yediden yetmişe bütün köy halkı ve misafirlere ikram edilir. Önce düğün çorbası ve et, sonra pilav ve hoşaf verilir. Bilâistisna herkes yemeğe davet edilir. Dıpte köşede yemek yemeyenın kalmamasına âzamî itina gosterilir. Kırdaki çobanlar ve bekçilere de yemek ayrılır ve gönderilir.

Köy aile reisleri yemeklerini bitirip çift çıkaran beyin evinde toplanırlar. Sigara, çay muhabbeti başlar. Onların olduğu yere gençler ve kadınlar giremez evli genç erkekler servis yaparlar. Semaverler kurulur, geçmiş yıllardaki bereket ve bolluktan, kuraklık ve kıtlık olan senelerden bahsedilir ve nihayet ev sahibinden şerbetlerin getirilmesi istenir.

Ev sahibi (çift çıkaran), odada kaç kişi varsa o kadar bardak dolusu şerbeti bakır siniler içinde odaya getirir. Yalnız bu şerbetlerden birisi kırmızı renkte olur ve nöbet şekeri ile hazırlanır. Diğerleri kesme şekeriyle yapılır ve beyazdır.

Çift çıkarma toresinin en heyecanlı, en

Genç kızlarımız millî oyunlarımızdan birini oynarken.

Kafkas Oyunlarından bir görünüş.

meraklı anı gelmiştir. Köy eşrafından gelecek yıl aynı şenliği tekrar etmek isteyen birisi, gonullü olarak kalkar ve ilk olarak kırmızı şerbeti içer. Böylece bir yıl onceden gelecek yıl şenlik töresini kimin hazırlayacağı tespit edilmiş olur.

Onu herkes tebrik eder. Bu seneki vazifesini bitiren ev sahibi topraktan alacağı ilk mahsulden ona tohumlu vereceğini taahhüt eder. Artık sıra oyun ve eğlencelere gelmiştir. Herkes büyük bir meydanda veya bahçede toplanır. Yaşlılar bir tarafa otururlar yerlere halılar serilir, yaşlıların sağ tarafında genç kızlar, sol tarafında da delikanlılar karşılıklı ayakta dizilirler. Müzisyenler de karşı tarafa yerleştirilir ve oyunlar başlar

Oyunların açılışını gelecek yıl şenliği duzenleyecek olan aile reisi yapar.

Karısı ile beraber Lezginka oynadıktan sonra bütün gençler de sıra ile oynarlar. Oyunlardaki intizamı Yesevur diye isimlendirilen bir kişi organize eder. Kendisi delikanlıların, karısı da kızların başında durarak intizamı sağlarlar. Arada bir de yaşlı beyler oyuna davet edilirler. Onlardan bazıları gençlere oyunların figür ve inceliklerini gosterirler.

Onlar oynarken şadlık olsun diye silâh ve tabancalar atılır ve onunla oynayan genç kızın eline Şabaş (para) verilir. Oyunu genç kız bitirir, başıyla erkeği selâmlar sonra erkek de selâma mukabele ederek yerine döner. Kız elindeki paraları götürüp davulcuya bırakır. Oyunlardan sonra yaşlılar delikanlıları alarak köyün kıyısında bir yere giderler orada at yarışları, güreşler, atıcılık, kol bükme, cirit atma, sırıkla atlama nev'inden muhtelif sportif eğlenceler yapılır. Bu şadlık akşama kadar çeşitli oyunlarla devam eder ve böylece o yılki Çift Çıkarma töreni sona ermiş olur

Yüz yıllardan beri devam edegelen bu töre aslından hiç bir şey kaybetmemiş olarak nesilden nesle intikal eder.

Eski Spor Kulüplerimizin Tarihi: 2

BEŞİKTAŞ

Beşiktaş kulübünde futbolü kuran rahmetli Şeref.

Röportaj: Öz Dokuman
Fotoğraflar: Atılay Gülen

MAÇKA'DAN Beşiktaş'a doğru inen geniş Akaretler caddesi boyunca, üç, bilemedin dört katlı evler, birbirlerine yaslanmışcasına uzanır gider. Bunların çoğu yarım yüzyıllık binalardır; o devrin halk tipi mimarisinin örneğidirler. İçlerinde dar cepheli küçük bir ev vardır; iki katlı, duman renginde olan bu ev, sıra binalar arasında sıkışmış gibidir. Burası, 63 yıllık bir geçmişi olan eski spor yuvalarımızdan birinin, «Beşiktaş Jimnastik Kulübü»nün merkezidir.

Güneşin ortalığı kavurduğu bir öğle üstü, kulübün kapısından girince, nemli bir serinlik yüzüme çarptı. Dar merdivenleri çıkıp üst katta genişce bir odaya girdim.

Tavana kadar iki camlı dolap, iki duvarı olduğu gibi kaplamış; içi boy boy, irili ufaklı gümüş kupalar, renk renk bayraklar, flâmalarla dolu. Ortadaki geniş dikdörtgen masanın üstünde, kanatlarını açmış, atılmaya hazır gibi duran içi doldurulmuş bir kartal var: Beşiktaş'ın meşhur sembolü

Rüştü Erkuş, 1900 doğumlu, henüz, Beşiktaş kulübünü kurma fikri yokken dünyaya gelmiş; 1918'den 1931 yılına kadar Beşiktaş takımında futbol oynamış, uzun yıllar sporun çeşitli dallarına emek vermiş. Halen Beşiktaş kulübü divân üyesi. Yaşına rağmen hızlı hızlı yürüyor, hızlı hızlı konuşuyor:

— Eski Beşiktaşlı da söz mü, diye gülümsedi. Ben, doğma büyüme Beşiktaşlı'yım. Burada yetiştim, ilk spor çalışmalarına da burada başladım.

KULÜP NASIL KURULDU?

Istanbul'un bir semtinde doğup, bütün Türkiye'de geniş taraftar kitlesi bulan Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün yüklü bir tarihi var: Meşrutiyet'ten önceki yılları, Balkan Harbi'ni, I. Dünya Savaşı'nı görmüş, türlü zorluklar içinde adını korumaya çalışmış. Renk sevgisinin her şeyden üstün olduğu devirlerde, yokluklara katlanan bir avuç genç, kulübü yaşatmak, maçlarda rakiplerini yenmek için didinip durmuşlar.

— Futbolün sadece yabancılar tarafından tutulduğu bir devirde, böyle bir teşekkülü kurup yaşatmak güç olsa gerek, diyorum.

— Efendim, o zamanlar Kadıköy'deki Rumlar ile İngilizler, futbol takımları

kurmuşlardı. Biz, memleketimizde kurulan en eski Türk spor kulubüyüz. Yalnız şunu da söyliyeyim, Beşiktaş, futbol kulübü olarak değil, jimnastik kulübü olarak kurulmuştur.

— Kısaca kuruluşunu anlatır mısınız?

— 1903 senesinde, Beşiktaş'ta, Serencebey'de, Medine muhafızı ve Şeyhulharem Osman Paşa'nın konağının selâmlık kısmında, bir teşekkul vücuda getiriliyor. Kurucular: Mehmed Şamil ve Hüseyin Bereket Beylerle, Ahmed Fetkeri, Mehmed Fetkeri, Cemil, Haydar, Nâzım Nafiz, Tayyareci Fethi ve Şevki Beyler. Kulübün adı da «Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü». İştigal sahası olarak da, barfiks, paralel, halter, boks, güreş, aletli ve aletsiz jimnastiği seçiyorlar.

BEŞİKTAŞ'IN İLK RENKLERİ: KIRMIZI - BEYAZ

Genciyle, yaşlısıyle yuzbinlerin âşık olduğu Siyah - Beyaz renkler nereden geliyor acaba? Camlı dolaplardaki gümüş kupaları, bazı kupaların kollarına bağlanmış siyah - beyaz kurdelaları gözden geçirirken sordum:

— Ya renkleriniz? Neden siyah - beyaz'ı tercih ettiniz?

Rüştü Erkuş'un gözleri bir an pırıldadı; hızlı hızlı:

— Siyah - Beyaz derken hep heyecanlanırım boyle, dedi. İnsan, doğuştan Beşiktaşlı olunca siyah - beyaz rengin adından bile duygulanır işte. Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulubü kurulunca, kurucuları kulubun rengi olarak kırmızı - beyazı seçiyorlar. Yani Türk bayrağının iki asil rengini.

— Peki ya siyah - beyaz renkler?

— Kulübün rengi olan kırmızı - beyaz 1912 yılına yani Balkan Harbi'ne kadar devam ediyor. Balkan Harbi'nde Rumeli'nin düşman işgaline maruz kalarak kaybedilmesi kulüp âzası üzerinde büyük bir tesstir husule getiriyor, Rumeli kurtulduktan sonra yine kırmızı - beyaza çevrilmek üzere matem alâmeti olarak kırmızı rengin siyaha tahviline karar veriliyor. Böylece Beşiktaş'ın bugünkü rengi olan siyah-beyaz doğuyor.

KULÜBÜN ADI DEĞİŞİYOR

Semt gençlerinin kurduğu Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü, zamanla gelişiyor, ancak, bazı temaslar dışında, üyeleri arasındaki faaliyetler sınırlı kalıyor. Buna sebep de o zamanki siyasî ortam.

Eskrim öğretmeni Fuad Balkan'ın Beşiktaş kulübüne büyük emek harcadığını duymuştum.

— Meşrutiyet'in ilânından sonra kulübünüzün durumu nasıl oldu acaba? Yani yeni kanun çerçevesi içindeki durumunuz?

Rüştü Erkuş:

— Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü, 1909 yılına kadar âzalarının kendi aralarında spor çalışmaları yaptığı bir kuruluş olarak kaldı. 1909 yılında Rumeli'den gelen Mazhar ve Fuad Beyler, Beşiktaş'ta Ihlamur yolundaki eski jandarma karakolu binasında, bir spor teşekkülü meydana getirmiş, kendi aralarında çalışmalara başlamışlardı. Fuad Balkan ve Mazhar Kazancı, aynı semtte sporla uğraşan iki kuruluş olduğunu görüp bunların birleştirilmesi için teşebbüse geçiyorlar. Bu teşebbüsleri başarıyle sonuçlanıyor ve iki teşekkül de «Beşiktaş Jimnastik Kulübü» adıyle birleşiyor. Dilekçe, 26 kânunsani 1326 yani 26 ocak 1910'da Beyoğlu mutasarrıflığına veriliyor ve nizamname bu tarihte 1760 numaraya kaydolunarak kulübe 185 sayılı tescil ilmühaberi veriliyor.

— O zamanlar futbol şubesi var mıydı?

— Hayır, kulüpte futbolla uğraşmamız daha sonraki yıllara rastlar. 1910 senesinde kulüp idare heyetine Serasker Rıza Paşa'nın oğlu Şükrü Paşa, Hazine-i Hassa Müdürü Ziyâeddin, üçüncü daire-i belediye [illegible] Şevket Cenâni, Trablusgarb mebusu Naci, Fizan mebusu Cami ve Fuad Beyler seçilmişlerdi. Şükrü Paşa sonra kulüp reisliğine getirildi. Kulübün resmiyet iktisap ettiği yıllardaki rengi kırmızı - beyazdı, yukarıda ifade ettiğim sebepten siyah - beyaza tahvil edildi.

FUTBOL ŞUBESİNİN KURULUŞU

Beşiktaş kulubü sporun hemen her dalında faaliyet göstermiştir ama, siyah - beyaz deyince akla, defalarca şampiyonluk kazanan Beşiktaş futbol takımı geliyor.

Birden aklıma on binlerin hep bir ağızdan «Beşiktaş, çok yaşa» diye haykırışı geliyor; gözüm kupalara kayıyor gene, her biri, siyah - beyaz âşıkı on birin çamurlu sahalarda çektiği üzüntüyü, heyecanı, sevinci hatırlatıyor.

— Biraz da futboldan bahsedin, dedim. Kazandıklarınızı, kaybettiklerinizi anlatın.

İşte o zaman Rüştü Erkuş daha da heyecanlandı:

— Her dalda çalıştık ama, futbol başkadır, dedi. Gözümün önüne geliyor o zamanki maçlarımız. Beşiktaş'ta futbol, rahmetli Şeref'in kulübümüze katılmasıyle başlar. Yıl, 1911. Rahmetli Şeref, Valideçeşme Spor Kulübü'nün başında bulunuyor. Beşiktaş'a katıldıktan sonra kulüpte birinci, ikinci ve üçüncü futbol takım-

Rüştü Erkuş, Beşiktaş kulübünün kazandığı kupalardan birkaçı ile birlikte.

ları teşekkül ediyor. Ne var ki, futbol takımlarımız bazı semt takımlarıyle maçlar yapmış, o zamanki cuma ligine katılmamıştı.

— Cuma ligi diye bir şey duymuştum, kısaca açıklar mısınız, hangi takımlardan kurulmuştu?

— Malum ya, o devirde Istanbul'da karşılaşma yapan iki grup vardı. Biri, İngiliz ve Rumlar'ın kurmuş oldukları futbol takımları, bunlar Pazar Ligi adı altında maçlar yaparlardı. Cuma Ligi'nde ise, sporsever Türkler'in kurduğu altı takım vardı: Galatasaray, Fenerbahçe, Altınordu, Suleymaniye, Anadolu ve Anadoluhisar İdman Yurdu. Beşiktaş bir anlaşmazlık yüzünden Cuma Ligi'ne katılmamaya karar verdi.

ILK ISTANBUL ŞAMPİYONLUĞU

I. Dünya Savaşı ve sonrası, Beşiktaş için durgun yıllardır. Gençlerin vatan savunmasına gitmeleri, birçok üyenin sağa sola dağılmasına sebep olmuştur; kulübün toparlanıp kendisini kabul ettirmesi ise 1919 yılına rastlar.

— Ya savaş sonrası Beşiktaş'ın durumu?

— Beşiktaş Cuma Ligi'ne katılmıyor ama, rahmetli Şeref, Hilâlli Fethi Talısın, Vefalı Saim Turgut Beyler'in teşebbüsuyle «Türk İdman Birliği» namıyle yeni bir lig kuruluyor, bu lige Beşiktaş, Hilâl, Vefa, Beykoz, Darüşşafaka, Beylerbeyi, Üsküdar, Türkgücü, Fatih, Nişantaşı, Haliçfemer, Bakırköy, Kumkapı ve Topkapı kulüpleri katılıyor. İki yıl devam eden bu ligin 1919 - 20 ve 1920 - 21 devreleri sonunda lig şampiyonluğunu üst üste Beşiktaş kazanıyor. Bundan başka Beşiktaş, 1920 yılında kurulan «Pazar Ligi» maçlarına katılmaya başlıyor.

— Bu Pazar Ligi'nde hangi takımlar vardı?

— İttihatspor, Beşiktaş, Pera, Makabi, Dork, Aris, İstroğles, Enosis, İstella ve Mayak takımları vardı. Ligin en kuvvetli takımı İttihatspor'du ve devrin en meşhur futbolcuları Bekir, Refik Osman, Fitil Nuri ve Arap (Baron) Feyzi bu takımda oynarlardı. Buna rağmen Beşiktaş, öbür takımları yenerek ikinci olmuştur.

— Ya ilk Istanbul şampiyonluğunuz?

Rüştü Erkuş bir an daldı; kendisinin de oynadığı zorlu maçlar aklına gelmiş olacak, diye düşündüm. Sonra:

— 1918 yılında başladım futbola, diye anlattı. 1931 yılına kadar da oynadım. Ne maçlar yaptık ama, Taksim stadında bir

Baba Hakkı Beşiktaş'ı anlatıyor (solda). Beşiktaş kulubünün şimdiki başkanı Talât Asal (sağda)

Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün Akaretler'deki binası.

1928'de bir Beşiktaş - Fenerbahçe maçı. Karşılaşmayı Beşiktaş 4-2 kazanmıştır. En sağda, günlük kıyafetiyle hakem görülmektedir.

Fenerbahçe maçımız vardı; 4-2 yenmiştik Fenerbahçe'yi. Ha, onu anlatıyordum Bu liglere mensup takımlar, kulüpler 1924 yılında «Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı»nı meydana getirdiler. Ve Beşiktaş takımı, ilk defa İstanbul Şampiyonluğunu kazandı.

BEŞIKTAŞ'IN BABA HAKKISI

Ya, bir zamanlar, halkı coşturan, Beşiktaşlı taraftarların unutamadığı Hakkı Yeten, namı diğer «Baba Hakkı», o ne âlemde acaba? Beşiktaş kulübünde, futbol şubesini kuran rahmetli Şeref'ten sonra Baba Hakkı'nın adı gelir. Onun attığı şutlar, sırtında milli forma, rakip kaleye inişi, hâlâ hafızalarda yaşamaktadır.

Sağlam yapısıyle her halinden sporcu olduğu anlaşılıyor Baba Hakkı'nın; hâtıraları öylesine yüklü ki, bazan konuşurken duruyor, çok gerilerde kalan heyecanlarını, korkularını, sevinçlerini kafasında bir iki çeviriyor, ağır ağır konuşuyor:

— Yıl 1931, dedi. Gözleri azıcık dalgındı. İlk defa sivah - beyaz formayı giyerek sahava çıktım. Neden mi sivah - beyaz formayı givdim? Rahmetli Şeref'in yüzünden tabii

— Yani rahmetli Şeref mi, sizi takıma aldı? diye sordum.

Etli yüzü yayıldı:

— Ben, o yıllarda Haliçoğlu Askeri Lisesi'nde talebeydim. Hem de sınıfın birincisiydim ha; mektebin gözdesiydim. Rahmetli Şeref, her nasılsa beni mektep takımında futbol oynarken görmüş, işte o günden sonra peşimi bırakmaz oldu. Nihayet allem etti, kallem etti, mektebe olan tazminat borcumu bizzat ödeyip, beni Beşiktaş'a aldı.

— Demek sivah - beyaz renklere bu kadar âşıksınız? diye gülümsedim.

— Bu bir şey mi efendım, bu bir şey mi? Haliçoğlu Askeri Lisesi'nden ayrıldıktan sonra tahsilime devam ettim, bu arada da, Beşiktaş takımında futbol oy-

nadım. Liseyi bitirip hukuka girdim, burayı da bitirince hâkimlik stajıma başladım. Ama hâkimlik etmedim, siyah - beyaz, beni bütünüyle sarmıştı, bir maça çıkmasam, topu kaleye doğru sürmesem, içimde bir şeylerin eksildiğini duyar gibi olurdum. Biz işte böyle Beşiktaşlı'ydık, sadece renk için, kulüp için çalışırdık.

—Biliyorum, nice tatlı, acı hâtıralarla dolu kalbiniz. Her maçta heyecanlanırsınız ya, ama en çok sizde iz bırakan oyunları anlatır mısınız?

Baba Hakkı, başını pencereye çevirip gözlerini kıstı; belli ki, hafızasını eşeliyor gene, en renkli, bir anı yakalamaya çalışıyor.

— Bir Başvekil Kupası'nı kazanışımız vardı, dedi. Yıl 1940 - 41: Ankara'da Maarif Kupası için karşılaşma yapmışız; İstanbul'a dönduk. Fenerbahçe ise, Ankara'da kaldı. O sırada Fenerbahçe'nin fahri reisi olan rahmetli başvekil Saraçoğlu, Başvekil Kupası'nı ihdas etmiş. Maç için tekrar Ankara'ya gittik; düşünün Fenerbahçe bir hafta dinlenmiş; o gün 19 mayıs stadyomunu göreceksiniz. O devre göre rekor bir kalabalıktı. Hiç unutamadığım maçlardan biriydi [illegible] Fener'i 4 - 1 yendik. Hele Şükrü'nün [illegible] nerden bir gol atışı vardı... Ya Harbokulu ile maçımız? En kuvvetli takımlardan biriydi Harbokulu; birinci devre 3 gol yedik; ikinci devre taktik değiştirdik ve 6 gol atarak sahadan 6 - 3 galip ayrıldık.

— Şampiyonluğunuz, dedim. Beşiktaş'ın şampiyonluğu... Anlatın onu da, kupalar alışımızdan bahsedin.

— En tatlısı, üstüste 5 yıl şampiyon oluşumuzdur, 1939'dan 1944'e kadar. Altıncı yıl da şampiyonduk ama, o sene averaj ihdas ettiler, Güneş şampiyonluğu aldı. Her maçı heyecanla oynardık, bizim için ufak takım, büyük takım yoktu, maksat güzel oyunlar çıkarmaktı. Hep centilmence oynardık. Sonra bir şey daha söyliyeyim, siyah - beyaza öylesine âşıktım ki, futbole yeni başladığım senelerdeydi o zamanki milli takım antrenörü olan İngiliz, bana Arsenal kulübünden teklif getirdi, hattâ istersem tahsilime Oxford'da da devam edebilecektim, bunu da reddettim. Biz, maddi menfaat için oyun oynamazdık.

— Bugünkü durumdan da kısaca bahseder misiniz?

—Futbol kimseye bâkî değildir, diye gülümsedi. 1947'de futbolu bıraktım, 1960 yılına kadar idarecilik yaptım. Futbol «eko-

1924 yılında İstanbul Şampiyonu olan Beşiktaş, ilk defa yapılan Türkiye birincilikleri için Ankara'da karşılaşıyor.

lize» edilmeden Türk futbolunun kalkınması imkânsızdır. Birçok yıldız takım ve genç takım yetiştirilmelidir. Yüklü paralarla transfer futbolumuzu kurtarmaz.

— Uzun yıllar Beşiktaş Kulübü'nün başkanlığını yaptınız. Beşiktaş, sadece futbolde değil, sporun çeşitli alanlarında memleketimize hizmet etmiş bir kuruluşumuzdur. Öbür alanlardaki çalışmalarınızı da anlatır mısınız?

— Beşiktaş Kulübü, kuruluşundan beri atletizm, güreş, boks, halter, aletli ve aletsiz jimnastik, voleybol ve basketbol gibi spor dallarında kıymetli gençler yetiştirmiştir. Hele güreş, diyebilirim ki, ilk güreş karşılaşmasını biz, Beşiktaşlılar tertipledik. Yıl 1910; Kurtdereli Mehmed Pehlivanla, Macar güreşçi Çaya arasında, Taksim'de bir müsabaka tertipleniyor, Beşiktaş kulubü de bu profesyonel karşılaşmadan önce, ilk defa, amatör greko - romen müsabakaları duzenliyor. Beşiktaş'tan Kemal Bey ağır siklet, Mehmed Fetkeri orta, Ahmed Fetkeri de hafif siklette şampiyon oluyorlar. Eskrimde de genç Beşiktaşlılar, Fuad Balkan'ın gayretleriyle birçok birincilikler almışlardır. Voleybolde de öyle; yıllarca kız ve erkek voleybol takımlarımız hayli ter doktürmüşlerdir.

BAKAN TAL'AT ASAL

Beşıktaş kulubünün bugünkü başkanı genç bir avukat: Tal'at Asal. Aynı zamanda milletvekili ve AP'nin genel idare kurulu üyesi. İki yıldır da Beşiktaş kulubünün başında... Her Beşiktaşlı gibi o da [illegible], Kara Kartallar yuva[illegible] ilgi çekici duşünceleri var: [illegible] uzun ve zor bir yarış başlamak üzeredir, diyor. Her yıl olduğu gibi bu yıl da bu yarışa ipi, birinci olarak göğuslemek için katılıyoruz. Benim inancım odur ki, Beşiktaş gibi büyük bir kulüp için, gerçekten gurift problemlerin olduğu ortamda 2 yıl içinde büyük mesafeler alınmıştır. Kadromuz Türk futbolünün iyi elemanlarına sahiptir, bu yıl zafer bizim olacaktır

Kulübden çıkıp Beşiktaş'taki Barbaros [illegible] yürürken, «Renk aşkı, in[illegible] nasıl da üstün bir kudret veriyor» diye düşünüyordum

Besiktas futbol takımı, ilk defa yurt dışı seyahatinde gittiği Sofya'da

250 Yıl Sular Altında Kaldıktan Sonra

Kurtarılan Hazine

Yazan: Kip Wagner
Çeviren: Aydın Dokur

BATIK hazineler... Ne sihirli bir kelimedir bu; sanırım, korsanların yağmaladıkları hazineleri, ürpertiyle aklından geçirmeyen bir insan yoktur.

Büyük İngiliz romancısı Robert Louis Stevenson'ın «Hazine Adası» adlı eseri pek çok kişiyi hayal âlemine götürmüştür. Halbuki o kadar uzağa gitmeye hacet yok, bugün en büyük batık hazinelerin Florida sahillerinde bulunduğu bilinmektedir

Bundan 250 yıl önce, büyük bir Ispanyol donanması Amerika'ya doğru yola çıkmıştı; Florida sahillerinde korkunç bir fırtınaya tutuldu; koskoca filo olduğu gibi sulara gömüldü

Gemiler çok büyük bir hazineyi taşıyorlardı; içlerinde neler yoktu ki: Kral V. Felipe'nin armasını taşıyan on binlerce altın sikke, kıymetli Çin porselenleri, nefis elmas ve zümrüt yüzükler, mücevherler, altın kolyeler, bilezikler.

ARAŞTIRMALAR BAŞLIYOR

On yıl kadar önceydi, bir kitapta okumuştum. Bunun üzerine hemen araştırmalara başladım. Benimle birlikte birkaç hazine arayıcısının da bu büyük batığın peşinde olduğunu biliyordum. Az buz da değildi hani; yaptığımız hesaplara göre batıkta 15 milyon dolar değerinde kıymetli eşya vardı.

Yalnız garip bir tesadüf, daha önce yaptığım araştırmalardan elde ettiğim altın sikkeler, bunların en geç 1715 yılında basıldığını gösteriyordu. Zaten bundan dolayı bu batık hazinenin ünlü İspanyol donanmasında bulunduğunu tesbit etmiştim.

İspanya o devirlerde, yılda iki defa Amerika'ya büyük donanma yolluyordu. Biri Meksika körfezindeki Veracruz'a, öbürü de daha kuzeye gidiyorlardı. Sonra bu iki filo Havana limanında buluşurdu.

Haziran ayında Meksika körfezinde korkunç fırtınalar olur, dalgalar dağ gibi geminin güvertesini aşar; fırtınadan kurtulmak mucizedir âdeta.

İspanyol filosuna mensup gemiler, 50 metre boyunda büyük savaş tekneleriydi, her biri 50 - 60 topla donanmıştı, zaten hamulesi de çok kıymetli hazineden ibaretti.

TARİHLER NASIL YAZIYOR?

Kitaplar büyük İspanyol filosunun fırtınayla nasıl battığını uzun uzun anlatır; yıl 1715, temmuzun 31'i. Gemiler Ameri-

ka'ya yaklaşıyor ama, ufukta kara kara bulutlar toplanmıştır. Birden tayfun patlak veriyor. Haykırış, sağa sola koşuşma. İspanyol tarihçisi Fernander Duro, olayı şöyle anlatır:

«Filoya General Ubilla komuta ediyordu. Dalgaların gemi güvertesini aştığını gören general, durumun nezaketini anladı ama iş işten geçmişti: İlerde farkedemedikleri mercan adalarına dindirdiler, koca gemi, içindeki 225 kişiyle birlikte sulara gömüldü.

«Filodaki öbür 12 gemiden ancak biri kurtulabildi. Urca de Lima, iki küçük tekne, Echeverz, Nuestra Senora de la Concepcion, La Holandesa, La Francesa ve San Miguel bütün tayfalar ve hazineyle sulara gömüldüler.

Gemideki altınlar, mücevherler, Havana'daki Don Juan del Hoyo Solorzano'ya gönderiliyordu. Gaye, Amerika'da harekete geçecek İspanyol kuvvetlerine para yardımıydı.»

HAZİNE MERAKLILARI

Batık gemilerin peşinde birçok meraklı vardır; bu meraklılar da yıllardan beri batıkların bulunduğu sulara dalar, bulabil-

Fırtınaya tutulan İspanyol filosundan bir geminin temsili resmi.

2176 küçük parçadan yapılmış altın bir zincir, bulunan hazinenin arasındaydı.

dikleri parçaları çıkarmaya çalışırlar.

Bir İngiliz hatırlarım, beş parçalık bir filo ile bu İspanyol hazinesini aramaya başlamıştı, ama pek bir şey bulamadı.

Bu arada kitapları araştırırken elime 1774 yılında yapılmış bir harita geçti. Bernard Romans adında biri tarafından çizilmişti ve Florida açıklarına kırmızı bir çarpı işareti koymuş: «1715 yılında batan İspanyol donanmasının bulunduğu yer olarak tahmin ediliyor» demişti.

Haritayı ve Bernard Romans'ın işaretini dikkatle inceledim. Tanıdığım kaptan arkadaşlarla konuştum. Sonunda, 250 yıl önce batan büyük hazineyi aramaya karar verdik.

Teknemiz o kadar büyük değildi, 12 metre falandı, yalnız cihazlarımız çok moderndi ve usta gemiciler almıştım yanıma. Sonra hep birlikte gemimize ad koyduk: Sampan.

Gerekli izini aldıktan sonra yola koyul-

Batık hazineden çıkarılan altın sikkeler.

duk. İlkin Sebastian koyunda demirledik, teknemizdeki dalma cihazlarını gözden geçirdik, hepsi mükemmeldi, arkadaşlar birkaç dalış yapıp denediler.

Derken asıl araştırma dalışları başladı. Önceleri pek ümitli değildik hani; genç dalgıçlardan Michael Hrebec, birkaç defa dalmış ama bir türlü asıl aradığımız parçaları yahut ona yakın eşyayı çıkaramamıştı.

İLK BELİRTİLER

Birkaç gün böylece geçti; sıcak güneşin kavurduğu yüzlerimizde ciddî çizgiler beliriyordu. Öyle ya bunca masraf boşa mı gidecekti?

Dalgıçlarımızdan Luo Ullian bir sabah:

— Müsaade ederseniz bir de ben şansımı deneyim, dedi. İyi ya deyip, dalmasına izin verdik. Lou, o gün ve ertesi gün iki, üç dalış yaptı; sonuç hiç de umduğu gibi çıkmadı. Eli boş döndü her defasında.

Bir öğle üstüydü; kavurucu sıcaktan kurtulmak için tentenin altında oturuyor, havanın azıcık serinlemesini bekliyorduk. Lou, dalma cihazını hazırladı, sonra yavaşça sulara gömüldü.

Bütün araştırmalarımıza rağmen hiç bir ip ucu yakalamadığımız için canım sıkılıyordu; 15 milyon dolar değerindeki hazinenin hayaline dalmışım. Birden, sularda bir baş göründü: ağır ağır güverteye çıktı, başlığını çıkardı. Yorgun olduğu halinden belliydi. Kaptan usulca:

— Ne haber Lou, dedi. Neler var aşağıda bakalım?

Lou, kauçuk heybesini güverteye boşalttı. Sıngırtıyla 11 parça altın yayıldı güverteye, çil çil altınlar...

Hemen koşup avuçladım birkaçını, dikkatle baktım:

— Tamam, bulduk, diye haykırmışım. İşte bunlar, bakın görüyor musunuz, V. Felipe'nin arması var arkasında.

Artık günlerimiz kesif bir faaliyet içinde geçiyordu; usta dalgıçlar, gençler, hattâ hepimiz birer, ikişer dalıyor, dipleri

dikkatle araştırıyorduk.

Bulduklarımız yavaş yavaş güvertenin büyük bir kısmını doldurmaya başlamıştı; içlerinde neler yoktu ki, kolyeler, yüzükler, kırık vazo parçaları. Ama en önemlileri, V. Felipe'nin armasını taşıyan altın sikkelerdi. Onları hepsinden ayrı büyük sepetlere koyuyorduk.

Bazen dalgıçlarımız büyük toplara rastlıyorlardı, tabiî onları dipte bırakıyorduk. Bazen de, sepetle çıkaramıyacağımız eşya buluyorduk; asıl güç olan, onların tekneye çıkarılmasıydı. Kalın halatlar sallandırır, güçlükle eşyaları yukarı çekerdik.

Bu arada, hazine bulduğumuz duyulmuştu; üniversiteyle, müzeden birer mütehassıs yolladılar. Zaten biz de buluntuları ilmî bir incelemeden geçirmek, ilerde takip edeceğimiz yolu daha iyi tayin etmek istiyorduk.

10 MİLYONLUK HAZİNE

Gene bir sabahtı, usta dalgıçlarımızdan Dan Thompson cihazını hazırlayıp daldı. Çok geçmeden suların üstünde başı göründü:

— Kalın bir halat verin, dedi, yüklü bir şey yakaladım.

Hemen kalın bir naylon halat verdik. Dan tekrar daldı. Merakla güverteye toplanmış, aşağıdan Dan'ın vereceği işareti bekliyorduk.

Neden sonra, Dan, çekin işaretini verdi, kalın naylon halata asıldık; çektik, çektik, bir yandan da, «amma ağır şey ha, içinde ne var acaba?» diye düşünüyordum.

Derken, halatın ucuna bağlanmış kocaman bir sandığı çekip güverteye aldık; heyecanla içini açtık: İçinde biraz kararmış gümüş paralar vardı. Mübalâğasız sandığın ağırlığı 30 - 40 kilo kadardı.

Bunun üzerine Dan, yanına iki yardımcı alıp bir defa daha daldı. Bu sefer de, az önce çıkardığımız sandığın bir eşini çıkarmasınlar mı? Hem de yine aynı ağırlıkta

Dalışlar; batıkların çıkarılıp sınıflandırılması bir hayli zamanımızı almıştı. Kaptan:

—Ya elimizi çabuk tutalım, dedi, yahut bu işi yârıda bırakmak zorunda kalacağız.

— Neden? diye sordum.

, Tam fırtına mevsimine giriyoruz, buranın tayfunları da korkunç olur hani, batan İspanyol donanmasını unutma.

Bunun üzerine dalışları sıklaştırdık. Hafta sonuna doğrudu, Rex Stocker dalışını yapmış, biz de güvertede onun çıkmasını bekliyorduk. Derken Rex çıktı. Yüzündeki kalın gözlükleri fırlatıp sevinçle:

— Bak ne buldum, diye hayırdı.

Torbasından çıkardığı 1 metre uzunluğunda, som altından yapılmış yılan heykelini bize uzattı. Üzeri renk renk taşlarla bezenmişti, güneşte ışıl ışıl pırıldıyordu.

Bir zaman nefesimizi tutup, hayran hayran onu seyrettik. Tabiî bu bize ayrı bir kuvvet verdi.

İki hafta sonra koydan ayrıldığımız vakit, batıktan çıkardıklarımızı bir toplayalım dedim. Aşağı yukarı değeri 1 milyon doları buluyordu.

Kaptanın uyarmasına uyup, araştırmalarımızı ertelemeseydik, kim bilir daha neler çıkaracaktık.

Artık kısmet, önümüzdeki mevsim deyip, Florida'ya doğru yola koyulduk.

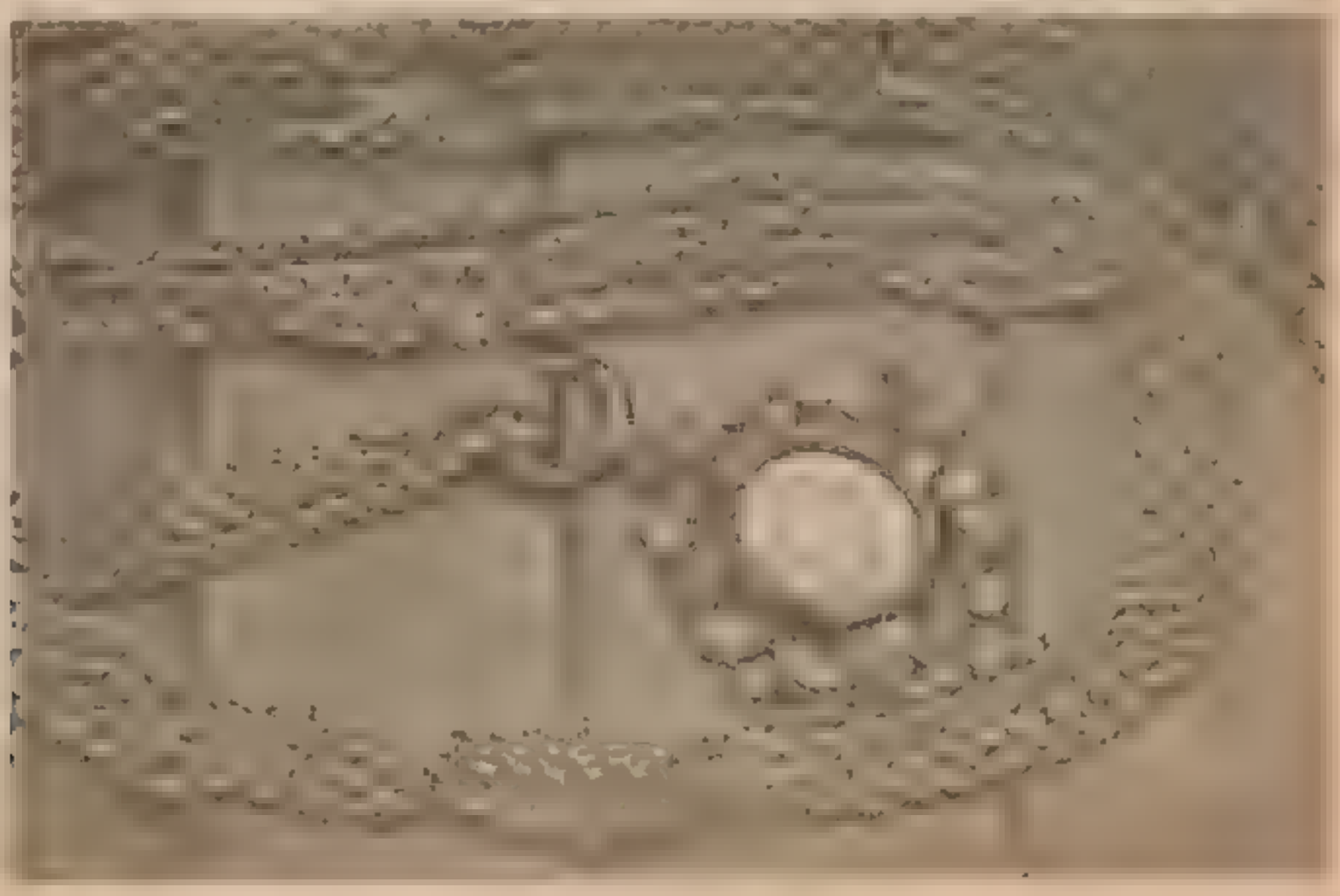

Dalgıçların sular altından çıkardığı nefis bir kolye.

Türkiye Kaleleri

Fotoğraflar : Samih Tepeciklioğlu

Türkiye'nin birçok köşesinde güzel kaleler vardır. Bunların yol üstünde olanları ekseriyetle bilinir. Bazısı da sarp kayaların tepesinde veya yoldan bir hayli uzaktadır. Bu sayfalarımızda yurdumuzdaki bütün kaleleri okuyucularımıza tanıtmaya devam ediyoruz.

Gümüşhane'deki Kalecik kalesi (sağda). Bayburt kalesi (solda). Adana'daki Yılanlı kale (aşağıda).

Kaşot Metropolitinin Gizli Raporu

Yunan Mezalimi

Yazan: Sadi BORAK

KAŞOT Metropolitinin Türkiye'ye sığınarak 1869 yılında Bâbıâlî'ye sunduğu, tercümesi, Üniversite Kütüphanesi yazmaları arasında bulunan gizli rapor, ifşa ettiği olaylar bakımından pek dehşet vericidir.

Yunanlılar'ın, «megalo - idea» sının sınırları Istanbul'a kadar dayanır. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için de azınlık halinde bulundukları yerlerdeki Türkler'i ya hicrete mecbur etmek, ya da fırsatını buldukça imha etmek için planlı bir şekilde hareket ederler. Bu, onların, ta beşikten itibaren çocuklarına aşıladıkları millî davalarıdır. Kaşot Metropolitinin raporundan aşağıda vereceğimiz örnekler de bunu teyit etmektedir:

İLK TÜRK KANI:

«... Mayıs ayı içinde maktu verginin tahsili için Rodos'tan özel mübaşir geldi. Rum ileri gelenleri toplanıp Girit meselesi halledilmedikçe (yani, Yunanistan'a ılhak edilmedikçe) vergi verilmemesini karar altına aldılar. O aralık ben Rodos'a gidip bu meseleyi mutasarrıfla görüştüm. Bunun üzerine Kaşot Adası dimarhosları (belediye başkanları) davet edildi. Fakat belediye başkanlarının ikisi Şira'ya kaçtı, biri de kaçarken yakalanıp Rodos'a götürüldü. Bu esnada bir İslâm tacirini Kaşotlular'ın katlettiğini ve maktulün mallarını yağma ettiklerini duydum.

«Kaşot ve Kerpe Rumları Yunan Kralına hitaben bir dilekçe yazmışlardı. Atina'dan gelmiş olan bir subay delâletiyle gönderdikleri bu dilekçede Türkiye tabiiyetini kabul etmediklerini, Yunanistan'a ilhakı istediklerini anlatıyorlardı. Benim de dilekçeye imza etmekliğimi istedilerse de reddettim. Bu yüzden bana karşı olan düşmanlıkları arttı.

İşte bu sıralarda Girit fesadının elebaşılarından Yunanlı Gradyoti'nin biraderi Kaşot'a geldi. Bu adam, benim iznim olmadığı halde papaz Kanaki vasıtasıyle Kaşotlu bir kızla evlendi. Yapılan düğünde, esir etmiş oldukları bir Türk neferini ağaca bağladılar. Düğüne davetli bulunanlar bu Türk askerini nişangâh diye kullanıp uzaktan tüfekle ateş ederek öldürdüler.

ŞİŞELERE DOLDURULAN TÜRK KANLARI

«Kaşot ve Kerpe adalarında eşkıyanın kazanması ve İslâmlar'ın mağlûp olması için dualar okunmakta, dinî âyinler yapılmaktaydı. Bu arada Osmanlı tab'ası olan halk, Yunan kralından «kralımız» diye bahsetmekteydiler.

«Aralık ayının on birinde Kaşot ileri gelenleri kaçırıp öldürdükleri Müslümanlar'ın kanlarını şişeler içine doldurup bunları «Türk askerinin kanıdır,» diye her tarafta dolaştırıp yerli Rumlar'dan para topladılar. Para verenlere, bu kandan bir miktar yere döküp çiğnetiyorlardı.»

Kaşot ve Kerpe adaları metropolitinin bu gizli raporu, ibret ve ciddiyetle üzerinde eğilmemiz gereken birçok entrikaları bütün çıplaklığıyle gün ışığına çıkarmaktadır.

Atina'dan idare edildiği kadar Rusya'dan da beslenen bu fesat yuvaları, metropolitin ifşaatında da görüldüğü gibi, sistemli surette devam etmektedir. Gemilerle harp malzemesi gönderiliyor, bunlar adanın her tarafına dağıtılıyor, silâhlandırılan eşkıyalar, Makarios'un o günkü meslektaşları tarafından kışkırtılıyor. İş, bununla da kalmıyor, silâhsız ve müdafaasız sivil Müslüman halk, yedisinden yetmişine kadar her türlü işkencelerle öldürülüyor, sağ kalabilenler canından bezdirilip göç etmeye zorlanıyordu.

Yine Metropolitin ifşaatına dönelim:

«Aralık ayının on üçünde Sfakya'dan menzil kayığı geldi. Fotyos adındaki rahip, Kaşot'tan Kerpe'ye, Kerpe'den Rodos'a, oradan Sumbeki'ye geçerek Şira'ya döndü. Aynı günün akşamı Şira'dan Ka-

şot'a geldi. Gemi, neşe bağırtıları arasında Girit'in Yunanistan'a ilhak olunduğu haberini getirdi. Yerli Rumlar toplanıp Türkler aleyhinde ağızlarına geleni savurdular. Papazlarla mahut Sfakya Piskoposu, Türk bayrağını yerlerde sürüyerek köyleri dolaştılar, haberi bütün ahaliye yaydılar. Kiliselerde âyinler yapılıyor, paralar toplanıp Atina'ya yollanıyordu.

Adanın Müdürü Şefkatî Ağa, bu taşkınlıklardan endişe etmiş, evinden çıkmayıp ortalarda görünmemişti. Kaşot eşkıyası ateş yakıp Kerpe'ye işaret verdiler. Bunun üzerine orada da şenlik ve çılgınlıklar aldı yürüdü.

«Ocak ayı içinde Girit'ten gelmiş olan bir Kaşot kayığında bir İslâm yolcusu vardı. Bu yolcuyu geceleyin katledip denize attılar. Ertesi günü de cesedini sudan çıkarıp türlü hareketlerle memleket içinde ve sırık üzerinde gezdirdiler.»

Dini görevini siyasete âlet etmediği ve Yunanistan'dan gelen siyasi emirlere karşı mukavemet ettiği için ölümle tehdit edilen ve Türkiye'ye kaçarak Bâbıâlî'ye gizli bir rapor sunan Kaşot Metropoliti, raporuna şöyle devam ediyor:

«Kaşot'un karantina memuru, vazifesini bir Yunan memuruna devredip Rodos'a gitti. Rum ileri gelenlerinden Fondeli, birtakım eşkıyayı başına toplayarak Menesti tâbir olunan yere geldiler. Yanlarında bir hayli askerî malzeme ve ele geçirdikleri dört de Müslüman askeri vardı.

Bu esir İslâm askerlerinin kanlarıyle barutları buladılar. Sonra da arkalarına doldurdular. Ve ateşe verip hepsini telef ettiler.

«... Mart, nisan aylarında, yanında ayrıca iki vapur olduğu halde on Yunan gemisi Yunanistan'dan ve Adalar'dan Girit'e mütemadiyen sivil kılıklı askerler çıkardı. Bunlar, Ada'da çıkarılacak karışıklıklara katılacak, silâhlarıyle Türk köylerini basacak ve icabında Osmanlı askerleriyle mücadele edecek eşkıyalardı. Bu adamlar, bir yandan da Girit'te Yunanlılar'ın ne kadar çok olduğunu ispat eden kalabalık olarak kullanılacaklardı.»

«Mayısın 21'inde Konstantin adında bir Sumbekili papas Kerpe'ye çıkıp yanıma geldi ve benimle gizli bir konuşma yapmak istedi. Hemen söze başlayarak Yunan devletinin Mezahip Nezareti'nin kendisine verdiği talimatı gösterdi. Oniki Adalar ahalisini karıştırmak için Yunan devleti tarafından gönderilmiş olduğunu söyledi. Bu talimatı ve diğer belgeleri gözden geçirince anladım ki söyledikleri doğrudur. Bu adamın hemen yakalanarak Rodos'a gönderilmesini Müdüre tavsiye ettim. Fakat Müdür buna cesaret edemedi. Bu papas ertesi günü firar etti.

«Mayısın 26'sında Kerpe'den Rodos'a geçerken Halki Adası'na uğrayıp muteber tüccardan Yunanlı Pepino ile görüştüm. Bu zat, evinde, bana Rodos'taki Yunan konsolosunun birkaç mektubunu gösterdi. Bu mektuplarda, Ege adalarının kurtarılmaları vakti yaklaştığı, gerekli tedbirlerin alındığı şu sıralarda tarafımızdan dahi İane gönderilmesi lâzım olduğu, gerek Sakız'da, gerek sair adalardaki tahrikler tamamlanmış olduğundan bizim de hazır olmaklığımız icabettiği belirtiliyordu.

RUMLAR, HALKI KANDIRIYOR

«Haziranın sonlarında Şira'dan Kerpe'ye üç Yunanlı zabit gelip Kerpe'den Kemos adındaki Kocabaşıyı alıp Sumbeki'ye geldiler. İçlerinden Iskaron adındaki Yunanlı subay Rodos'a gelip Yunan konsolosunu alarak yine Sumbeki'ye döndü. Bunlar Sumbeki'ye geldikleri zaman bir meclis kurdular ve bir dilekçe hazırlayarak Rodos'ta oturan Kaşotlu Onidi vasıtasıyle Istanbul'da Rusya Sefareti'ne gönderdiler.

«Daha sonra Yunan devleti adına altmış bin drahmilik bir istikraz açılıp bu para «iane» namı altında derhal bunlara teslim edildi.

«Sakız'da bulunan fesat komitesi memuru Papas Yorgi, Rodos'a gelip köyleri dolaştı ve Yunan konsolosu ile görüşüp yine adasına döndü.

«Vilâyet Muavini Lahavri Efendi, Rodos'a geldiği zaman Yunan konsolosu — Atina'dan aldığı talimat gereğince — Adalar'ın ileri gelenleriyle görüştü. Sumbeki manastırı başrahibi ile müştereken vardıkları karar üzerine umum adaların idarecilerine hususî adam gönderdiler. Bu adam, aldığı talimat gereğince Adalar idarecilerine, her ne suretle olursa olsun Osmanlılar'ın ileri sürdüğü şartların kabul edilmemesini telkin etmiştir. Bunlar ahaliyi şöyle inandırdılar:

«Bâbıâli'nin ilân etmiş olduğu yeni teşkilât Akdeniz adalarına tatbik olunup ahali tarafından kabul olunursa Girit'in kurtuluşu mücadelesi Avrupa'ca tutulmaz. Çünkü Girit ahalisi Osmanlı hükümetini kabul etmeyip Yunanistan'a katılmak için bu kadar can telef etmekteyken; Avrupa devletleri Girit'in Yunanistan'a ilhakı için bu kadar çalışırken Akdeniz adaları yeni teşkilâtı kabul ederlerse Avrupa hükümetleri, Girit'in Osmanlı idaresinden koparılması mücadelesinden el çekecekleri âşikârdır.»

60 Yıl Önceki Türkiye

«Le Petroquet — Papağan» mizah dergisinin 30 ağustos 1908 tarihli nüshasından alınan yukarıdaki karikatür henüz Meşrutiyeti ilân eden Türkiye'nin durumunu ifade ediyor. İhtiyar Osmanlı İmparatorluğunu teşkil eden ağacın önce bir dalında, nazik meşrutiyet (demokrasi) kuşu ötüyor. Avrupa devletleri de bu kuşu se[illegible] [illegible] silâh [illegible] ateşliyen avcılar [illegible] Ağacın dibinde bu koca olamamak [illegible] Türk devletinden yeni [illegible] koparmak [illegible] Avusturya - Macaristan İmparatorluğu Selânik'i ve diğer büyük devletlerin hepsi [illegible] İspanya ve Belçika bile yağmadan pay almak hevesi içindeler.

Formoza'nın Tarihî Abideleri

Yazan: Dr. Gülçin Çandarlıoğlu

Formoza'da tarih incelemeleri yapan arkadaşımız, Milliyetçi Çin'in vatanı olan bu 36000 km.²'lik adayı karış karış dolaştı. Bu yazısında, seyahatının intıbalarını anlatıyor.

FORMOZA, (Çincesi Tai - wan = Güzel Ada) adasını çepeçevre dolaşmak imkânı çıkınca, doğrusu çok sevindim. Çünkü bu sayede Milliyetçi Çin'in topraklarını adım adım gezmem mümkün olacaktı. Seyahate Ziraat Fakültesi talebeleriyle beraber çıkmam bir bakıma şanssızlıktı ama ben yine de ülkenin tarihi köşelerini incelemekten geri durmadım. Seyahati otobüsle yaptık. Otobüsün 43 yolcusu arasında tek ecnebî bendim. 8,5 saat süren ilk günkü yolculuğumuz sırasında daha çok tarım merkezlerini gezdik. O akşam Gu - Guan'da konakladık. Gu - Guan, tabiî sıcak suyu olan bir dağ köyü. Kaplıcaya gelenler çok olduğu için, köyde büyük oteller yapılmış. Tabii bizler de o akşam banyomuzu aynı sıcak su ile yaptık. Ertesi sabah 7.30'da hareket ettik. Otobüsümüz dağlara tırmanmaya başladı. Saat 10'da da Fu Şu çiftliğinde durdu. Dağ başında şipşirin bir çiftlik.

Aynı günün akşamı 16'da da Tien Hsiang'a ulaştık. Tien Hsiang, doğu - batı dağ yolunun en güzel köyü... Buradaki pagoda hem meşhur, hem de dağlar arasında şahane bir manzarası var. Otobüsten indikten sonra, herkes istirahat etmeyi düşünürken biz birkaç arkadaş çantalarımızı otele bıraktığımız gibi pagodayı ve büyük mâbedi görmeye koştuk; o güzelliğe o kadar dalmışık ki, akşam yemeğine bile geç kaldık. Yemekten sonra arkadaşlar aralarında eğlenirken, ben erkenden uyudum. Çunku ikinci gunkü yolu yürüyerek geçecektik. Ertesi sabah 7.30'da hep beraber yürümeye başladık. Önce köyü bir kere daha dolaştık. Koyun kurucusu olan Tien Hsiang'ın heykeli olan meydanı, pagoda ve mâbedi tekrar gezdik. Pagoda ve mâbet Tien Hsiang adına yapılmış, köy de ismini ondan almıştır. Buradaki el sanatları, mermer işçiliği çok ince ve güzel. Hem de üstelik ucuz olduğu için buraya hususi surette alışverişe gelenler pek çok

Bu yol, Formoza'da tabiatın en güzel olduğu yerdir diyebilirim. Yolun en güzel

Kai - Yuan mâbedi, Çin mimarisinin tipik hususiyetlerini aksettiren bir yapıdır.

Scribd

Pillow dağındaki Pi - Un mâbedinin giriş kısmı.

parçası da muhakkak ki Tien Hsiang ile Çang Çung köprüsü arasındaki kısımdır. Burada tüneller, köprüler, akar sular, zevkle yapılmış durak yerleri, pagodalar, pırıl pırıl parlayan kayalar, dört mevsim yeşil olan ağaçlar, kuş sesleri... Her halde tabiattan daha fazlasını bekleyemeyiz.

Yürümeye başladıktan 5 saat sonra yani 12.30'da Çang Çung köprüsüne gelebildik, yemek yedikten sonra tepedeki bir mâbedi görebilmek için 335 basamak tırmandık. Mâbet ve manzara çok güzeldi.

Bütün yorgunluğumuz geçti. Saat 15'te oradan ayrılıp otobüsle tekrar yola çıktık. 15.30'da da o geceki konak yerimiz olan Hua Lien'e geldik. Ve burada tertemiz, havadar, geniş bir yurtta misafir olduk. Artık Pasifik Okyanusu kıyılarına ulaşmıştık. İstirahat etmeyi kimse düşünmüyordu. Çantalarımızı yurda bıraktığımız gibi soluğu deniz kıyısında aldık.

Ertesi gün mağara içindeki mâbetleri ile meşhur Ba hsing dung'a geldik. Mağaraların derinliklerindeki bu mâbetlerin daha sessiz ve huşu verici hali, heykellerin daha heybetli bir görünüşü var. Oradan Tai - dung'a gittik. Arkadaşların her biri kasabanın bir tarafına dağılırken, ben de uzaktan kulesini gördüğüm mâbetleri görmeye gittim. Buradaki pagoda hakikaten bir şaheserdi. En üst katına çıkarak kasabayı kuşbakışı seyrettim.

Akşamı yemekten sonra da, dağlı kabilelerin halk danslarını seyretmeye gittik. Bizim yazlık sinemaları andıran küçük bir tiyatro. Yalnız sahne ortada, koltuklar, onun etrafına dizilmiş vaziyette. Formoza'nın en ücra köşelerinden birindeki bu dağ köyünde hayatımın en heyecanlı ve en mutlu günlerinden birini geçirdim.

Formoza'ya geldiğimden beri, Türkiye Büyükelçiliği'nde ve benim odamda bulunanlardan başka Türk bayrağı görmemiştim. Tiyatroya girer girmez gözüme ilk ilişen şey, çeşitli milletlerin bayrakları arasında Türk bayrağının bulunmasıydı. Kendimi tutamıyarak «Türk bayrağı» diye bir çığlık attım. Sevinçten gözlerim dolu doldu. Bütün seyirciler dönüp bizim tarafa baktılar. Arkasından da tabiî Türkiye'ye dair bir sürü sualler sordular.

Yerli kabilelerin dansları çok hızlı, çok hareketli. Musikileri de çok ahenkli. Ellerinde ve ayaklarında madenî boncuklardan bilezikler var. Dans ettikçe, onların çıkardığı sesler de müziğe ayrı bir hava, vahşî bir güzellik veriyor. Yerli bir kızın yaptığı ateş dansı ve yaşlı bir adamın yaptığı kartal dansı hakikaten görülmeye değer orijinal şeylerdi.

Do - Sien mâbedindeki Buda heykeli (solda). Kuan - tsu - lin mâbedinin cepheden görünüşü (sağda).

Ertesi gün 10.30'da suptropikal bölgenin tipik ağaçlarını ihtiva eden Kandin Parkı'na geldik. Eskiden deniz olan bu bölge, bugün denizden otobüsle bir saatlik mesafededir. Burada, Afrika'nın balta girmemiş ormanlarının havasını bulabilirsiniz.

Çok büyük ve karışık bir yer. Kaybolmak işten değil. Bu sebeple burada büyük gruplar halinde ve bir kılavuzun rehberliğinde dolaşılıyor. Parkın en yüksek tepesinden üç denizin kucaklaşmış olduğu Formaza'nın en güney noktası Oluan-pi'yi doya doya seyrettik. Öğle yemeğini de bu parkta yedikten sonra, 14.30'da bu vahşî tabiat güzelliğinden istemiyerek ayrıldık.

16.30'da Du - Şin'e vasıl olduğumuz zaman, arkadaşların hepsi alış - veriş yapmak istediler. Ben, uzaktan farkettiğim bir mâbedi görmeye gittim. Dışarıdan diğer mâbedlerden bir farkı yoktu. Fakat içi bir sanat şaheseri, mermer ve tahtalar o kadar ince bir ustalıkla işlenmişti ki burası için rahatlıkla güneyin en güzel mâbedi diyebilirim.

Sonra tekrar otobüse bindik ve 17.30'da da güneyin en büyük liman şehri olan Gav Kwing'a vasıl olduk.

Ertesi, perşembe günü sabah 7.30'da hareket ederek Çung - Hsin pagodasına gittik. Burası bölgenin en büyük, en yüksek pagodası, en üst katından şehri rahatlıkla seyredebilirsiniz.

Saat 11'de de karpostallarda resmini görüp hayran olduğum ilkbahar ve sonbahar mâbetlerine eriştik. 12.30'da oradan ayrılarak tekrar yola çıktık. 13.15'te Taiwan adasının en eski şehri olan Taiwan'a vasıl olduk. Artık seyahatimiz sonuna yaklaşıyordu.

Bu mıntakadaki seyahatimizde daha çok tarım bölgelerini gezdik. Seyahatin son günü bir cumartesiydi. O gün, Taiçung halkevi ile mahallî meclis binasını gördük. Her ikisi de büyük, modern binalar. Bahçeleri gayet bakımlı. 12 - 13.30 arasında Taichung şehir parkı kenarında yemek molası verildi. Taichung'a ait kartpostalların çoğunda bu orijinal parkın resimleri vardır. Aynı gün 15'te, Pa Kua Shan'a vardık. Formoza'daki Buda heykellerinin en büyüğü burada. Bu heykeli temizleyebilmek için arka tarafına yangın merdivenine benzer merdiven yapmışlar. Hele uzaktan o kadar haşmetli bir görünüşü var ki.

16'da Tay - pe'e doğru dönüş yoluna başladık. 21'de de Tay-pe'e dönmüştük. Otobüs bizi vurt kapısına kadar götürdü.

Çin Edebiyatının En Meşhur Aşk Hikâyesi

Liang-Şan-Po ile Çu Yin-Tai

Çin sanatkârları, Çin'in gerçek hususiyetlerini büyük bir başarıyla canlandırıyorlar. İşte bir Çinli opera sanatkârı.

Çu Yin - tai, zengin bir ailenin tek kızıydı. Hem çok güzel, hem çok akıllı olan bu kızın en büyük arzusu okumaktı. Halbuki o devirde kızların okula gitmesi hoş karşılanmıyordu. Chu Yin - tai'nin ısrarlarına dayanamıyan anne ile baba, ona, erkek kılığına girmesi ve bu sırrını kimseye açmaması şartiyle izin verdiler.

Çu, kendisi gibi erkek kılığına giren bir nedimesi ile birlikte yola çıktı. Yolda onlar gibi okula gitmekte olan Liang San - po ile uşağına rastladılar. Bu dost kişi ile çok çabuk arkadaş ve kan kardeşi oldular. Okul sıralarında beraber otırdular. Çalışkanlıkta birbirleriyle yarış edercesine birarada ders çalıştılar. Beraber güldüler, beraber ağladılar.

Böylece 3 yıl geçti. 3 yıl sonra Çu Yin - tai'ın babasından gelen bir mektupta, annesinin rahatsız olduğu, hemen dönmesi gerektiği bildiriliyordu. Liang Şan - po'ya karşı olan sevgisi aşka dönen Çu Yin - tai, gitmeden önce bu sırrını hocalarının hanımına açtı ve yardım etmelerini istedi. Sonra da en güzel günlerini geçirdiği bu yerden istemiyerek ayrıldı

Çu Yin - tai'ın annesinin hastalığı haberi doğru değildi. Babası, onu şehrin valisinin oğlu ile evlendirmek üzere geri getirtmişti

Çu Yin - tai çok üzgündü, büyük bir ümitle Liang Şan - po'nun gelmesini bekliyordu.

Çu Yin - tai'ın kız olduğunu ve kendisini sevdiğini öğrenen Liang Şan - po, onu görmek üzere hemen yola çıktı. İki arkadaş birbirlerini tekrar gördükleri için çok memnun oldular. Fakat Çu Yin - tai, babasına itiraz edemiyeceği için iki sevgili ayrılmaya mecbur kaldılar.

Bu üzüntüye dayanamayan Ling Şan - po veremden oldu. Çu Yin - tai her gün nedimesini göndererek sıhhatini soruyordu. Nedime bir gün onun ölüm haberini getirdi. O anda Çu Yin - tai felce uğradı. Kendi hayatının da söndüğünü hissetti

Düğün günü onun mezarını ziyarete gitti. Ve onsuz hayatın manasız olduğunu, bu dünyada birleşemediklerini söyleyerek ağladı. Ve öbür dünyada birleşebilmeleri için Tanrı'ya dua etti.

Dileği kabul edildi, Liang Şan - po'nun mezarı açılıp kapandı. Ondan sonra da Çu Yin - tai'i gören olmadı. Budist inanışlarına göre onlar bir çift kelebek oldular.

Çin edebiyatının bu meşhur aşk hikâyesi filme de alınmış ve ilk seferinde 6 ay devamlı gösterilen bu filme 3 - 5 kere değil, 40 - 50 defa gidenler olmuştur.

İttihad ve Terakki Nâzırlarından
Ali Münif Bey'in Hâtıraları : 2

Hürriyetin İlânı

Yazan: Taha Toros

Bu fikir, ileride bir ayrılığa sebep olabilir endişesiyle, Tıbbiyeliler telâşa düştüler. Bunun üzerine Tıbbiye'deki arkadaşlar fikirlerini şu suretle hülâsa ederek bildirdiler

Bu gizli cemiyetleri birleştirmek, büyütmek, maksadı, tesis ve gayelerini bir nizamnameye bağlamak uygun olur. Ancak, bu suret-i hareket hafiyelerin gözlerine hedef verebilir. Bu esbabı mucibe üzerinde Tıbbiyeliler müsir idiler. Bizimkiler ise mutlaka bir nizamnameye taraftar olduklarından, işi konuşmak için gizli bir kongre akdi karargir oldu

Nihayet bir kır gezintisi bahanesiyle hep birlikte Anadoluhisarı'na gidildi. 20 - 30 kişi vardık Muhtelif yollardan giderek kasrın civarında toplandık Açık havada bütün dertlerimizi, endişelerimizi, istikbale ait tasavvurlarımızı konuştuk. Konuşmalara namus ve vicdanımıza yemin ederek başladık

O akşamdan itibaren harekete geçtim. Avrupa'dan gelen gizli beyanname ve risaleleri tetkik ederek bünyemize uygun bir taslak hazırladım. Bu nizamname tasarısını gizlice Tıbbiye'de İbrahim Temo'ya gönderdik. Onun, Tıbbiyeliler namına, mütalâasını öğrenmek istiyorduk.

İbrahim Temo, nizamnameyi uygun buldu. İshak Sukûti de Tıbbiyeliler'in görüşlerini bize getirdi. İbrahim Temo, nizamnamemizi ifade ederken en tehlikeli ihtimalleri nazara alarak, çoğalan hafiye takıbatı karşısında bu kâğıdın mektepte ve üzerimde bulundurulmamasını ilâve eylemişti. Nitekim bu yüzden başımıza felâketler geldi (bu kısım ileride anlatılacaktır)

Hazırlanan nizamname tam şeklini aldı. İstanbul'da basılmasına imkân ve fırsat yoktu. Paris'e veya Mısır'a gönderip bastırmak istiyorduk. Bir kopyasını Tıbbiye'den Cevdet vasıtasıyle harice çıkarttık. Diğer nüsha nezdimde kaldı

EVRAKI MUZIRRE İHZAR VE TEVZİİ

Gizli cemiyetin fikirlerini bütün yurda yaymak için iki cepheli çalışıyorduk: 1) Paris'te Ahmed Rıza'nın çıkardığı «Meşveret» ile sair neşriyatın yurda sokulmasını temin. 2) Memleket içinde bazı gazete ve eserler basarak tevzi. Her iki sahada da bütün arkadaşlar fedakârlıkla sistemli surette çalışıyordu

«Meşveret»i imtiyazlı ecnebi postaneler vasıtasıyle postrestan olarak getirtiyorduk. Bu mevzuda İtalyan sefarethanesi ile Mister Salem'in tavassut ve yardımlarını gördük.

Dahildeki neşriyattan hasıl olan varidatı, Paris'deki arkadaşların geçimine medar olmak üzere yollamak imkânlarını da bulmuştuk. Bununla İshak Sükûti meşgul oluyordu.

Yurt dışında ve içindeki neşriyat, cemiyet taraftarlarını artırıyordu. Onun için bütün mesaimizi bu cihete tevcih ettik. Evvelâ rahmetli Ali Şefkati Bey'in eski gazetesi olan İstikbal ihya

edildi. Ahmed Rıza da yazıyordu. Feryad adlı bir gizli gazete kuruldu

Bu gazete İstanbul'da basılacak, fakat sanki Paris'te basılıp da, İstanbul'a geliyormuş gibi bir hüviyet alacaktı

Diğer taraftan, Mizancı Murad Bey'in «Turfa mı, Turfanda mı?» adlı romanı zâdegândan Hamid Bey'in himmetiyle forma forma bastırıldı. Bunu tevzide birlikte çalıştığımız Leskovikli Rauf tevkif olundu. Bu arada hükümet aleyhine yaftalar da ele geçti

MÜLKİYEDE TAKİBAT VE TEVKİFİM

Gizli cemiyetin tarafımdan hazırlanan nizamnamesini emin bir yerde muhafaza eylemek bir mesele oldu. Mülkiye'de gizli fikir hareketlerine ilk katılan hamiyetli arkadaşlardan İzmirli Şevket adında pek güvendiğim bir talebe vardı. Bizden bir sınıf küçük olmakla beraber, bütün hayatımız birlikte geçerdi.

Şevket, Nur-ı Osmâniye civarında hemşerisi olan bir kahveciye devam eder ve kahvenin üzerinde tedarik eylediği bir odada yatardı. Burasını pek emin bulduğumuzdan, cemiyetin nizamnamesini saklamak üzere Şevket'e verdim.

Meğer bu gazino, hafiyelerin uğrağı imiş! Şüphe üzerine Şevket'in odasını basarak nizamnameyi ele geçirmişler. Yakdığerimizle sıkı temasımızı önceden tesbit ettikleri anlaşılan hafiyelerin jurnaliyle Şevket, Selânikli Osman, Leskovikli Rauf ve ben tevkif edildik. Hepimizin ayrı ayrı ifadelerine müracaat ettiler. Ayrı hücrelere koydular. Hiç birimiz bir şey söylemedik. Cemiyeti ele vermemek için, bu gibi hafiye takiplerinde inkârı ihtiyar eylemek, önceden verdiğimiz kararlar meyanında idi

55 gün mevkuf kaldıktan sonra — Şevket hariç — tahliye edildik. Mektebe devama başladıksa da her hareketimiz tarassut olunuyordu. Nereye gitsek hafiye takibatına maruz kalıyorduk Şüphe verici en küçük hareketlerden sakınarak korku ve itina ile yaşamaya çalışıyorduk.

Herkes bizden çekiniyordu. Kısacası mimlenmiştik!

Aradan bir ay geçmeden İstanbul'da ilk gizli cemiyet mürevvizlerinden Tıbbiyeli İbrahim Te-

Rumeli'de meşrutiyeti kutlayan ilk kaza olan Köprülü'de, Müslüman ve ekalliyetler dağdan inen askerlerle beraber.

mo (1) Avrupa'ya kaçtı. Bunu Doktor Selânikli Nâzım, İbrahim Naci'nin firarı takip eyledi. Bu esrarengiz haber hepimizi endişeye sevketti. Biz Mülkiye'deki gizli hareketlerimizden evvel onun adını duymuştuk. Onunla temasa geçmiştik. Mumaileyhin takıbata uğrayarak kendisini tehlikede hissetmesi üzerine firarı, elbette aynı gaye uğrunda çalışanlara korku veriyordu. Nitekim Mülkiye'deki gizli cemiyetin nizamnamesini evvelâ o görmüş ve muhafazası için ihtiyatlı olmamızı söylemişti. Nitekim biz de adı geçen nizamnamenin bir arkadaşımızın yatak odasında bulunması üzerine tevkif edilmiştik. Birkaçımızın tahliye edilmiş olmasına rağmen zaptiye nezareti, bu nizamnamenin izini şiddetle takip ediyordu. İbrahim Temo'nun tam bu sırada firarının, bu nizamname tahkikatı ile alâkası var mıydı, yok muydu? Bunu kat'î olarak öğrenemedim.

Ancak, İbrahim Temo'nun firarından sonra padişahın şiddetli emirler verdiği rivayeti gizlice duyuldu. Bu firar hâdisesinden bir hafta sonra bizler, yani Mülkiye'deki gizli cemiyet kurucuları tekrar tevkif edildik. Bu ikinci tevkif üzerine akıbetimizden ümit kesmiştik.

Tevkifimiz günü Selânikli Osman'la, beni Bâbıseraskerî'ye götürdüler. Eskiden mevkuf olup tahliye edilmeyen arkadaşımız Şevket orada idi. Her üçümüzü ayrı ayrı odalara kapadılar.

Benim odam, zaptiye müfettişlerinden Miralay Hüseyin Daim Bey'in odasına bitişikti. Bu Hüseyin Daim Bey, uzun müddet hafiyelikte hizmet etmiştir. Adana'da bulunduğu sıralarda babamla muarefeleri olduğundan, korkum biraz hafiflemişti. Kendi kendimi teselliye başlamıştım. Mumaileyh beni de Adana İdadîsi'nin birinci sınıfında okurken tanırdı. O zaman kendisi Adana'da Alay Beyi idi. Meşrutiyet'ten sonra da Adana'ya tavattun eyleyen Hüseyin Daim, yüz yaşına yaklaştığı halde ölmüştür.

«BİRBİRİMİZE SARILARAK AĞLAŞTIK»

Bâbıseraskerîye girdiğim zaman Hüseyin Daim'i koridorda görmem pek heyecanlı oldu.

— Senin buralarda işin ne? diye sordu. Cevapsız kalan sualine müteessir olan muhatabım, ara sıra mevkuf bulunduğum odaya gelir, benimle konuşur, hattâ diğer mevkuf arkadaşlarımla koridorda görüşmeme izin bile verirdi.

İkinci tevkifimizden pek şüphelenmiştim. İlk tevkifimizden sonra tahliye edilmeyen Şevket'i, o gün koridorda perişan vaziyette görünce dona kaldım. Zavallı çocuğun saçı sakalı birbirine karışmış, âdeta tanınmıyacak hale gelmişti. Boynuma sarıldı ve göz yaşlarını tutamadı:

— Beni affet Münif dedi. Birbirimize sıkıca sarılarak ağlaştık.

İbrahim Temo'nun firarı üzerine tazyik edildiğini ve bu tazyike tahammül edemiyeceğini, ikinci bir tazyikte, mahut nizamnamenin benim tarafımdan kendisine tevdi edildiğini itiraf eylemek mecburiyetinde kalacağını, hıçkıra hıçkıra anlattı...

Şevket'in bu sözleri kalbimi deldi. Zavallı çocuk, benim yüzümden tevkif edilmiş, tazyik olunmuş ve hattâ hayatından bezmişti. Onu teskin etmeye çalıştım. Fakat ben de vicdan azabı içerisinde bunalıyordum.

Şevket'e, bu gibi mühim siyasî hâdiselerde delil yokken, itirafın değil inkârın makul olacağını telkine çalıştım. Fakat vicdanım fazla ısrara mütehammil değildi.

Üçüncü mevkuf arkadaşımız Selânikli Osman'la da o gece zindanda görüştük. Osman, ne pahasına olursa olsun Mülkiye'deki diğer arkadaşlarımızın ve gizli cemiyetimizin bekası bahasına inkârda ısrarı tavsiye etti. Fakat Şevket'in göz yaşlarına tahammül edemedik. Kendisini bu iki şık karşısında, vicdanıyle başbaşa bırakmaya karar verdik...

Tevkifimi haber alan babam, Gelibolu'dan İstanbul'a geldi. Benimle görüştürmediler. Maamafih tatihi yâr oldu. Meğer Zabtiye Nâzırı Nâzım Paşa ile eski tanışıklığı varmış, paşayı ziyaret ederek tevkifimin sebebini sormuş.

Nâzım Paşa ahrardan bir zat idi. Fakat nasılsa saray ve Abdülhamid — kuşkulanmadan — onu tutuordu. Mumaileyh babama demiş ki:

— Hakkı Bey, mâbeyn, Jön Türkler'e benzer bazı hareketlerde onlardan bakıye kalan fikirlerin mevcudiyetinde ısrar ediyor. Ben ise, böyle hareketlerin ademi mevcudiyetini iddia ediyorum. Fakat, Tıbbiye'deki, Mülkiye'deki bu hareketler beni tekzip, mâbeyni teyid edecek bir hüviyet taşıyor. Bununla beraber siz üzülmeyiniz

■

Birkaç gün sonra Şevket — yapılan ezaya dayanamıyarak — nizamnameyi benim kendisine vermiş olduğumu itiraf etmişi.. Zaptiye Müfettişi Hüseyin Daim Bey odama geldi. Hâdiseyi aynen naklederek doğru olup olmadığını sordu. Aramızda şu muhavere geçti:

— Evet, Şevket'e nizamnameyi ben verdim. Benim el yazımdır.

— Sen kimden aldın? Bu fikri size kim ilham etti?

---

(1) Doktor İbrahim Temo, aslen Ohri'lidir. Tıbbiye'deki ilk gizli cemiyetin müessislerinden olup, herkes üzerinde muhabbet yaratmıştı. Avrupa'ya firarından sonra Romanya'ya sığınmış, orada Arnavutça neşriyata başlamış ve Arnavutluk'un istiklâli uğrunda hazırlıklar yapmıştır.

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ilk kurucularından olan İbrahim Temo'nun, Arnavutluk'un istiklâli maksadıyle Romanya'da münferit bir mesai tarzı takibi İttihatçıların programındaki vahdet ve ittihat gayesine aykırı düştüğünden hücuma maruz kalmıştır.

Mumaileyhin daha sonra neşrettiği birkaç eserle, İstanbul'daki gizli teşkilât hakkında yazdığı hâtıratta, bütün mesainin Tıbbiyeliler'e inhisar ettirerek Mülkiye ve Harbiyeliler'in faaliyetlerinden bahsetmemesi sarih bir hakszlıktır.

— Ben kimseden almadım
— Cemiyet fikri nereden geldi?
— İbrahim Temo'dan!
— Demek, nizamname ele geçince o firar etti? İşte şimdi Temo'nun firar sebebi anlaşıldı diyerek ferahlar gibi ayağa kalktı ve ağır adımlarla odadan çıktı.

■

İbrahim Temo yakalanamadığı için, Zabtiye Nâzırlığınca bu işin mebdeine gidilemedi; esası bulunamadı.

Neticede üzerlerinde ve ikametgâhlarında evrakı muzırre bulunduğu esbabı mucibesile Osman'la Rauf Selânik'e sürüldü. Ben tahliye edildim. Bu badirede hayatımı, babamın eski bir dostu olan zaptiye nâzırının himayesine borçluyum

Bu arada takibata uğrayanlardan sınıf arkadaşım Kastamonulu Mustafa Hulûsi memleketine gönderildi. Tarsuslu Münif ile Mithat, Avrupa'ya firar ettiler.

Şurasını da ilâve edeyim ki, takip ve tevkiflerimde Mülkiyeli bir arkadaşın hafiyeliğini bilâhare öğrenerek müteessir oldum. Meğerse mektep içerisinde hafiyelerin istifade ettiği bu niyette kimseler de varmış! Daha sonra kısa bir müddet İttilâfçılar'ın mebusluğunu da yapan bu zat, âhır ömrünü memleketim olan Adana'da avukatlıkla geçirdi. Bana her rastlayışta korku içerisinde selâm verirdi. Çehresinde muhbir ve suçlu insanların çirkin izleri belirirdi (2)

TAHLİYEDEN SONRA GİZLİ CEMİYETİN KARARI

Tıbbiye'de başlayıp Mülkiyeliler'in yardım ve alâkasıyle Harbiye'ye ve nihayet yurdun her köşesine yayılan gizli cemiyetlerin takibi şiddetlendi. Bu durum karşısında Mülkiye'deki cemiyet mensuplarının kararı şu oldu: her birimiz mektebi ikmâl edince, devlet dairelerine yerleşmek suretiyle faaliyetimizi resmi teşkilât içerisinde yürütecek ve zamanla yüksek makamlara kasbi ehliyet edip, gayelerimizin tahakkukuna çalışacaktık Diğer taraftan, buna ilâveten hafiye teşkilâtının, kesif bulunduğu İstanbul'dan uzaklaşarak taşralarda vazife alacaktık. Zamanla halkın uyanıklığını beslemek, hedefe erişmek için en emin b[illegible] yoldu. Birçok arkadaşlar hakikaten böyle yaptı

Gizli cemiyet bilâhare İttihad ve Terakki namiyle resmi hüviyetini alıncaya kadar bu nurlu yolda, büyük gayeler uğrunda birçok arkadaşlarımız istikballerini, hattâ hayatlarını bile heder ettiler. Fakat, netice elde edilmiş oldu.

İLK MEMURİYETE GİRİŞ

1896 senesi mart ayında Ziraat Bankası, idadi mezunları arasında imtihanla memur alınacağını ilân etti. O sene Mülkiye'nin son sınıfında bulunuyordum. Mali müzayakamız vardı. Babam taşrada tahrirat müdürlüğünden aldığı para ile ancak geçinebiliyordu

Banka üç memur alacaktı. İdadi şehâdetnamesiyle müracaat ettim. İmtihana kırk kişi kadar girdik. Neticede sınıf arkadaşım Cavit (Maliye Nâzırı), aslen Batumlu olup, İzmit'e yerleşen İhsan Fikri ve ben imtihanı kazandık. Aylığımız 250 kuruştu. Bu para hayatımıza refah verdi. O zamanın 250 kuruşu tek başına yaşayanlar için servet sayılırdı!

Tek endişemiz, mektebe devam edemediğimizdendi. Bankanın imtihanına girerken Cavit'le ben, Mülkiye'nin son sınıfında talebe olduğumuzu söylememiştik. Meişet kayguşu bizi böyle bir ketumiyete mecbur eylemişti. Hem mektebe devamı, hem bankada çalışmayı telif etmek istiyorduk. Bir gün durumumuzu bankanın salâhiyetli idarecilerine arza karar verdik. Cavid'le birlikte bankanın umum müdürü Cemal Bey'e çıktık. Diğer taraftan, aslen Mülkiyeli olan ve bankada salâhiyetli bir vazifede bulunan Mihran ile Reşad Bey'i (bilâhare müsteşar olan) ziyaret ettik. Her üçü de memuliyetimizin fevkinde anlayış göstererek vaziyetimizi takdir eylediler. Kararlarından pek memnun kaldık. Haftada iki gün mektebe devam edecektik. Bugünlerin terakûm eden işlerini, müteakip günlerde yine biz yapacaktık. Bu şarta tamamiyle riayet ederek hem mektebe, hem bankaya devam ettik.

MÜLKİYE'DEN MEZUNİYETİMİZ

Ziraat Bankası'ndaki memuriyetimiz altı, yedi ay devam etti. Mektebi, aliyyülâlâ derece ile bitirdik. Mezun olduğumuz gece samimi arkadaşlarla bir veda toplantısı yaptık. Çoğu gizli cemiyete dahil olanlardı. Hepimiz taşrada vazife almaya, hayatta birbirlerimizi unutmadan, samimiyetimizin devamına karar verdik. O gece pek heyecanlı geçti

Arkadaşlarla verdiğimiz karar, aynı zamanda gizli cemiyetin akidesi idi. İstanbul'un her semtine yerleşen hafiye takibatından kurtulmak için, taşraya hizmetten başka necat kalmamıştı. Bu maksatla ben Gelibolu'yu tercih ettim. Esasen babam orada Tahrirat Müdürü idi

1896 yılı sonlarına doğru Gelibolu İdadîsine tayin edildim. Okutacağım dersler şunlardı: Malûmat-ı Fenniye, Tarih, Fransızca ..

Gelibolu İdadisindeki hocalığım birbuçuk sene devam etti. O sırada babam İşkodra mektupçuluğuna tayin olundu. Oradan, vâlidemin hastalığını üzüntülü bir kalemle bildirdi. Hemen mezuniyetimi kullanarak yanlarına gittim.

MALİYET MEMURLUĞUM

Vâlidenin rahatsızlığı devam ediyordu. Ebeveynimin tek oğulları olduğumdan, bana fazla bağlıydılar. İşkodra'da vazife almam hususunda ısrar

---

(2) Bahsedilen zat vefat etmiş bulunmakla beraber, Rahmetli Ali Münif'deki üstün müsamaha duygusu, bu eski jurnalcının isimen açıklanmasına mâni olmuştur.

«Hürriyet Kahramanı» diye anılan Binbaşı Enver Bey.

eylediler. O zaman İşkodra vâlisi, eski merkez kumandanı Müşir Kâzım Paşa idi. Onun delâletiyle 1898 senesinde, 800 kuruş maaşla maiyet memurluğuna tayin olundum.

İşkodra hareketli olduğu kadar, samimî bir yerdi. Orada iyi bir muhit, aziz dostlar edindim. Mesai saatinden sonra, alelekser geceleri bir evde toplanırdık. Hele Doktor Yüzbaşı Hayrullah (merhum Profesör Hayrullah Diker) ile gece - gündüz buluşurduk. Onunla pek sevişirdik.

Vali Kâzım Paşa, hizmetimden ve mesaimden, memnuniyetini zaman zaman ifade ediyordu. 1899 senesinde İşkodra'nın «Leş» kazası kaymakam vekâletine gönderdi. Aynı senenin sonunda bu kazaya asaleten tayinim yapıldı. İlk kaymakamlığım budur (3). Küçük bir kaza olmasına rağmen ilk idare âmirliğim olduğundan hususî bir sevgim vardı.

Her gece kazanın ileri gelen eşraf ve memurları evime gelirlerdi. Gece yarılarına kadar sohbet ederdik. Muhit ve mevzu buldukça gizli cemiyetlerden de dem vurulurdu.

VÂLİDEMİN ÖLÜMÜ

İşkodra'dan Yanya Mektupçuluğu'na tayin edilen babam, vâlidenin rahatsızlığı yüzünden pek muztaripti. Hastalık bütün vehametiyle ilerliyordu. Annem, İşkodra'da birçok ahbap edindiğinden, tedavi ve tebdilhava için orayı istemişti. Babam mukadder âkıbeti biliyordu. Hemen onu İşkodra'ya götürdü. Vâlidem Sakine Hanım, İşkodra kadınlarına kendisini çok sevdirmişti. Mezarı dostları tarafından her zaman ziyaret edilirdi. Mezar taşına

---

(3) Ali Münif'in genç yaşta kaymakamlığa tayini, ebeveynini fevkalâde sevindirmişti. Babası şâir Hakkı Bey, vilâyetin mektupçusu idi. Oğlunun yeni vazifesini tebrik için refikasıyle resim aldırıp arkasına şu kıt'ayı yazarak yollamıştı:

Nûr-ı aynım Ali Münif'im bak
Ebeveynin seninle kâm aldı
İkimizden sana şu tasvirimiz
Yadigâr-ı hayatımız kaldı.

babam şu yazıları yazdırdı :

Ey meşer-i İslâm!
Bu makber-i vatan - cüdâ ki, derununda
Adanalı «Hakkı»nın
sahibe-i hayatı olan zevce-i pâkize - fıtratı
«Sakine» dir.
Zahiren bir mezar, lâkin, batınen rahmet-i
ilâhide bir mevki-i intizardır.
Dikkat ede bu makberi ihlâs ve fâtiha
Tâ ki bu asuman ve zemin paydardır
İhvan-ı dinimizden Fâtiha niyaz eyleriz.
Perşembe, 28 Şevval 316 İşkodra

Sair ve hassas ruhlu babam mânen ölmüş gibiydi. Birbirlerini pek severlerdi. Bu ölümün benim üzerimde tesiri derin oldu. Oradan naki-i memuriyet talebiyle İstanbul'a geldim. Babamın üzerindeki tesiri ise «Mezar» adlı bir kitap yazmasına vesile oldu

Mezar, Şâir-i Âzam Abdülhak Hamid'in refikası Fatma Hanım'ın vefatı üzerine yazdığı «Makber» tarzında kaleme alınmıştır.

Refikası ölen bir insanın en samimi ifadesi ve feryadı olan Makber'i vâlidem pek severdi. Babam, «Mezar» adlı eserinin mukaddemesinde, vâlidemin ölümünden sonra bu tarzda bir eser yazılmasını dahi vasiyet eylediğini belirtmektedir. Nitekim «Mezar»ın bir yerinde, şu satırlar mevcuttur:

«Makber» de görünce ah-ü zarı,
Sanmıştı kitabe-i mezarı.
Bilmem ki ne yolda aldanırdı,
Merhumeyi ölmemiş sanırdı.
«Makber» di mütalâa - güzârı
Tanzirine vardı intizarı.
Geçmişti o yolda hasbihali
Beyhude değilmiş itibarı

Babam Şair Hakkı Bey, birçok eserleri içerisinde en ziyade annem için yazdığı «Mezar»ı beğenirdi. Diğer şiirleri muhtelif gazetelerde neşredilmiş veya ahbab hâfızasında, meraklılar defterlerinde yerini bulmuştur. Mezar ise, hiç bir yerde intişar etmemiştir. Kendi el yazısıyle bana verdiği bu eser, Malta esaretim dolayısıyle evimin baskına uğraması sırasında zayi olmuştur. Diğer bir nushanın da, babamın aziz dostu ve eski ahbabımız İbnülemin Mahmud Kemal Beyefendi'ye verildiğini bilâhare öğrenerek hederden kurtulmasına pek memnun oldum

«Mezar»dan, vâlidenin ölümüne tekaddüm eyleyen kısmından birkaç parça naklederek her ikisi hâk olan ana ve babamın ruhlarını takdis ediyorum

Lânet o yezid derde lânet,
Nisbetle ölüm de cana minnet
İnsana bu cevrler seza mı?
Ümmid-i terahhuma cezâ mı?
Lâyık mı bu mertebe huşûnet?
Mahkûma reva mıdır ihanet?
Yarab kapayım bu bahsi, lakin
Olsun o melek sana emanet

SANDIKLI VE KOSTİVAR KAYMAKAMLIĞIM

Vâlidenin ölümü üzerine babamla perişan olduk Ben mezunen İstanbul'a geldim. Dahiliye Nezaretine bir istida vererek Anadolu'da herhangi bir yere naklimi talep ettim

Hayatta devletten tek talebim bu olmuştur. Bundan sonra herhangi bir talep için, hiç bir makama yapılmış muracaatım yoktur. Yaşım seksene yakındır (4), memuriyet ve siyaset hayatımda şahsıma makam ve mansıp olarak ne gelmişse, delme kendiliğinden gelmiştir. Şu veya bunu istemek için kendim hiç bir talepte bulunmamışımdır. Sonunda Sandıklı Kaymakamlığına nakledildim.

Sandıklı kaymakamlığından Kosova vilâyetinin Kostivar kaymakamlığına tayin edildim. Kostivar kazasında da bir müddet vazife gördükten sonra, memuriyetimin ve hayatımın en heyecanlı demlerini yaşadığım Köprülü kazasına verildim.

KÖPRÜLÜ KAYMAKAMLIĞIM

Siyasî ve idarî hayatımın en unutulmaz vakaları Köprülü'de geçti. Hürriyetin ilânına tekaddüm eylîyen yıllarda burada kaymakamdım. Nitekim hürriyetin ilânı için bu kaza halkıyle, tahminin fevkinde bir samimiyet ve merbutiyetle çalışıldı.

Sarayın haliyeleri kaza hudutlarına giremediler Bu bakımdan memurun ve ahali huzur içerisinde yaşıyordu. Kazamızı emniyet bakımından öyle garantiledik ki, hürriyet uğrunda çalışanlar, gizli cemiyette bulunanlar huzur içinde vazifelerini görebiliyorlardı. Mektep sıralarından beri devam eden gizli fikir hareketlerimizi fırsat buldukça memuriyet hayatımızda temadi ettiriyorduk. Bu bakımdan Selânik'te İttihad ve Terakki adıyle kurulan cemiyet, Köprülü'deki faaliyetinde hiç bir engelle karşılaşmadı

İstibdadın ağır havası içerisinde Köprülü'de en çok bizi oyalayan gece sohbetleriydi. Eksiri geceler evimde toplanırdık. Sabahlara kadar müsahabelerimizin devam ettiği olurdu Hattâ hiç unutmam bir gün mevzuun hararetiyle o kadar çok oturmuşuz ki, şafak yaklaşmış, Arnavut odacımın kazıyle guluşerek sohbetimize son verdik.

Uykusuna çok düşkün Arnavut bir odacım vardı Misafirlerin muayyen saatte dağılmamalarına canı sıkılırdı. Bir gün içindeki sıkıntıyı alenîyete vurdu :

Misafirler gelince usûlen kahvelerini pişirir ve dağıtırdı. İkinci bir kahveyi de gece yarısına, yâni misafirlerin dağılmalarına yakın pişirirdi ki, buna hizmetkârlar arasında «kalk gitî» kahvesi denirdi Bizim odacı bir gece bunu da pişirdiği halde, konuşma mevzuu bitmediğinden misafirler dağılmamışlardı. Ben ise içilen kahvelerin farkında değilim. Esasen böyle bir usûlü de hayatımda tatbik etmedim. Bir aralık odacıyı çağırdım. Suratı asık olarak, uyku sersemliğiyle odaya girdi

---

(4) Ali Münif'in bu beyanı 13/12/1950 tarihine rastlar. Bundan yirmi gün sonra vefatı vukubulmuştur.

I. Meclis-i Meb'usan'ın toplantılarından biri.

Kahve pişirmesini söyledim. Bana verdiği cevap hepimizi güldürdü

— Beyim, sende bu cömertlik varken kimse yerinden kalkmaz! «Kalk git» kahvesini vereli bir saat oluyor! Bunlar hâlâ kalkıp gitmiyor. Nerdeyse müezzinin sesi sizi dağıtacak!

Köprülü kaymakamlığından Birzeliv mutasarrıfına vekâlet eylemem tensip edildi. Bu vekâlet muvakkatti. Fakat Köprülü ahalisiyle o kadar sevişmişti ki, geri gelmem diye, benim Birzeliv'e gitmemi hiç biri arzu etmiyordu. Hakikaten öz memleketimden ayrılır gibi Köprülü'den ayrıldım. Bereket Birzeliv'deki mutasarrıf vekâletim uzun sürmedi. Zaten ben de Köprülü'ye dönmek istiyordum.

HALK, GİZLİ CEMİYETE GİRİYOR

Birzeliv sancağından Üsküp'e geçiyordum. O sırada Kosova Valisi Mahmud Şevket Paşa idi. Onu da ziyaret ettim. Vilâyet erkânından bulunan hemfikir arkadaşlarla görüşmek fırsatını buldum. Esasen zaman zaman vilâyet merkezine gelişim, görüşüp dertleşmeye vesile veriyordu. Gelemediğim zamanlar da vilâyetteki arkadaşlar delâletiyle, emin vasıtalarla muhabere ederdik. Vilâyetle kaza arasında gidip gelen pek çok ketum taraftar bulmuştuk. Vilâyet Jandarma Kumandanı Galip Bey'di (5). Polis Müdürü Ankaralı Mümtaz Bey, Mektupçu da Mazhar Bey'di. Biz buna Japon Mazhar derdik. Bu üç kıymetli arkadaş, vilâyette teşekkül eden gizli cemiyete dahil olmuşlardı. Hattâ Köprülü kazası eşrafından bazı kimseleri de cemiyete almışlardı

Kendileriyle görüşürken, kazamdaki gizli cemiyetin teşekkülünü haber vererek müzaheretimi istediler. Pek sevindim

Köprülü'ye dönüşümde, halk tahassür ve iştiyakla karşıladı. Sebebi malûmdu. Onlarla aynı cemiyettendik. Aynı fikri taşıyorduk. Köprülü'de gizli cemiyetin idare heyetini çağırdım. Bu temastan her iki taraf memnun olarak tek gayeyle, geniş bir emniyet havası içerisinde çalışıyorduk. Endişesiz, daha huzurlu bulunmak için kazaya hafiye sokmamak ve gelecek hafiyeleri takip etmek için de tertipler aldık

Bu sırada, iki hafiyenin Köprülü kazasına gelmekte olduğunu, adliye müfettişi Niğdeli Galip Bey (6) Serez'den gizlice bildirdi.

---

(5) Bilâhare Konya Valisi olan Galip Bey.

Adliye müfettişi Galip Bey'in gizli haberi üzerine bazı tedbirlere başvurduk. Evvelâ bu iki hafiyenin kazaya girerek bir otele misafir olduklarını tesbit ettirdim. O devirde Rumeli'de mürur tezkeresi olmadan herkes istediği semte serbestçe gidemezdi. Bu emirden faydalanarak kazadaki polisleri çağırdım. Onlara otelleri sıkıca kontrol etmelerini, mürur tezkeresi olmayanların kaza haricine çıkarılmasını bildirdim. Onlar da vaziyeti esasen anlamışlar gibi bir tavır aldılar. Bu suretle Köprülü'yü ajanlardan temizlemiş olduk.

Bu vak'a üzerine henüz cemiyete dahil olmayanlarda da, iştiyak uyandı. Birçokları kaymakamlık makamına gelerek, gizli bir cemiyet mevcut olduğunu hissettirerek kendilerini girip girmemeleri hususunda akıl danışmak isterlerdi. Ben de mutemed bildiğim kimselere gülerek sükût eyler, sükûtun ikrar mânasına geldiğini ima ederdim.

Gizli cemiyetten iyi haberler sızmağa başladı. İsyan hareketleri belirdi. Bu sırada Manastır'da Şemsi Paşa vuruldu, onun yerine Osman Paşa gönderildi. Bununla ilgili olarak o gün, gizli cemiyet tarafından bana gönderilen bir haberde, Binbaşı Enver Bey'in, civarımızdaki bir dağda olduğu bildiriliyordu. Enver, kazanın emniyet durumundan kat'î olarak malûmat edinemediği için, civarda gizlenmişti. Derhal Köprülü'nün hamiyetperver simalarından, cemiyete fedakârane hizmet eyleyenlerden Emin Ağa'yı çağırarak vaziyeti anlattım. Enver'i dağdan alıp kazaya getirmek vazifesini verdim. Emin Ağa gayet mutemed ve memleketin sevilmiş eşrafından seçkin bir zat idi

Ağa bu işi iftiharla ve cesaretle üzerine aldı. Dağa çıktı. Enver'i bulup bir gün sonra gece yarısı — önceden kararlaştırdığımız gibi — evine getirdi. Bunlar gizli cereyan etti. Sabahleyin misafirimizin bulunduğu Emin Eğa'nın evine gittim. Enver'le bizi cemiyet gıyaben tanıştırmıştı. Kucaklaşarak öpüştük.

Enver, bana Selânik'in Tikveş kazasında halk tarafından dün hürriyet ilân edilmiş olduğunu işittiğini söyledi. Ben:

— Öyle ise biz niçin duruyoruz, Köprülü kadar müsait efkâr taşıyan kaza pek az bulunur. Milletim ruhunda ateşlenen bu alevle önayak olalım. Artık, ne olacaksa biran evvel olsun!.., dedim (7). Çarşıya münadiler çıkarttım. Halkı büyük meydana topladık.

Yıllarca gizli gizli toplantılar yaparak, gasbedilen hürriyetin iadesi, zulme son verilmesi için dertlenen ahali bu fevkalâde içtimaa, hiç korkmadan, koşarak geliyordu. Meydan dolup taşıyordu. Hazırlattığımız kürsüye Enver çıktı. Hürriyetin ilânını tekil etti. Alkışlarla kürsüden indi. Mülkiye âmiri olmaklığım hasebiyle ahali beni de ısrarla kürsüye dâvet eyledi. Ben de bu kararın milletin şuurunun bir ifadesi olduğunu, şahsen hürriyet ilânını tasvip ettiğimi, mâbeyne bu meselede bir telgraf keşide edeceğimi bildirdim. Halk, bayram yaptı.

Kararı mâbeyne arzettiğim mühim günü, tarih olarak, kat'î şekilde hatırlıyamıyorum. Temmuzun ilk haftasıydı. Halkın 93 Kanun-ı Esâsisi'nin ihyasıyle, hürriyetinin verilmesini arzu ettiğimi münasip cümlelerle Bâbıâli'ye arzettik. Bu telgrafımızı, esasen cemiyetin fedakâr hâdimlerinden olan telgrafhane mensuplarına, mümkün olan süratle İstanbul'a çektirdik

Şükranla söylemeliyim ki, telgrafçılarımızın hürriyet dâvasında büyük hisseleri vardır. Buna takaddüm eden kara günlerde bin türlü hafiye takibat ve teşkilâtına rağmen, telgrafçılarımızın anlayışlı hizmetleri, onların hürriyete tahassür duyan bir ruh taşıdıklarının delilidir.

Gece, telgrafımızın neticesi hakkında sabırsızlığa düşerek, Enver'le telgrafhaneye gittik. Memurlar göz yummadan neticeyi muhtelif merkezlere sorup duruyorlardı. Makine başında cevaba intizar ettik. Biz İstanbul'a neticeyi sordukça, yoldaki bir kısım merkezler muhaberatı kesiyorlardı.

Tam bu sırada, Üsküp'le Petroviçe arasında bulunan demiryolu üzerindeki Ferzarik istasyonunda — Vilâyet Jandarma Kumandanı Galip Bey'in (bilâhare Konya Valisi olmuştur) delâletiyle — Arnavutlar'ın toplanmış olduklarını haber aldık Rumeli kaynıyordu.

Sabaha kadar çay, kahve içerek telgrafhaneyi Enver'le bekledik. Nihayet, hürriyetin ilânıyle Kanun-ı Esâsi'nin mer'iyete konulması, meclisi toplanması hususunun iradeye arzolunduğunu, telgrafçılarımız hususi istihbarata atfen bildirdiler Aradan birkaç saat geçmişti ki keyfiyetin iradeye iktiran eylediği ve vilâyetlere tebligat yapılmakta olduğu bildirildi.

Hayatımda hiç bir işin müsbet neticesi karşı-

---

(6) Bilâhare Âyan âzâsı olan Galip Bey'dir.

(7) Eski Meclis-i Meb'usan Reisi Halil Menteşe, ölümünden evvel Cumhuriyet Gazetesi'nde hâtıratını neşreylemişti. Gazeteden kestiğim bu hâtıratı peyderpey Ali Münif'e okumuştum. Meskûr hâtıratın Meşrutiyet'in ilânına ait kısmında hikâye edilen aşağıdaki satırların tamamıyle vakaya uygun olduğunu ifade etti. Bunu aynen naklediyorum. Halil Menteşe hâtıratında diyor ki:

(... Enver tevkif edileceğini anlayarak Tikveş'e kaçıyor. Orada «İttihad ve Terakki Enver» adıyle mühür kazdırıp etrafa mektuplar yağdırıyor. Mâbeyne de Meşrutiyet'in biran evvel ilânı için mektuplar gönderiyor. Bütün Tikveş kazası halkını cemiyete bağlıyor. Temmuzun sekizinci günü Tikveş'te hürriyet ilân olunuyor. O akşam Köprülü'ye gidiyor, Kaymakam Ali Münif Bey'e Tikveş'te hürriyet ilân olunduğunu bildirerek, Köprülü'de de aynı suretle hareket kabil olup olmadığını soruyor. Ali Münif «Halk hazırdır, hiç mahzur yoktur» diyor. Bilcümle erkân-ı kazayı ve rüesay-ı ruhaniyi topluyor. Enver, kısa bir nutuk söylüyor. Toplar atılıyor, ilân-ı hürriyet olunuyor).

II. Meşrutiyet'in önemli siması Tal'at Paşa.

sında bu kadar sevindiğimi hatırlamıyorum. Derhal vilâyete bir telgraf yazarak, hürriyet ilânının vilâyetlere tebliğ olunduğunu husust olarak istihbar eylediğimizden, keyfiyetin kazamıza bildirilmesini rica ettim. İkindi üzeri cevap geldi. Halk, davul seslerine coşkun tezahürat içerisinde koşuyordu. Bu millet heyecanının manzarası ve hâtırası hâlâ içimi titretir, gözlerimi yaşartır.

O gün meydanda Müslim, Gayri Müslim cemaat toplandı. Halkın tezahüratını ve bu hürriyet gününü tesbit için bir fotoğrafçı çağırttık. Muhtelif resimler aldırdık. En muhim resim Köprülü Müftüsü ile papazın öpüşürken tesbit ettirdiğimiz fotoğrafı idi. Net çıksın diye bu öpüşme, adese önünde birkaç defa tekrarlandı. Halk alkışladı!

Meşrutiyet ilân edilince ilk hükumeti, yakın tarihimize büyük bir devlet adamı olarak giren, Said Paşa kurdu.

Said Paşa, mudebbir bir siyasî olmakla beraber kabinesine Meşrutiyet inkılâbını yapanlardan maruf şahıslar almamıştı. Bu ise Selânik'teki merkez-i umumiyi sinirlendirmekle beraber hür neşriyata başlıyan matbuatı da tenkidlere sevkeyledi. Nihayet Said Paşa istifaya mecbur oldu. Kıbrıslı Kâmil Paşa hükümet teşkiline memur edildi.

Rumeli'de Selânik'ten sonra gizli İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin en faal bir şubesi Üsküp idi. Cemiyet merkezi ile gizli temasımıza burası tavassut ederdi. Cemiyetin gizli muhaberelerini her zaman alıyorduk. Tal'at Bey'in adını orada bilirdim. Kendisiyle hiç görüşmemiştim.

Hürriyetin ilânından birkaç gün sonra, Cavit (Maliye Nâzırı) Romanya'dan dönüyordu. Mumaileyh esasen gizli cemiyet işleri için Romanya'ya gitmişti. Aynı gaye uğrunda orada çalışıyordu. Hürriyet ilânında muvaffakıyet hasıl olunca, bunun kahramanlarından olan ve telgrafçı lâkabiyle tanınan Tal'at Bey, Cavid'le karşılaşmak için yola çıkmıştı. Mektepte sınıf ve mahkûm arkadaşım Cavid'i ben de karşılamaya gittim. Tren istasyona girince, kompartmana çıktım. Birçok zevat vardı. Cavid, orada simsiyah kaşlı, siyah gözlü bir zatla beni tanıştırdı:

— Arkadaşlarımızdan Tal'at ve Ali Münif!

Kompartmandaki bu tanışıklık az zaman sonra derin bir dostluğa inkılâp etti. Cavid ve Tal'at'le birlikte ben de Selânik'e gittim.

(Devamı gelecek sayıda)

Preveze Zaferi

Yazan: Bahri Noyan

KAPDÂN-I DERYÂ Barbaros Hayreddin Paşa, 1538 yılının kış ve bahar aylarını, Kanuni'nin emriyle Istanbul'da kalarak yeni bir donanmanın inşası hazırlıklarıyle geçirmişti

O sırada Almanya imparatorluğu ve Ispanya krallığı ile Papa ve Venedik hukumetleri, harp halinde bulundukları Osmanlı devletine karşı bir andlaşma yapmış bulunuyorlardı.

7 haziran 1538'de Barbaros, kırk parça kadırga ile 2. Adalar Seferine çıkmak zorunda kalmıştı. Sefer zamanı geldiğinde, padişahın emriyle vezirlerin kendi keselerinden inşa ettirmekte oldukları yuz gemiden sadece 10'u tamamlanmış, geri kalan doksan tanesi henuz bitirilememişti Barbaros, bu gemiler bitirilmedikçe denize çıkmak niyetinde değildi. Fakat Sâlih Reis komutasındaki yirmi geminin muhafazasında Mısır'dan getirilmekte olan Hind hazinesini ele geçirmek isteyen Andrea Doria'nın kırk kadırga ile Girit sularına geldiği haber alınmıştı. Bunun üzerine Hayreddın Paşa, kırk gemilik filosuna üç bın tüfek-endâz yeniçeri ile umerâdan Kocaeli Sancakbeyi Ali, Teke Sancakbeyi Hurrem, Sayda Sancakbeyi Ali ve Alâiye Sancakbeyi Mustafa Beyleri, cümle askerleriyle beraber alarak Istanbul'dan ayrıldı. Barbaros'un denize açıldığını haber alan Andrea Doria, derhal o sulardan ayrılarak İtalya sahillerine gitmişti

Türk filosu evvela Imroz adasına gitmiş ve evvelce orada batmış olan bir gemiden çıkarılan on yedi topla gemiler takviye edilmişti. Buradan Sporad adalarına yelken açılmış ve ilk olarak Avrupa korsanlarına yataklık eden Skiatos adası zaptolunmuştu.

Istanbul'da inşası biten doksan gemi ile, Hind hazinesini Istanbul'a teslim eden Sâlih Reis komutasındaki yirmi kadırga bu adaya gelerek Barbaros'a katıldılar

Bu sulardaki diğer adalar da teker teker duşmandan temizlendi ve yedi gemi dolusu ganimet ve esir Istanbul'a gönderildi.

Daha sonra Girit adası, yedi gun süre ile her tarafından vurulmuş, karaya çıkan Türk denizcileri adanın içlerine kadar sarkarak bir kısım kaleleri zaptetmişti. Bu harekât sonunda alınan çok miktardaki ganimet ve on beş bin esir de Istanbul'a yollandı

Buradan Rodos istikametinde bulunan Kerpe adasına gidilerek bu ada ve Kaşot adacığı zaptedildi. Daha sonra İstanköy adasına gelindi, oradan Eğriboz'a gidilerek adaların korunmasına memur edilen Sâlih Bey komutasındaki filo ile birleşildi.

Beş ay içinde yirmi beş ada zabteden

ve Venedik'in Ege denizi ile alâkasını tamamıyle kesen Barbaros'un bu son seferi üzerine; Papa III. Paul'ün teşvikiyle uzun zamandan beri hazırlanmakta olan Haçlılar donanmasının teşkili ve Türk donanmasına karşı çıkarılması işi çabuklaştırıldı.

Barbaros, İstanköy adasındayken, Haçlılar'ın hazırlıklarını tamamladıklarına dair bazı haberler almış ve Eğriboz adasına geldiği zaman Andrea Doria komutasındaki muazzam bir Haçlılar donanmasının 22 eylülde Korfu adasında toplandığını, ve oradan Preveze'ye taarruz ederek kaleyi kuşattığını öğrenmişti.

Bunun üzerine bir gönüllü filosunu Turgut Reis'in komutasında keşif için öncü göndererek kendisi de donanmasıyle arkadan yola çıktı.

Türk donanması 23 eylülde Preveze'ye gelerek Arta körfezine girmiş ve hareketa hazır bir durumda demirlemiş bulunuyordu. Barbaros, kaleyi hemen tamir ve tahkim ettirmeye başladı. 25 eylülde Andrea Doria komutasındaki Haçlı donanması da Preveze önlerine gelmiş ve körfez ağzının iki mil kadar açığında mevki almıştı.

HAÇLI DONANMASI

Haçlı donanması her bakımdan çok üstün durumda bulunuyordu. İspanya - Portekiz krallıkları 80 kalyon, Venedik cumhuriyeti 10 kalyon ve 70 kadırga, Papalık hükümeti 36 kadırga, Saint - Jean şövalyeleri 10 kadırga, Cenova hükümeti 1 kalyon, 52 kadırga ve diğer bazı Hıristiyan hükümetleri 49 kalyon vermişti ki hepsi 308 gemi tutuyor, bu miktar 300 parça yük ve taşıt gemisiyle 608'i buluyordu. Bu gemilerden 15 - 20 kadarı Karaka denilen çok büyük tekneler olup, 2.000 personeli bulunmaktaydı. Düşmanın 2500 - 2594 topu ve 60.000 askeri vardı.

Barbaros'a yenilen Haçlı donanmasının kumandanı Andrea Doria.

1535
A.V.

Haçlı donanmasının gemilerinden biri.

Buna karşılık Türk donanması, 122 parça kadırga ve firkata sınıfı gemilerden kurulmuştu. 366 top ve 3000 yeniçeri ile beraber 8.000 cenkci taşıyordu.

Ne tuhaf bir tesadüftür ki; aynı sularda M.Ö. 2 eylül 31'de, o çağların en büyük deniz savaşı olan Actium cengi yapılmış ve otuz iki yaşındaki müstakbel imparator Octavianus, Antonius'la Kleopatra'nın donanmasını yenmişti.

Barbaros, donanmasının ileri gelen komutanlarıyle kendi gemisinde bir harp meclisi kurdu. Bu toplantıda, komutanlarının karaya asker ve top çıkarılması hususundaki isteklerini önce uygun bulmadı, fakat düşmanın geceleyin Preveze boğazından içeri girmek istediğini haber alınca; sahile bazı toplar koydurttu. Ayrıca; gönüllü alayından Murad, Turgud, Güzelce Mehmed, Sadık ve bazı reisler, birkaç parça gemiyle körfez dışına çıkarak düşmanı ürkütmüşlerdi.

27 eylülde birkaç yürük düşman kadırgası, Preveze boğazına gelip donanmamız cihetine toplar atarak nümayişte bulununca, Barbaros, Preveze boğazından çıkıp, Haçlı donanmasına meydan okumuştu. Donanmamız; tabıl ve nakkareler çalınarak dışarı çıkıp, altı mil açıldıktan sonra savaş nizamına girmiş ve hilâl şeklinde bir dizi teşkil eden bütün gemiler, başlarında bulunan üçer topu ateşleyerek düşmana saldırmıştı. Saldırının şaşkınlığı ile Andrea Doria yanlış manevra yapmış ve donanmasını pek müşkül bir duruma sokmuştu. Barbaros, bundan hemen faydalanarak kırk gemilik bir filoyu ileri sürüp, Haçlı donanmasını ikiye bölmek istemiş, bu pek tehlikeli durum üzerine, Doria, donanmasına ric'at emri vermiş ve düşman Korfu istikametinde çekilmişti. Karanlık bastığı cihetle düşman izlenememiş, Türk donanması da Arta Körfezi dışarısında ve Preveze önlerinde mevki almıştı.

SAVAŞ KARARI

O gece Barbaros'un başkanlığında toplanan harp meclisi, düşmanın ezici üstünlüğüne rağmen, savaşa zorlanıp, kesin bir sonucun alınmasına karar veriyordu.

Türk donanması, gece yarısından sonra hareket ederek, Paksos adası önlerine geldiği zaman, keşif gemileri Aya - Mavri adasının güneyindeki İncir limanında (Porto - Figo), düşman donanmasının direklerinin görüldüğünü bildirdi.

Günün ilk ışıkları etrafı aydınlatırken, Haçlı donanması, Türkler'in gelmekte olduğunu görmüş, Hayreddin Paşa'nın üstün cür'et ve cesareti Doria'yı şaşırtmıştı.

Derhal kurulan harp meclisinde, Doria bir hücuma taraftar olmadığı halde, filo komutanlarının söz dinlememeleri üzerine harbi kabule mecbur kalarak, donanmasını Preveze üzerine harekete geçirdi. Bu sırada Türk donanması sahil tarafında bir dizi halinde ilerliyor ve gittikçe düşman donanmasına doğru gelmeye başlayarak bir gün evvelki gibi hilâl şeklindeki savaş nizamına girmiş bulunuyordu.

Donanmamızın savaş hattı üç filodan meydana gelmişti. Ortadaki filoya Barbaros komuta ediyor, öz oğlu Hasan ve mânevî evlâdı diğer Hasan reisler bu filoda bulunuyordu. Sağdaki filo, Kazdağlı Sâlih Reis'in; soldaki ise, devrin büyük coğrafya ve matematik bilginlerinden Seydi Ali Reis'in komutasındaydı. Hilâl şeklindeki savaş nizamının arka tarafında bulunan gönüllü filosuna Turgut Reis komuta ediyor; Murad, Güzelce Mehmed ve Sadık Reisler de bu filoda bulunuyordu.

Düşman donanması borda nizamında olup, gemiler büyüklüklerine göre birbirinin arkasında üç hat halinde yer almıştı. Bu hattın ilki kalyonlarla karakalardan, ikincisi kadırgalardan ve üçüncüsü de küçük gemilerden meydana geliyordu. Bu duruma nazaran, öndeki kalyon ve karakalardan kurulu ağır filo, bir nevi siper görevi görüyor, Doria, ikinci hattı teşkil eden kadırgalar filosunun başında bulunuyordu.

Haçlı donanmasındaki İspanya - Portekiz kalyonlarına Franco Doria, Venedik kalyonlarına Alessandro Condalmiero, Venedik kadırgalarına Vincenzo Capello ve Papalık filosuna Aquilea Patriği Marco Grimani komuta ediyordu. Amiral gemisinde . Karl'ın (Charles - Quint) in Kara Kuvvetleri Komutanı General Fernando de Gonzaga da bulunmaktaydı.

Harp gemileri, Preveze'deki kanlı savaşa başlamak üzere.

ÇARPIŞMA BAŞLIYOR

Preveze açıklarında iki taraf donanması, kendi savaş nizamları içinde birbirine yaklaşırken, cenuptan esen çok sert rüzgâr, aleyhimizde idi. Bu sebeple donanmamızın moralinin sarsıldığını gören Barbaros, iki âyet yazdırıp gemisinin iki tarafına bıraktırmış ve az sonra düzgârın dindiği görülmüştü. Kâtip Çelebî, Barbaros'un bu davranışını şöyle anlatmaktadır:

«... Derhal Pâşây-ı Gâzi, iki âyet yazup gemisinin iki tarafına bırakdıkda, rüzgâr sakin olup barçalar hareketten kaldı. Kıssadan hisse budur ki, serdâr olan nâmdârlar yalnız esbâb-ı cismâniyyeye itimad itmeyüp kaadir oldukları kadar esbâb-ı ruhâniyyeye dahi riayet ve itibar eylemek lâzımdır.»

Rüzgârın kesilmesi düşmanın ağır gemilerini hareketsiz bırakınca Doria, öndeki büyük gemilerden şiddetli bir top ateşi açtırmıştı. Fakat kalyonlardaki büyük topların menzilleri kısa olduğundan, bütün mermiler denize düşüyordu

Barbaros da hücum emri vermiş; Türk gemileri, boru, nakkare ve nefir sedaları ve askerin «Allah Allah» avâzeleri arasında heybetle ilerlemeye başlamıştı. Hafif gemilerimizdeki topların menzilleri daha uzun olduğundan, bu menzil mesafesine varılıp ateş açılacağı sırada ileri çıkan bir düşman kalyonu püskürtülmüş ve Türk toplarının menzil üstünlüğünden istifade edilerek düşmanın ön hattaki ağır gemileri tahrip edilmeye başlanmıştı. Bu durum üzerine; Doria ile Venedik amirali Capello ikinci hattaki kadırgalarını harekete geçirerek Türk donanmasını iki ateş arasına almak istemişler, fakat şiddetli ateşimiz ve bu esnada Turgut'un bir çevirme hareketi karşısında ric'ate mecbur olmuşlardı. Savaşın bu en şiddetli ânın-

Preveze savaşının cereyanını gösteren eski bir resim.

da; ortalığın duman ve ateşle görünmez hale gelmesinden faydalanmak isteyen Doria, birkaç defa Türk donanmasını iki ateş arasına almak için manevralar yapmaya çalışmış, fakat her seferinde Barbaros'un pek mahirâne mukabil manevralarıyle karşılaşmıştı. Birkaç saat süren şiddetli bir savaştan sonra düşmanın ön hattaki kalyon ve karakaları tamamen tahrip edilmiş ve Barbaros, meşhur yarma hareketi için emir vermişti.

Askerin tekbir sesleriyle yapılan şiddetli bir hücum sonunda düşmanın ön hattaki gemileri ikiye ayrıldı ve Türk donanması, arka taraftaki kadırgalar filosunun üzerine yürüdü. Bu sırada Turgut Reis, emrindeki gönüllü filosıyle düşmanın arkalarına saldırmıştı. Haçlı donanması bir taraftan yarılırken, bir taraftan da müthiş bir Türk çenberi içine düşecek duruma gelmişti. Andrea Doria, büyük bir ümitsizlik içinde kendinden geçerek iki eline iki gülle almış dövünüyor ve donanmasına ric'at emri veriyordu.

Artık deniz yüzünde o muhteşem Haçlı donanmadan sadece bütün aksamı harap olmuş, mağlûp ve perişan gemiler vardı. Bunlardan bir kısmı dağınık ve karışık bir halde, gecenin karanlığından faydalanarak, muzaffer Türk donanmasının önünden kaçıyordu. Bu sırada şimşek ve yağmurla karışık bir fırtına çıkmış ve donanmamız, savaş sahasına dönerek demirlemişti. Burada pek harap durumdaki düşman teknelerine Barbaros'un emriyle ateş verilmiş ve sabaha kadar savaş alanı aydınlıklar içinde kalarak, sanki büyük zafer kutlanmıştı.

Doria, bu savaşta yalnız kalyon ve karaka olmak üzere 128 büyük savaş gemisi kaybetmişti ki, bu miktar Türk donanmasının bütün mevcudundan fazlaydı. Ayrıca orta ve küçük gemilerinden kayıpları bulunuyordu. Türkler ise hiç gemi kaybetmemişler, sadece birkaç yüz şehit ve yaralı vermişlerdi.

Barbaros, Boğdan Seferi'nden dönmekte olan Kanuni'ye öz oğlu Hasan Bey'le, Preveze zafernâmesini göndermiş ve Yanbolu'da ordugâhını kurmuş bulunan padişah, divânı toplayıp, zafernâmeyi, komutanlarıyle beraber ayakta dinlemişti. Kâtip Çelebi bu töreni şöyle anlatıyor:

«... Dîvân kurulup fetihnâme ayağ üzere okundu, Hakk'a hamd-ü şükr-i firavan ittiler.»

Kanuni, bu deniz «Cihâd-ı ekber»ini imparatorluğun bütün vilâyetlerine duyurup, her tarafta şenlikler yapılmasını ferman etmişti. Bu büyük zafer dolayısıyle «Kapdân Paşa hâslarına yüz bin akça» ilâve edilmişti.

TARİHE AKAN BİR AY

Ağustos
1969

1 AĞUSTOS

İzmir'deki Arkeoloji Müzesi'ni soyarak, müze bekçisini öldüren Alman Maximilien Kroneder, çaldığı eşyalarla beraber yakalandı.

● Merih'e atılan Mariner - 6 uzay istasyonundan gelen fotoğrafların incelenmesine başlandı. Bilginler gezegenin sathının Ay sathına benzediğini bildiriyor.

2 AĞUSTOS

Birleşik Amerika'da yapılan açıklamaya göre Apollo - 12 uçuşu kasım ayında yapılacak. Apollo - 16 uçuşu ile Ay'a gönderilecek Ay cipi sayesinde Ay yüzünde kilometrelerce mesafeyi kaplayan alanda incelemeler yapılabileceği bildiriliyor.

6 AĞUSTOS

Arkeoloji Müzesi soygununun ikinci sanığı İhsan Arıel de yakalandı.

8 AĞUSTOS

Fransız frangının değeri % 12,5 nisbetinde düşürüldü.

● Orman Bakanlığı kuruldu.

9 AĞUSTOS

Tarım Bakanı Bahri Dağdaş istifa etti.

11 AĞUSTOS

Tarım Bakanlığına Mesut Erez getirildi.

12 AĞUSTOS

Libya Kralı İdris Sünûsi, beraberinde eşi Kraliçe Fatma ve kızı Prenses Süleyma olduğu halde 34 kişilik maiyetiyle İstanbul'a geldi. Cumhurbaşkanı Sunay tarafından karşılanan kral, Trabya otelinde 15 gün istirahat edecek.

● Ereğli Demir ve Çelik İşletmeleri'nde grev başladı.

13 AĞUSTOS

Başkan Nixon karantinadan çıkan Ay fâtihlerine büyük bir ziyafet verdi. Yılın ziyafeti olarak vasıflandırılan ziyafette 1440 davetli vardı.

17 AĞUSTOS

Bir buçuk yıldan beri takma kalble yaşayan Blaiberg öldü.

18 AĞUSTOS

Yüksek Askerî Şûra, Başbakan Demirel'in başkanlığında toplantılarına başladı.

19 AĞUSTOS

Birleşik Amerika'nın Mississippi ve Louisiana eyaletlerinin sahil kesimlerinde patlayan tayfun, 200 kişinin ölümüne, 2.000 kişinin evsiz kalmasına sebep oldu.

● Açıklanan vergi beyannamelerine göre, Istanbul mükellefleri bu sene 1 milyar 682 milyon lira vergi ödeyecek.

21 AĞUSTOS

Rusya ile Varşova Paktı'na dahil devletlerin Çekoslovakya'yı işgal edişlerinin yıldönümünde Prag ve Bruno'da kanlı hâdiseler oldu Prag'ın Wenceslas meydanında toplanan on binlerce Çek, Rusar'ın emperyalist tutumunu lânetledi. Halkla polis arasında çıkan çatışmalarda 2 Çek öldü, yüzlerce yaralı var.

● Kudüs'teki Mescidü'l-Aksâ yandı. Kudüs'teki eski Süleyman mâbedinin yerinde yapılmış bulunan ve Hz. Ömer tarafından yaptırıldığı rivayet edilen cami, daha sonra Emevî halifelerinden Abdü'l - Melik tarafından yıktırılarak bugünkü şekliyle inşa ettirilmişti. İslâm âleminin kutsal yerlerinden biri olan caminin yanması Arab âleminde infial yarattı.

22 AĞUSTOS

Çekoslovakya'nın işgal yıldönümünün bir gün öncesinden itibaren komünistlere karşı başlayan direnme hareketleri bütün şiddetiyle devam ediyor. Ölü sayısı 12'ye çıktı, yaralı sayısı ise 1000'i geçiyor.

23 AĞUSTOS

Askerî Şûra toplantısı sona erdi. Bu yıl 56 albay generalliğe terfi etti, 57 general de emekliye ayrıldı.

24 AĞUSTOS

İsrailliler tarafından yakalanan Avustralya asıllı bir sanığın Mescidü'l-Aksâ'yı yaktığını itiraf ettiği, İsrail makamları tarafından bildiriliyor.

30 AĞUSTOS

Zafer Bayramı bütün yurtta heyecanla kutlandı.

Küveyt

Kuveyt, Arabistan'ın Basra körfezi sahilinde 18.000 km.² yüzölçümünde (Antalya'dan daha küçük), 473.000 (1963) nüfuslu bir Arab emirliğidir Nüfusun üçte biri başkent Küveyt'te yaşar. Büyük petrol istihsali (yılda 100 milyon tondan fazla) ülkeyi refaha gark etmiştir.

Küveyt'te benzerine büyük Avrupa şehirlerinde rastlanabilen bir dükkândan alışveriş yapan çarşaflı bir Arab hanımı.

Tüccarlar avluda akşam çayını içerken, bir yandan da televizyon seyrediyor (yukarıda). Atmacası ile ava hazırlanan bir Küveytli.

Küveyt emirliğinin başkenti Küveyt'ten bir görü-
nüş. Şehrin nüfusu 150.000'i aşkındır.

Avlanmaya çıkan Küveytli iş adamları bir dinlenme ânında kahvelerini yudumluyor (yukarıda). Hükümet, göçebeliğe son verme gayreti içindedir. Ama yine de göçebelikten vazgeçmeyenler oluyor. İşte, çölde bir Bedevî çadırı.

KARİKATÜR

Klüb nizamları

Telefondaki kadın sesi: Acaba kocam orada mı?

Santral memuru: Hayır efendim, kocanız klübte değil.

— İyi ama daha kocamın adını bile söylemedim.

— Fark etmez. Çünkü hiç kimsenin kocası hiç bir zaman burada bulunmaz.

(1933)

Sabah: Allah bu kadar uzaktan [illegible] olarak vedalaşmana lüzum yok. Artık Ankara'ya günü [illegible]

— Yahu hiç tel kullanmadan telgraf gönderiyorlarmış, insan yaşadıkça neler görüyor.

— Hakkın var. Allah bilir bu gidişle hiç evden çıkmadan seyahat etmek de mümkün olacak.

(1919)

— Tebrik edecim Löyd [illegible] ilk arslanı devirdiniz?

([illegible])

— Madem yaralandı, ne diye hastaneye gitmiyor?

— Niye gidecekmiş? Şimdi yemek paydosu! ([illegible])

Arasında

Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü

Reşad Ekrem KOÇU, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü,** Sümerbank Kültür Yayınları: I, Ankara, Başnur Matbaası, 1967 - 1969, 6.000 tiraj, büyük boy, çift sütun, resimli, 256 sayfa, 15 TL.

Edib tarihçimiz Reşad Ekrem Koçu, yorulmak bilmez enerjisi ile gene çok değerli bir eserini Türk okuyucusuna sunmuştur. Osmanlı Türklüğü'nün giyim, kuşam ve süslenme sahalarında nasıl bir varlık gösterdiğini ortaya koyan bu mühim kitapta, maddeler, alfabe sırasıyle takdim edilmiştir: Aba, Abaza Kesimi, Abaza Modası, Abdestlik, Açık Saçık Gezme Yasağı, Adamlık, Ağabânî, Ahî Tâcı, Akarsu, Aklık, Alaca, Alay Elbisesi, Alay Çatkısı.. gibi.

Gerçek bir tarihî kıyafet ansiklopedisi olan eser, bol resimlidir. Yer yer şiirler ve vesikalarla değerlendirilmiştir. Kadın, erkek, çocuk giyimine ait geçmiş asırlarımızda akla gelen her türlü unsur, madde başı yapılmıştır. Geniş bir okuyucu, aydın ve sanatkâr kitlesini şiddetle ilgilendiren, bir ömür boyu tetkik ve tetebbû mahsulü bir kitap.

Yeniçerilerin son anarşi devrinde bey - paşa oğlu baldırıçıplak.

Ergun Göze'nin Kitapları

Ergun GÖZE, **Peyami Safa - Nâzım Hikmet Kavgası,** Yağmur Yayınları, Fatih Matbaası, Istanbul 1969, 296 sayfa, 10 TL. —

Mâlik Binnebî, **Kur'ân-ı Kerim Mucizesi,** çeviren: Ergun Göze, Yağmur Yayınları, Çeltüt Matbaası, Istanbul, 1969, 224 sayfa, 7,5 TL. — Mâlik Binnebî, **İslâm Dâvası,** çeviren: Ergun Göze, Yağmur Yayınları, Ahmed Said Matbaası, Istanbul, 1967, 168 sayfa, 5 TL.

Değerli fıkra yazarlarımızdan Avukat Ergun Goze, aynı zamanda fikir hayatımıza dolgun eserler veren bir araştırıcıdır. Son yıllarda çıkan 3 kitabının ikisi Fransızca'dan tercümedir. Dinimiz üzerinde salâhiyetle yazılmış eserlerdir. **Peyami Safa - Nâzım Hikmet Kavgası** ise, çok merakla okunan bir araştırmadır. Biri müsbet, biri menfî yönden Türk fikir hayatına şiddetle tesir eden iki kutbu, karşılıklı kalem münakaşalarını incelemektedir. Şahsî müşahede mahsulü pasajlar da ihtivâ eden bu kitapta, Nâzım Hikmet'in

ihaneti ve Peyami Safa'nın büyüklüğü açık şekilde ortaya konabilmiş.

Kızıl Çin

Robert LOH (anlatan) ve Humphrey EVANS (yazan), **Kızıl Çin'den Neden Kaçtım?**, Çeviren: Cevdet SAN, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara, 1969, Doğuş Matbaası, 368 sayfa, 10 TL.

Çin komünizmini, vesikalara dayanarak en iyi anlatan nadir eserlerden biri. Robert Loh'un Çin'deki hayatım ve gördüklerini anlatıyor. Mao Çe-Tung'u yakından tanıyan Loh, Türk okuyucusu için fevkalâde ilgi çekici şeyler söylüyor.

Urfa Coğrafyası

Mustafa BENGİSU, **Urfa İlinin Coğrafyası,** Garanti Matbaası, 1968, 114 sayfa, 10 TL.

Urfa Lisesi müdürü ve coğrafya öğretmeni Mustafa Bengisu'nun eseri. Geniş bir vilâyetimizi etraflı olarak tanıtıyor. Urfa'nın fizik coğrafyası, coğrafî yeri, tabiat şartları, jeolojik durumu, hidrografyası, klimatolojisi, tabiî bitki örtüsü, av hayvanları, beşerî coğrafyası, ekonomisi, bağları ve fıstıklıkları anlatılıyor. Haritalar, istatistik cetvelleri, grafiklerle değerlendirilmiş.

Kemaleddin Tuğcu'nun Yeni Çocuk Romanları

Kemaleddin TUĞCU, **Eskici Baba, Yetim Malı, Maymunlar Adası, Küçük Mirasyedi,** her biri 128'er sayfa ve 3'er TL., İtimat Kitabevi, Çocuk Romanları Serisi'nden, Sinan Matbaası, Istanbul, 1969.

Son iki kuşaktan pek az Türk çocuğu vardır ki, Kemaleddin Tuğcu'dan birkaç roman olsun okumasın! Ben de bunlardan biriyim. Sanıyorum 100 kadar romanının yarıdan fazlasını okumuşumdur. Hem de bazılarını müteaddit defalar.

Kemaleddin Tuğcu imzası ile ilk defa 30 yıl önce karşılaştım. İlkokula gidiyordum. Bir müddet önce çıkmaya başlayan **1001 Roman, Altın Rüyası** adlı «gençlik romanı»nı tefrika etmeye başladı. O bitince, Tuğcu'nun 20 - 25 sayı süren romanları birbirini takip etti. Mecmuayı elime alınca önce, Tuğcu'nun tefrikasını, sonra diğer resimli romanları okurdum. **Çocuk Haftası**'nda ve diğer dergilerde de Tuğcu'yu takip ettim.

Pek çok Türk'ün hâfızasında bu tatlı çocukluk hâtıraları olduğuna eminim. 40-45 yaşından küçük olup da çocukluğunda Tuğcu'dan birkaç roman okumayan Türk'ü garip bulurum.

Tuğcu, tatlı üslûbu, akıcı olayları, sihirli kalemiyle, su gibi okutmanın sırrına ermiştir. «Ayşecik» gibi herkesin bildiği tipler yaratabilmiştir. Onun son çıkan 4 romanını okuyucularıma haber verirken, gerçek bir hazzın içindeyim.

Türk Zaferleri

İsmet BİNARK, **Türk Sefer ve Zaferleri Bibliyografyası (İzahlı),** Millî Kütüphaneye Yardım Derneği Yayımları: I, Ankara, 1969, Ayyıldız Matbaası, 236 + XVI sayfa + metin dışı renkli minyatür, 20 TL.

Millî Kütüphane Okuyucu Hizmetleri Bölümü Müdürü olan İsmet Binark, bu eserinde, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan Türk sefer ve zaferleri üzerinde yazılmış bazı kitapları, künyeleri ve muhteviyat izahları ile tanıtıyor. Sonda yazar ve kitap adlarına göre düzenlenmiş iki endeks var. Bu şekilde 565 kitap tanıtılmış. Yalnız Arap ve Latin harfleri ile yazılmış veya Türkçe'ye tercüme edilmiş tetkik eserleri yer alıyor.

Gaziantep Tarihi

Hulûsi YETKİN, **Gaziantep Tarihi ve Davaları;** Aynı Yazar, **Gaziantep İçin Söylenenler,** Gaziantep, Yeni Matbaa, 1968, 1969, Gaziantep Kültür Derneği Yayınları, No. 51 ve 54, 112 - 128 sayfa, 2,5 + 2,5 TL.

Gaziantep üzerinde malzeme veren iki küçük ve faydalı kitap.

Kâğıtçılık Kongresi

Mehmed Ali KÂĞITÇI, **Uluslararası Kâğıtçılık Kongresi, Bir Gezinden Anılar,** Istanbul, 1968, İskender Matbaası, 148 sayfa, 15 TL.

Türk kâğıtçılığına unutulmaz hizmetleri olan Mehmed Ali Kâğıtçı, bu kitabında, Oxford'da toplanan Uluslararası Kâğıtçılık Kongresi üzerindeki intıbalarını naklediyor. Mevzu ile ilgilenenlere büyük faydalar sağlayan bir kitap. **Y. Ö.**

R. H. Uzunoğlu (Cihangir — İstanbul)

Osmanlı Padişahları'nın Hayat Hikâyeleri, kitap halinde satışa çıkarılmıştır. 10 TL.'dır. BATEŞ'ten ve başka kitapçılardan temin edebilirsiniz. İltifatlarınıza teşekkürler.

Osman Nuri Cengiz (Bahçelievler — Ankara)

Türk tarih ve kültürünün bütünlüğünü ifade eden plaket ve rozeti nereden bulabilirim?

Edebiyat Fakültesi'nde Prof. Oktay Aslanapa'ya müracaat ediniz.

Bünyamin Elbirli (Kasımpaşa — İstanbul)

Lozan Konferansı sırasında Türkiye'nin başbakanı kimdi? Türkiye'de modern tarihçiliğin kurucusu kimdir?

Lozan Konferansı sırasında Rauf Orbay, başbakandı. — Türkiye'de modern tarihçiliğin kurucusu Fuad Köprülü'dür. — Osmanlı Türkleri'nde tıbbî hayat ve hekimlik için ayrı bir yazı lâzım. Bu sütunlarda cevap verilemez. Bu mevzuda Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan'ın, Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in, merhum Dr. Osman Şevki Uludağ'ın ve başkalarının kitapları vardır. Umumî bir kütüphaneden bulup okuyabilirsiniz.

A. Riyaz (Cihangir — İstanbul)

Tarih mecmuasının temmuz 1969 nüshasında, Sedat Kumbaracılar'ın «Alay ve Merasimler» başlıklı makalesinde, muayede resmi hakkında verdiği izahatı tavzihan, aşağıdaki malumatı arzediyorum.

Bayramlarda, Dolmabahçe sarayına giden Sultan Abdülhamid, muayede salonuna girerken Marş-ı Hamidî ile selâmlanır ve taht-ı saltanat önüne gelerek ayak üzeri bekler, oturmazdı. Evvelâ nakıybüleşraf ve reisülulemâ efendi ilerliyerek kısa bir dua eder ve ilk tebrik resmini ifa ederdi. Padişah bu sırada tahtına oturur ve hemen kıyam ile sadrâzam başta olmak üzere gelen vükelânın saçak öpmek suretiyle tebrikâtını kabul ederdi. Vazife-i tebriki ifa eden vükelâ etrafında muntazam bir saf teşkil eder. Saçağı bap-mâbeyinci tutmaz. Bidâyet-i cülusta saçak Şeyhulvüzera Müşir Namık Paşa, müşarünileyhin vefatı üzerine Müşir Gazi Osman Paşa, müteakiben Müşir Deli Fuad Paşa ve menkûbiyeti üzerine maiyyet-i seniye Erkân-ı Harbiye Reisi Müşir Arapkirli Şâkir Paşa (Cevad Paşa'nın babası) ve nihayet Müşir Abdullah Paşa (Balkan Harbi'nde Trakya ordusu kumandanı) tarafından tutulmuştur.

Tarih Postası

OKUYUCULARIMIZIN TARİHLE İLGİLİ SORULARI, BU SAYFALARDA CEVAPLANDIRILMAKTADIR.

Merasimi, Bâbıâlî teşrifat kalemi idare etmez. Saraydaki «tercüman-ı Divân-ı Hümâyûn ve Teşrifat-ı Umûmiye Nâzırı» ve maiyeti tanzim ederlerdi. Benim iştirak ettiğim son muayedelerde, teşrifat-ı umûmiye nâzırı vüzeradan Galip Paşa idi. Padişah, vükelâ, müşirân tebrikâtını ayakta, erkân ve umerây-ı askeriye ile rical-i mülkiye tebrikâtını da oturduğu halde kabul ederdi.

Merasimin bu birinci kısmı nihayet bulduktan sonra, padişah tahtından kalkar, birkaç adım ilerler ve karşıdan gelen şeyhulislâm efendi ile sadrâzam ve ulemây-ı İslâm'ı istikbal ederdi. Bunlar saçak öpmez, eğilerek temenna ederler, geldikleri gibi çekilip giderlerdi.

Ulemâyı takiben Rum patriği ile, Ermeni patriği ve hahambaşı efendi, dahil-i huzur-ı hümâ-

yûn olarak lâzıme-i tebriki ifa ederlerdi. İki saat kadar devam eden bu merasime kısa bir fasıla verilir, padişah istirahat salonuna çekilir. Balkonlu sofadan merasimi takip eden süferay-ı ecnebiyeden istediklerini huzuruna kabul ederdi.

Bu ziyaretler de nihayet bulduktan sonra, tekrar muayede salonuna avdet eden padişah, mâbeyin erkân ve me'murinini ve maiyyet-i seniye erkânını kabul eder, merasime son verilerk avdet-i şahâne vukubulurdu.

Sultan Abdülhamid'den sonra yapılan muayedeler eski mehâbet ve azametini kaybetmiş, karmakarışık bir lâübalilik mahiyetini almış olduğundan, mesmuat değil de meşhûdata müstenit olan bu maruzatı, hakiki bayram merasiminin cereyan tarzını anlatması bakımından belki önemli görülür mülâhazasıyle Tarih mecmuasının zengin olan tarih dosya kayıtlarına tevdi ediyorum.

Aziz Vural (Tirebolu - Giresun)

Kore'ye ait bir yazınızda yayınladığınız Türk subaylarına ait resimdeki subaylarımızın adları nedir?

Bu resimdeki subaylarımızın adlarını tesbit edecek bir vasıtaya sahip değiliz.

Sıtkı Karslıoğlu (Samsun)

İslâm dininin resmi ve heykeli yasaklamadığını, Emevi ve Selçuklular'da resim ve heykel yapıldığını söylüyorsunuz. Halbuki resim ve heykel aleyhine hadîsler vardır.

Tapmak maksadıyle yapılan resim ve heykel yasaklanmıştır. Tapınmak gayesi olmayınca yasak, lüzumsuzlaşır.

Enver Erdal (Sarıbeyler - Savaştepe)

Gök Medrese nerededir ve kimin tarafından yaptırılmıştır?

Gök Medrese, Sivas'ta bir Anadolu Selçuklu âbidesidir. Sâhib - Atâ lâkabı ile anılan Selçuklu vezîr-i âzamı Fahreddin Ali bin Hüseyin tarafından yaptırılmıştır. Sâhibiye medresesi diye de anılır.

Bekir Beşir (Kadıköy - Istanbul)

Yeni Gine nerededir?

Yeni Gine, dünyanın en büyük adalarından biridir. Okyanusya kıt'asında, kıt'anın Asya'da bulunan İndonezya Adaları ile bitişen batı kesimindedir. Batı yarısı İndonezya devletine dahildir. Doğu yarısı ise Avustralya sömürgesidir.

Rauf Görkem (Ayaş — Ankara)

Verdiğiniz bilgiye teşekkür ederiz.

Sadi Çilingir (Atikali — Istanbul)

Seydi - Ali Reis'in Mir'âtü'l - Memâlik'i yeni harflerle yayınlandı mı?

Mir'âtü'l - Memâlik'in açıklamalı sadeleştirilmiş şekli *Hayat Tarih Mecmuası*'nın 1966 yılına ait 8. - 11. sayılarında yayınlanmıştır. — «Seyyid» değil «Seydi» Ali Reis'tir.

Gelecek Sayımızda:

«Osmanlı tarihçilerinden seçmeler» serimizin 3. yazısında dev bir Türk tarihçisini daha okuyucularımıza tanıtacağız:

Kemal - Paşa - Zâde

XV. yüzyılın sonları ile XVI. yüzyılın başlarında yaşayan Kemal - Paşa - zâde'nin 10 ciltlik Osmanlı Tarihi'nden seçerek okuyucularımıza sunacağımız yazı, Yılmaz Öztuna'nın kalemiyle sadeleştirilmiştir ve Türk'ün göğüs kabartıcı destanlarından birini dile getirmektedir.

Hayat

Yeni
çıktı

Osmanlı Padişahlarının Hayat Hikâyeleri

YAZAN: YILMAZ ÖZTUNA

Genel Dağıtım - Bateş - Fiatı 10 Lira